

Evliyalar Şehri

Adıyaman

Abdulhalim Durma

Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes, ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce **Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun ve Sivas**'ı yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı **Malatya** ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı adıyla bir roman çalışması vardır.

ISBN

978-9944-0466-7-1

Dizgi

Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı

Abdulhalim Durma

Baskı Yeri ve Yılı

Yenigün Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Turgut Özal Bulvarı
No. 53/1 İskitler/ Ankara

Tel-: 0312 384 6183-84

Bu kitabın bütün hakları Abdulhalim Durma'ya aittir. Hiçbir
şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Kaynak gösterilmek şartı ile alıntı yapılabilir.

1000 Adet basılmıştır

2011

İçindekiler

Adıyaman Evliyaları.....	1
Ve Diğerleri.....	21
Besni Evliyaları.....	60
Çelikhan Evliyaları.....	84
Gerger Evliyaları.....	88
Gölbaşı Evliyaları.....	94
Kahta Evliyaları.....	98
Samsat Evliyaları.....	127
Tut Evliyaları.....	133
Adıyaman’da Nakşibendilik.....	137
Dizin.....	142
Kaynakça.....	146

Adıyaman Evliyaları

Eski ismi ‘Hısn-ı Mansur’ olan şehrin adının Emevi kumandanı Mansur b. Cavena’ya ya da Abbasi halifesi Ebu Cafer el-Mansur’a izafetle verildiği ileri sürülür¹. 8. Yüzyılda kurulan kente, Emevi komutanı Mansur b. Cavena tarafından bir kale yaptırılır. Evliya Çelebi, bu kalenin küçük ama gayet çetin bir kale olduğunu, Mısır halifelerinin, sürgün edecekleri kimseleri buraya sürüp hapsedtiklerini kaydeder. Bizans saldırılarına karşı yapılan bu üç kapılı kale, daha sonra Abbasi Halifesi Harun Reşid döneminde onarılmışsa da günümüzde yıkıntı haldedir². Müslümanlar tarafından asıl fetih hareketleri 670’e doğru gerçekleştirilerek ‘Mansur’un Kalesi’, Samsat, Besni ve çevresi ele geçirilir. X. asırda Bizanslıların eline geçen Adıyaman ve yöresine Türklerin ilk girişi, XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olur. Daha sonra Moğol, Akkoyunlu, Dulkadir Beyliği ve Memlûklü idarelerinde kalan şehrin Osmanlı hakimiyetine ilk girişi ise, I. Beyazıd dönemindedir. 1515’te Diyarbekir’in fethi sırasında da

¹ Yusuf Halaçoğlu, Adıyaman, TDV İslam Ansiklopedisi

² ARSLAN Ramazan, XIX. Yüzyılda Hısn-ı Mansur, Behisni, Gerger ve Kahta’nın Sosyal ve İktisadi Durumu, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üni., Sivas, 2009

Yavuz Sultan Selim tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılır.

Daha önce 1938’de Adliyeye satılmış olan ve 7044 sayılı kanunla maliye hazinesinden Vakıflar Genel Müdürlüğüne 1972 yılında tekrar intikal eden, eskiden 32 yıl boyunca kapalı cezaevi olarak kullanıldığı için Hapishane Camii diye de anılan Alaybey Vakfından Musalla Camii, nihayetle tekrar onarılıp ibadete açılmış olup, Adıyaman’ın en eski camilerindendir. Arap tarzı mimarisiyle Selçuklular zamanında inşa edilen ve bütün duvarları 130 cm. eninde olan caminin iç kısımları ortaçağ sanat anlayışını yansıtır. Rivayete göre Alparslan’ın Anadolu’yu fethini müteakip yaptırdığı ilk eserlerdendir.

Besni’nin bir nahiyesi iken 1519’dan itibaren Gerger, Kahta ve Besni ile birlikte Maraş eyaletine bağlı sancaklar arasında yer alan Hısn-ı Mansur, 1531’de Elbistan sancağına bağlanır. 1563’te tekrar Maraş’a bağlanan şehrin 1519’da yapılan tahrirde Müslüman nüfusu 1000 dolayında, gayrimüslim nüfusu ise 400 civarındadır³. Bu ilk Osmanlı tahririne göre kasabada şu mahalleler bulunmaktadır. Paşa Sevindik Mescidi, Eslemez Bey Camii, Hacı Cafer Bey Camii, Mustafa Mescidi, Halevi Mescidi, ve Şehreküstü Mahalleleri. 1530 yılına ait tahrirde, Hısn-ı Mansur’daki vakıfların da kaydedilmiş olduğu görülür. Bunlardan Ziyaret köyünde bir zaviyesi olduğu bildirilen Ebu Zer el-Gıfari ve onunla birlikte şehid olduğu defterde kaydedilen Nureddin Dede ile Musa Baba zaviyeleri ve vakıfları, Durak b.

³ Yusuf Halaçoğlu, a.g.m

Alaüddeve Bey Camii⁴, Şeyh Abdurrahman Erzincani Mescidi ve Zaviyesi, Eslemez Bey Zaviyesi, Hacı Musa Zaviyesi, Ebu'l Vefa Zaviyesi, Gurgan Dede Zaviyesi, Çanakçı Dede Zaviyesi vakıfları ve Mahmud Ensari türbesi vakıfları sayılabilir.

Nuran Çetin çalışmasında⁵, **Abdülğani Baba** türbesinin şehir merkezinde olup Aktar Pazarı, Çarşı Camii sokakta, Çarşı Camii içinde olduğunu kaydeder⁶. Yeşil örtülerle kaplı olup, başında Türk bayrağı ve büyük bir

⁴ Diğer adıyla Ulu Caminin banisi **Sultan Alaüddeve Bozkurt Bey** (1480-1515) Dulkadiroğulları Hükümdarı. Osmanlı Padişahı II. Bayezid'in kayınpederi olan Bozkurt Bey Yavuz Sultan Selim Han'ın annesi Gülbahar Hatun'un babasıdır. Önceleri damadı II. Bayezid ile beraber hareket etti. Ancak sonraları Yavuz Sultan Selim zamanında Memluklar'a yanaştı. Osmanlı Devleti'nin yerine atadığı kardeşi Şah Budak Bey'i Memluklar'ın yardımı ile yendi. Bu savaştan sonra kardeşi Şah Budak Bey Kahire'ye gönderilerek idam edildi.

⁵ ÇETİN Nuran, Adıyaman İli ve Çevresindeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üni., Konya, 2007

⁶ Diğer adı Hacı Abdulgani olan cami, vakfiyesinden öğrenildiğine göre 1557 yılında Hacı Abdulgani Efendi tarafından yaptırılmıştır. 1640 yılında Hacı Mehmet Rızaullah tarafından onarılan camii 1910 (Vakıflar idaresince), 1957 ve 1982 yıllarında tekrar onarımlar görmüştür. Beyaz küfeki taşından yapılmıştır. Adıyaman Çarşısı içerisinde bulunduğundan ötürü Çarşı Camisi olarak isimlendirilen bu cami, dikdörtgen planlı olup caminin ibadet mekanının ortasında dört dikdörtgen payenin taşıdığı ahşap bir kubbe, bunun dışında kalan kısımlarda ahşap tavanlarla örtülmüştür. Beden duvarları beyaz köfeki taşından olup, kenarlarda payandalarla desteklenmiştir. Caminin kuzey yönünde kesme taştan yapılmış son cemaat yeri bulunmaktadır. Son onarımlarla cami özelliğini kaybetmiştir.

tespîh bulunan türbe, yerden yüksekçe ve etrafı demir parmaklıkla çevrilidir. Halk arasında hayırsever biri olarak bilinen Abdülgani Baba hakkında anlatılan rivayetlerden birine göre, Suriye'nin Nablus şehrinden gelmiştir⁷. Bu sebeble Abdülgani Nablusi olarak da bilinir⁸. Esasen orada medfundur, bu türbe de onun makamıdır. Bugün türbesinin bulunduğu camii de o yaptırmıştır. Bu caminin inşasında

⁷ Şit Tufan Buzpınar İslam Ansiklopedisine yazmış olduğu maddede, Kudüs'ün kuzeyinde kurulmuş, stratejik konumu, ve su kaynaklarının bolluğu sayesinde tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuş bulunan şehrin ilk sakinlerinin Ken'aniler olduğunu kaydeder. 636'da Amr b. As tarafından barış yoluyla fethedilir. Orta çağ tarihçileri tarafından 'küçük Dımaşk' diye adlandırılan şehir 1516'da Osmanlı yönetimine girer. 1918'de Filistin bölgesinin İngilizlerin eline geçmesiyle Nablus'ta Osmanlı hakimiyeti sona erer. Son yıllarda İsrail tarafından uygulanan duvarla ablukaya alma ve sindirme politikaları sonucu işsizlik had safhaya artar. Yahudi inancına göre, Tevrat'ta geçen Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etme teşebbüsü burada gerçekleşir. Hz. Yakup bu bölgede yaşar ve oğlu Yusuf buradan kaçırılarak Mısır'a götürülür.

⁸ Bu isimde 1641-1731 yılları arasında yaşamış olan bir sufi, fakih, edip ve şair olan zatın Şam'da vefat etmiş olduğunu not edelim. Hacı Abdülgani Efendi kendi adıyla da anılan Çarşı Camiini 1557'de yaptırmış olduğuna göre aynı kişi olmaları oldukça uzak görünüyor. Çarşı Camii Hacı Mehmet Bin Seyfettin Rızaullah tarafından 1640 yılında yenilenmiş, 1910'da, 1957 ve 1982 yıllarında onarılmıştır. Dikdörtgen planlı caminin ibadet mekanının ortasında dört dikdörtgen payenin taşıdığı ahşap bir kubbe, bunun dışında kalan kısımlarda ahşap tavanlarla örtülmüştür. Beden duvarları beyaz köfeki taşından olup, kenarlarla payandalarla desteklenmiştir. Caminin kuzey yönünde kesme taştan yapılmış son cemaat yeri bulunmaktadır. Son onarımlarla cami mimari orijinallliğini kaybetmiştir.

geçen bir hadise şöyle anlatılır⁹. Abdülgani Baba'nın üzerinde oturduğu ve cami inşasında çalışan işçilere ücretlerini altından çıkarıp verdiği bir minderi varmış. Her gün işçilerin paralarını aksatmadan bu minderin altından çıkarıp verirmiş. Bir defasında ücret verdiği işçilerden biri bu minderin altındaki parayı çalmak istemiş. Tam parayı almak için minderi kaldırdığında, bir yılan görmüş ve bağırarak oradan uzaklaşmış. Halk arasında bu durum Abdülgani Baba'nın kerameti olarak anlatıla gelir.

Türbe cuma akşamı yatsı ezanından önce kalabalık kadın grupları tarafından genelde yedi cuma arka arkaya ziyaret edilmektedir. Kimi kadınlar cuma akşamı yatsı namazından önce evden çıkar, türbeye varıncaya ve namaz bitinceye kadar dua eder, kimseyle konuşmaz. Kadın grubu dualarının kabulü için buradan İzollu Baba'nın türbesine geçerek burada da dua etmeye devam ederler. Adakta bulunan kişiler yedi cuma akşamı art arda geldikten sonra adakları kabul olursa, Adıyaman'ın yöresel yemeklerinden olan kel köfte yapar ve Abdülgani Baba'nın türbesinde dağıtırlar¹⁰. Özellikle kel köftenin getirilip dağıtılması, Abdülgani Baba'nın kel köfteyi sevdiğine inanıldığı içindir.

⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları, Yüksek Lisans tezi, Gaziantep Üni., Gaziantep, 2010

¹⁰ Çok sayıda etsiz köfte çeşidinden biri olan kel köftenin yapılışı şöyledir. Siyah et (dana ve sığır etinden) tokmakla dövülür. Köftelik bulgur ıslanır. Soğanı maydanozu, nanesi toz biberi etle yeniden dövülür ve bulgurla (orta bulgur) birlikte yoğrulur. Sonra cevizden küçük bir biçimde elle köfteler dökülür. Ocaktaki tencereye su konulur. Köfteler aktarılır, 5-10 dk. kadar pişirilir. Pişirilen köfteler süzğünden süzülür. Ayrı bir tavada eğer yumurtalı

Adıyaman arşıısı içerisinde yer alan Ulu Cami, il merkezinin en büyük camiidir. Belgelere göre Dulkadiroğullarından Ala 'd-devle tarafından yaptırılmıştır. Adıyaman ve çevresinin son Dulkadirli Beyi Bozkurt zamanında, oğul Durak (Turak) Bey tarafından idare edilmesi yüzünden, yapının 1506-1515 yılları arasında Dulkadirli Beyi Durak Bey tarafından yaptırılmış olabileceği de ileri s r l r¹¹.  zerindeki kitabeye göre Adıyaman Ulu Camii, 1832 yılında ilk onarımını geçirmiştir. Bundan başka, 1890-91 yılındaki deprem sonucu minaresiyle birlikte tamamen yıkılan caminin bu tarihten sonra yeniden inşa edildiği anlatılır. Minare, kitabeye göre, Kolağası Mustafa Ağa tarafından 1895-96 yılında yeniden yaptırılmıştır.

Ulu Cami, kareye yakın dikdörtgen planlı olup, kesme taştan, dört payenin taşıdığı merkezi bir kubbe ile üzeri örtülüdür. Ayrıca dört köşesinde dört küçük kubbe ile ana kubbe desteklenmiştir. Orta kubbe oldukça yüksek ve kasnaklıdır. Caminin biri kuzey, diğer ikisi de batı ve doğu köşelerinde bulunan üç kapısı vardır. Doğu köşesindeki kapıdan beş basamaklı bir merdivenle sahanlığa çıkılarak içeri girilmektedir. Kuzey girişinin önünde dört sütunun taşıdığı çapraz tonozlu, beş bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Girişin ahşap kapısı 1902 yılında Mehmet Fevzi Efendi tarafından yapılmış olup, dikkat çekicidir.

yapılacaksa yumurta kırılır, üzerine köfteler dökülerek karışırılır. Tabaklara alınarak servis yapılır.

¹¹ Muhammet Arslan. Adıyaman Ulu Camii'nin tarihçe ve Mimarisi.

Kare kaideli silindirik gövdeli minaresi caminin kuzeydoğu köşesindedir. Buradaki kitabelerden ikisinde 1798 ve 1854 tarihleri yazılıdır.

XVII. yüzyıl içinde bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi, Türkmenlerle meskun 70'ten fazla köyün bulunduğunu söylediği Hısn-ı Mansur'un siyah ve beyaz taşlardan yapılmış bir kalesi ile bu kale içinde kırk hane ve bir caminin yer aldığını kaydeder.

Bu dönemde İbrahim Bey, kitabesinden öğrenildiğine göre, 1638'de Eski Saray Camii'ni yaptırır. Günümüze gelen yapının yalnızca doğu cephesinin bir kısmı ile güney cephesi ilk yapıya ait olup, diğer bölümler tamamen değişmiş ve yapı orijinallikinden uzaklaşmıştır. Dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı caminin mihrap yönündeki duvarları kesme taştandır. Üzeri ahşap çatı ile örtülüdür. Son onarımlarda cami genişletilmiş, bu sebeple de son cemaat yeri ibadet mekanı içerisinde kalmıştır. Adıyaman camileri içerisinde en dikkat çekici mihrap bu camide olup, yarım silindirik mihrap nişi mukarnaslarla sonuçlanmaktadır. Ayrıca mihrap nişinin etrafı kemerli bir bordürle de çevrelenmiştir. Caminin doğu yönündeki kapısı üzerinde orijinal kitabesi bulunmaktadır.

Yeni Pınar Caddesi üzerindeki Yenipınar Camii adıyla da anılan Hacı Süleyman Mescidi, kitabesinden öğrenildiğine göre 1720 yılında yaptırılmış, 1890 ve 1899 yıllarında da onarılmıştır. Dikdörtgen planlı küçük bir yapı olan mescidin önünde dört sütunlu ahşap tavanlı bir son cemaat yeri bulunmaktadır. İbadet mekanının üzeri ahşap bir tavan ve çatı ile örtülüdür.

Adıyaman arşıısı ile Hkmet Konağı arasında Kab Mahallesi'nde bulunan Kab Camii, kitabesine göre 1768 yılında yapılmış, 1923 yılında da Hacı Mehmet Ali isimli bir kişi tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bunları belirten kitabeler kuzey ve güney yönündeki kapıların üzerindedir. Dikdörtgen planlı caminin önünde son cemaat yeri, yazlık ve kışlık olmak üzere iki tanedir. Cami ve son cemaat yeri kesme taştan yapılmış olup, üzerini kasnaktan itibaren bağdadi sıvalı ahşap bir kubbe örtmektedir. İbadet mekanındaki iki payenin yardımıyla ve bunları birbirine ve duvarlara bağlayan kemerlerle içerisi kare şekline dnştrlmştir. Bunun dışında kalan bölümler, önceden caminin bütününde olduğu gibi ahşap tavanla rtlmştir. Caminin kuzey kenarında kare kaide üzerinde silindirik tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. 1934 yılında yıldırım düşmesi sonucu yıkılan minaresi yenilenmiştir. Ayrıca çevresinde hamam, eşe ve helalar bulunmaktadır.

Hısn-ı Mansur Tanzimatla birlikte 1841'de kaza, 1849'da Diyarbekir vilayetine bağlı bir sancak durumuna getirilir. 1859'da Malatya sancağına, 1883'te Mamuret'ı Aziz vilayetine bağlanır. 1871'de köyleriyle birlikte 24.318 müslüman 932 gayrimüslim erkek nüfusu olan kazanın 1894'te erkek ve kadın olarak 32.804 müslüman, 1355 gayrimüslim erkek nüfusu bulunmaktadır¹².

XIX. Yüzyılda Osmanlı topraklarında özellikle Ermenilere yönelik başlayan Amerikan misyonerlik faaliyetleri, ülkenin her tarafında olduğu gibi Adıyaman

¹² Yusuf Halaçoğlu, a.g.m

Ermenileri arasında da etkisini göstermiş ve çatışmalara neden olmuştur¹³. Bu sebeple Gregoryenler tarafından Protestanlığı kabul edenlere karşı, mezarlıkların ayrılması dahil, her türlü baskı yapılmış ve Amerikan misyonerlik faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştır. Ancak bütün engellemelere rağmen Protestanların yetkililer tarafından ayrı bir topluluk olarak tanınması, Gregoryenlerin bir kısmının tepki olarak Katolik mezhebine geçmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak Amerikan misyonerlerinin Adıyaman'daki çalışmaları, Ermeni toplumunun Gregoryen, Protestan ve Katolik olarak kalıcı şekilde bölünmesine yol açmıştır.

XIX. yüzyılda Adıyaman'daki Ermenilerin çoğunluğu kale eteğinde Eski Saray Mahallesinde yaşamaktaydılar. Bu durum 1874 yılında Protestan kilisesi kurmak için yazmış oldukları dilekçeden ve Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Şehir hayatında Ermeniler genellikle tüccar ve esnaf grubunu oluşturmaktaydılar. Ermenilerin uğraşmış olduğu meslekler arasında meyhanecilik, kuyumculuk, boyacılık, tüccarlık, nalbantlık, değirmencilik ve köşkerlik yer almaktaydı. Misyoner White'a göre, yüzyılın ortalarında Adıyaman şehri adeta Toros dağlarının eteğine kurulmuş bir masa gibi dümdüzdür. O kadar düzdür ki şehirden doğu-batı ve güney yönlerine bakıldığında 40 mil çıplak gözle görülebildiğini belirtmektedir. Yine şehri çevreleyen

¹³ DALYAN Murat Gökhan. Amerikan Misyonerlerinin Osmanlı Ermenilerinde Meydana getirdiği Bölünme ve Çatışmalar. George B. Nutting-George H. White ve Adıyaman Ermenileri Örneği

dağlarda kar altı ay boyunca erimemekte ve çok güzel bir manzara oluşturmaktadır. Şehirdeki evler yapısı kerpiçten yapılmış fakir hanelerden oluşmaktadır. Şehirdeki evlerin hiçbirinde cam pencere bulunmamakta ancak bahçelerinde incir, dut, nar ve asma çubukları yer almaktadır.

1895-1896 tarihlerini kapsayan Kadı Sicillerinde Adıyaman'ın sosyo- kültürel, idarî, ekonomik ve hukukî yönlerini ele aldığı çalışmasında Canan Yörür, belgelerin içeriğinde hırsızlık, mala el koyma, kötü söz söyleme, darp, hakaret, izinsiz bahçeyi tahrip etme davalarının yer aldığını, bu belgelerin çok ağır suç ve şikayetleri içermediğinin görüldüğünü kaydeder¹⁴. Mahkemelerin kısa sürede sonuçlanması ve mahkeme hükümlerinin ağır cezaları kapsamaması dikkati çekicidir.

Ramazan Arslan çalışmasında şehirde 1894 tarihi itibarıyla üç adet tekke bulunduğunu kaydeder¹⁵. Bu üç tekkenin de Kadirî tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır. Hasanbaba Tekkesi'nde dört, Hasan Miski Baba Tekkesi'nde beş ve Hacı Ebuzer Baba Tekkesi'nde ise iki erkek kişi bulunmaktadır. Çarşıbaşı Mahallesinde, Ezher Bey Medresesi bulunmaktaydı ve tahrirî dâhil olan erkek sayısı 10'dur. Eslemey Bey Medresesinde 22, Hoca Ali Medresesinde ise 28 öğrenci mevcuttur. Ne var ki, gayr-i

¹⁴ YÖRÜR Canan. 295 Numaralı Adıyaman Kadı Sicili (H.1312) (1895) (1-90 Sayfalar). Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş. 2006

¹⁵ ARSLAN Ramazan, XIX. Yüzyılda Hıs-nı Mansur, Behisni, Gerger ve Kahta'nın Sosyal ve İktisadi Durumu, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üni., Sivas, 2009

müslimlere ait okulların, hem sayıca hem de nüfus bakımından Müslümanlarınkinden daha fazla olduğu görülmektedir.

İzollu Hacı Mehmet Efendi türbesi şehir merkezinde, Sıratut Mahallesi'nde bulunmaktadır¹⁶. Bu zatın aslen Malatya'nın İzollu (bugün Kale ismiyle bilinen) ilçesinden ve İzollu aşiretinden olduğu söylenir¹⁷. Hacı Mehmet Efendi Sıratut Camisinin imamıymış¹⁸. Anlatıldığına göre, Nakşîbendi tarikatine mensup olup, uzun bir irşad faaliyetinden sonra 1810'da vefat etmiştir. Bu zatın tek başına bir hücrede kalıp, ibadetle meşgul olduğu aynı zamanda sohbetler ve dersler verdiği nakledilir. İzollu Baba hakkında anlatılan bir menkıbe şöyledir.

Adıyaman yerlilerinden olan bir şahıs kaçakçılık işinden dolayı hapse girer. Hapiste iken rüyasında İzollu Baba'yı görür. İzollu Baba onun beraat edeceğini söyler. Beraat etmesi zor olan bu kişi gerçekten beraat eder. İlk iş olarak, Sıratut Camii'ni ve İzollu Baba'nın makamını yaptırır¹⁹. Bu camiyi ve makamı da sonraları Açıköz

¹⁶ Ayşe Özcamus (Yavuz), Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları, Yüksek Lisans tezi, Gazi Üni., Ankara, 2007

¹⁷ İzollu aşireti mensupları Adıyaman, Tunceli, Kilis, Malatya, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır ve Konya'da yaşamaktadır. Sadece Kilis İzol aşiretinin yaklaşık 1.500'e yakın nüfusu vardır.

¹⁸ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁹ Sıratut Mahallesi'nde, Cumhuriyet Caddesi üzerindedir. Bu camiyi, eski bir caminin yerine Hacı Mehmet İnân yaptırmıştır. Yapılış tarihi belli değildir. Kapı üzerindeki kitabesi

Mehmet Ali adlı şahıs restore edip bu günkü şeklini vermiştir. Anlatılan başka bir rivayete göre, geçmiş zamanlarda bu türbe zamanın kaymakamı tarafından yıktırılmak istenir, ilk balyozu kaymakam vurmak ister, ama bunu yapacağı sırada eli tutulur, türbeyi yıkamaz.

Cami ile yan yana olduğu için türbe, her namaz sonrası camii cemaati tarafından ziyaret edilmektedir. Cuma akşamı ve yatsı salasından önce ve sonra ise birçok kadın tarafından her türlü arzu ve temenni için ziyaret edilmektedir. Ayrıca Abdulgani Baba türbesini ziyaret eden birçok kadın, daha sonra İzollu Baba türbesini ziyarete gelmektedir. Genellikle bu ziyaretler yedi cuma art arda yapılmaktadır. Dileği kabul olan kimseler türbeye gelip, şeker ve bisküvi dağıtmaktadırlar.

Rıfat Baba türbesi, il merkezinin güneyinde olup, Varlık Mahallesi 407. sokakta, Hacı Abuzer Baba türbesi karşısında, Şeyh Muhyiddin-i Arabi Camiinin bitişiğinde yer almaktadır²⁰. Tek odadan oluşan türbe, betonarme bir yapıya sahiptir. Kapısı yeşil renkte olan türbenin küçük bir kubbesi bulunmaktadır. Kapıdan girişte hemen karşıda yer alan sanduka, yeşil bir örtü ile örtülüdür.

Sandukanın başında Türk bayrağı, iki yanında büyük tespihler bulunmaktadır. Türbenin içinde ayrıca Rıfat Baba'nın torunu olan Hacı İbrahim Halil Kök'ün (1305–1942) mezarı bulunmaktadır. Türbenin duvarında türbeyi

okunamayacak haldedir. Kuzeyde üç taş sütun üzerinde dört kemerli, ahşap tavanlı son cemaat yeri vardır. Tek şerefeli minaresi soldadır. Camiyi örten basık tavanı da ahşaptır.

²⁰ ÇETİN Nuran, a.g.t

yaptıranın Ramazan Kırmızı adlı şahıs olduğu yazılıdır. Rıfat Baba 1798–1864 yılları arasında yaşamıştır. Rıfat Baba Adıyaman’da doğmuş bir şair olmakla beraber uzun süre başta İstanbul olmak üzere birçok yerde ikamet etmiştir²¹. Çocukları İstanbul’a yerleşen Rıfat Baba’nın halen torunlarının İstanbul’da ikamet ettikleri söylenir. Hayatı boyunca geçim sıkıntısı çekmekle birlikte, çilekeş ve sabırlı olduğu bilinir. Tahsilsiz olmasına rağmen Rıfat Baba kuvvetli bir şiir tekniğine sahiptir. Şairin gazellerinden bir beyti şöyledir.

“Nazeninler çok, veli mislin bulunmaz sevdiğim
Berakallar hüsn-ü etvarın senin gibi özge şey”

Onun Adıyaman sevgisi şu mısralarında kendini gösterir.

“Dilberlerin misli İstanbul’da bulunmaz
Rif’at bu sebepten seviyor Adıyaman’ı”

Rıfat Baba’nın hangi tarikata bağlı olduğu tam olarak bilinmemekle beraber Melami olduğu tahmin edilmektedir. Şair özelliği ile bilinen Rıfat Baba’nın şiirlerinden büyük bir Ehl-i Beyt sevgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

“Bir gece naghah göründü çeşmime bir el
Sual ettim ism-i şerifin nedir? Söyledi: Haydar
Sualinden muradın ben isem Rıfat’a benem
Ol fetaheddin siri huda damadı peygamber”

²¹ Şemsettin Bilgin, Adıyaman Şairleri

Yine Rıfat Baba'ya ait ve birçok gazel okuyucusu tarafından seslendirilen bir beyit şöyledir:

“Sanırım derdimi Lokman’a söyledim dedi eyvah
Bu derdin def’ine çare hakiki bir ilah kaldı.”

Halk arasında padişahı gösterdiği keramet karşılığında Abuzer Gaffari Türbesinin beratını alan ve Mıraz (Muraz) Dede diye de anılan Rıfat Baba'nın türbesi her gün ziyarete açıktır²². Bununla beraber genelde cuma günleri ziyaret edilse de, yakın olması münasebetiyle de Hacı Abuzer Baba'nın türbesini ziyaret edenler daha sonra burayı ziyaret etmektedirler. Burası çoğunlukla kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Türbenin ziyaret sebepleri arasında şunlar gelmektedir: Her türlü hastalığa şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, evlenebilmek, sınav kazanmak ve her türlü arzusunun gerçekleşmesi. Dilekleri kabul olanlar, pekmezli taplama, çiğ köfte, tavuklu pilav veyahut ne adanmışlarsa onu getirip orada bulunan insanlara dağıtırlar.

1899-1900 tarihlerini kapsayan Kadı Sicillerinden hareketle Adıyaman'ın XX.yy. başlarındaki idarî, sosyo-ekonomik, hukukî ve kültürel durumu hakkında tahliller yapmaya çalıştığı tezinde Ömer Faruk Gökdeniz, incelediği belgelerin içeriğinde darp, yaralama, hakaret, hırsızlık, ziraat ürünlerinin tahrib edilmesi, haneye tecavüz, rüşvet alma, zina, emre karşı gelme, emanete uygun davranmama, izinsiz nikah akdetme, dolandırıcılık, devlet arazisini kullanma gibi konuların bulunduğunu kaydeder. Bunlar içerisinde darb ve hakaret davaları belgelerin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

²² YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

1904 yılına ait Kadı Sicilinde Feyzullah Tekerek, Adıyaman'ın o döneme ait sosyo-ekonomik, idarî, kültürel ve adli yapısını ele alır²³. 1903-1904 yılları arasını kapsayan belgeler toplam 81 adet olup terekeler, vasi tayinleri, vekâletnameler, borç-alacak davaları, talâk i'lâmları, nafaka talepleri, vakıflara görevli tayini gibi konulara aittir²⁴. Bunlar içerisinde tereke ve vasi tayinleri belgelerin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

1905 tarihi itibarıyla Hısn-ı Mansur kazasında dört vakıf olduğu görülür²⁵. Bunlar, Mahmud Ensari Sülüs İkeş Vakfı, Nurettin Dede Zaviyesi Vakfı, Cefalızade Rüstem Paşa Vakfı, ve Şeyh Abdurrahmani Erzincani Vakfı'dır. Bu vakıflara 1907'de Babusaâde ağası İsmail Ağa Vakfı ile Gazi Sinan Paşa Vakfı ilave edilir.

1900 yılına ait Maarif Salnamesinde Hısn-ı Mansur'da sadece banisinin adıyla anılan Eslemey Bey Medresesinin 12

²³ TEKEREK Feyzullah. 260 Numaralı Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 123-204. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş. 2005

²⁴ GÖKDENİZ Ömer Faruk. 262 Numaralı Adıyaman Kadı Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş. 2006

²⁵ ARSLAN Ramazan, XIX. Yüzyılda Hısn-ı Mansur, Behisni, Gerger ve Kahta'nın Sosyal ve İktisadi Durumu, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üni., Sivas, 2009

öğrenci ile Hasan Efendi'nin müderrisliğinde faal olduğu görülüyor²⁶.

Adıyaman'da Cumhuriyetin ilanından önce, şimdiki belediye binası yanında “Eslemes Medresesi” ile Ulucami'ye bitişik ve 20 kadar ahşap hücreden oluşan Ulu Cami Medresesi bulunmakta idi.

Çoban Baba türbesi, şehir merkezi Musalla Mahallesi, Marangozlar Çarşısında yer alan tek odalı betonarme bir yapıdır²⁷. Önünde iki dut ağacı ve küçük bir çeşmenin yer aldığı türbenin kapısı yeşil renkte olup, üzerinde “Çoban Baba” yazan bir tabela bulunmaktadır. Çoban Baba'nın sandukası, türbe girişinin hemen karşısında olup, üzeri yeşil örtü ve seccadelerle kaplıdır. Türbenin iç duvarında bir camekân bulunmakta, camekânda çobanlığın sembolü olan kaval ve asa yer almaktadır. Türbe, Ramazan Kırmızı tarafından yaptırılmıştır. Çoban Baba'ya, çobanlık yaptığından dolayı bu isim verilmiştir. Asıl ismi Palazoğlu Hacı Abuzer Baba'dır. Bu zat Adıyamanlı Küçük Muhammed Efendi'nin arkadaşıdır. Nakşibendî kolundan olan Urfalı Halidi Ziya'nın Halifesi Hafız Muhammed Selim Ruhavi'ye bağlıdır²⁸. Doğum tarihi bilinmemekle beraber 1910 yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

²⁶ Salname-i Nezaret-i Maarif, 1317

²⁷ ÇETİN Nuran, a.g.t

²⁸ Hüseyin Efendinin oğlu olan Mehmet Selim hafız er-Ruhavi Hazretleri daha genç yaşta iken babası tarafından şimdiki Zulmiye aynzelha-camiine tedris için verilir. 18 yaşında Mevlana Halid'in hizmetine giren şeyh efendi 20 yaşında tahsilini ikmal edip Urfa'ya döner.

Çoban Baba türbesi ile ilgili olarak da Hacı Abuzer Baba Türbesi'nde olduğu gibi belediyece yıkılmasına karar verilir. Ancak bütün uğraşlara rağmen greyderin burayı yıkamadığı, perşembe geceleri türbenin ışığının kendiliğinden yandığına birçok kişinin şahit olduğu anlatılır²⁹.

Çoban Baba'nın türbesi, istek ve dileklerin gerçekleşmesi için yedi cuma güneş battıktan sonra ziyaret edilir. Türbeyi yedinci ziyarette, ziyaretçiler Çoban Baba'nın sevdiğine inandıkları pekmezli taplama getirip burada dağıtırlar.

Adıyaman'ın Kadiri tarikatı büyüklerinden Sarı Şeyh lakaplı **Hacı Mustafa Efendi** (1839-1920), Halisiyye silsilesinden Urfalı Osman Dede'nin halifesidir³⁰. Hoca Ömer Mahallesi, Hasan Mekki Sokak'ta yer alan Hasan Mekki türbesinde medfundur³¹. Anlatıldığına göre, Sarı Şeyh'in ailesi 400 yıl önce Adıyaman'a gelmiş olup, Adıyaman'ın en eski mutasavvıflarındandır. Kadiri Tekkesini açmışlar ve bu tekkenin devamını sağlamışlardır. Bu tarikatın son temsilcileri geniş bir aile olan Sarıgül

²⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

³⁰ Seyyid Dede Osman Avni Baba (ks) Urfa'da yetişen büyük mütefekkir ve mutasavvıflardandır. Hayatını Urfa'da Mevlid-i Halil Dergahında, insanları irşad ile geçirmiştir. 1883 yılında vefat eden Dede Efendi (ks), cedlerinin de bulunduğu, Hz.İbrahim (as) Dergahının avlusundaki küçük kabristana defn olunmuştur. Dede Efendi'nin (ks) adları tesbit edilebilen üç halifesi vardır. Bunlar, Urfa'lı Halil Hafız (ks), Adıyamanlı Mustafa (ks) ve Kövenk'li Hacı Ömer Hüdayi'dir (ks).

³¹ ÇETİN Nuran, a.g.t

Ailesi'dir. En son piri ise Sarı Şeyh Mustafa Efendi'dir. Sarı Şeyh Mustafa Efendi'nin piri Dede Osman Avni Efendi'dir. Sarı Şeyh Mehmet Efendi'nin Hasan-ı Mekki'nin yanına gömülmesi konusunda şu rivayet anlatılır. Sarı Şeyh, vefatına yakın bir zamanda, rüyasında Hasan-ı Mekki kendisine, “Sarı Şeyhi başımdan uzak, ayağımdan aşağı gömün”, der. Bunun üzerine Sarı Şeyh Mustafa Efendi vefat ettiğinde oraya gömülmek ister. Oğlu Ömer Mazhar Efendi (1877-1923) Adıyamanlı şairler arasında yer alır³². 1904 yılına ait Şeriyye sicilinde iki belgede Hoca Ömer Mahallesi imamı olarak Sarı Şeyh'in oğlu Şeyh Mustafa'nın ismi geçer³³.

Mahmut Hilmi Efendi 1871 yılında Adıyaman'ın Hocaömer mahallesinde doğmuştur³⁴. Annesi Ümmügülsüm, babası Poturzade Mustafa Ağa'dır. Mahmut Hilmi Efendi mantık ilmine kadarki ön bilgilerini Adıyaman'daki medreselerde tamamlar. 19 yaşında Kayseri'ye giderek Ümmehani Medresesine girer ve burada dokuz sene eğitim gördükten sonra, hocası Muhammed Emin el Hulusi el

³² Medrese öğreniminden sonra, Rüştîye öğretmenliği, Adliye Başkatıplığı, Belediye Başkatıplığı, son olarak da Hocaömer Camii imamlığı görevlerinde bulunmuştur. Bir ara yönetimle arası bozulunca Kastamonu'ya sürülmüştür. Mazhar mahlasını kullanan Ömer Efendi, çevresinde sevilen, sayılan bir kişidir. Sesinin çok güzel olmasından dolayı tekkelerde gazel terennüm ettiği bilinmektedir.

³³ TEKEREK Feyzullah. 260 Numaralı Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 123-204. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş. 2005

³⁴ <http://www.idealusunce.com/>

Kayseri’den icazet alır. 1899 yılında dersiam olur. Ankara vilayetinin Kırşehir Sancağında iki yıl tedris-i ulum yaptıktan sonra iki yıl Konya vilayetinin Hamidabad Sancağının Karaağaç kazasında Ziyaiye Medresesinde müderrislik yapar. 1903 yılında Adıyaman’a dönerek Camii Kebir (Ulu cami) müderrisliği görevinde bulunur ve bu görevi 9 Şubat 1917 yılına kadar sürdürür. 1930 yılına kadar da Adıyaman müftülüğü görevini sürdürür. Mahmut Hilmi Efendinin müftülük yıllarının son yedi yılının Cumhuriyet döneminde geçtiği anlaşılmaktadır. Böylelikle Osmanlının son, Türkiye Cumhuriyetinin de ilk Adıyaman Müftüsü sıfatına da sahiptir. Mahmut Hilmi Efendi 1930 yılında Adıyaman’da vefat etmiş, Adıyaman’daki Musalla mezarlığına defnedilmiştir. Ancak Musalla mezarlığının 1965 yılında kaldırılarak Marangozlar Çarşısı haline getirilmesi üzerine naaşı buradan alınarak Adıyaman Belediye mezarlığına nakledilir. Mahmut Hilmi Efendinin yetiştirdiği talebeleri arasında Mustafa Hayri İnal, Cabir Hoca, Bircikli Molla Osman Efendi bulunmaktadır.

Kab Camii Mahallesi’nde Kab Camii’nin avlusundaki mütevazi türbe Nakipzade olarak bilinen Emin Efendi’nin oğlu **Ata Efendi**’ye (1875-1933) aittir³⁵. Şeriiye sicilinden 1903’te medfun bulunduğu caminin imamlığını yapmış olduğu görülür. Urfalı Hafız Muhammed Selim Efendi’nin müritlerinden olduğu söylenir. Şair olarak müfred, gazel,

³⁵ Mahalleye kendi adını veren Kab Camii kitabesine göre 1768 yılında yapıldıktan sonra 1923 yılında Hacı Mehmet Ali tarafından yeniden yaptırılmıştır.

tarihçe, beyit tarzında şiirleri olup Cami kitabesini de kendisi yazmıştır³⁶. Kitabe şöyledir.

Bir harabe zare dönmüşken bu cami serteser
Kıldı inşa Hacı Muhammed Ali bey namıver
Etyeb-i emvalin ibzal etti ol merd-i Güzin
Çün vücuhu bire sarf etmek ana eser-i peder
Fazlı eltafınla isyanın bağışlaya gıyas
Evc-ü balaya erince nale-i eynel-mefer
Ehl-i garın kelbini cennetle tebşir eyledin
Lihye-i paki habibin hadımıdır bu meğer
Pişver-i rehber ana danışver olsun çar-ı yar
Ruzu dest ahizde olsun şefiü'l hayrü'l beşer
Kim dilerse tarih-i tecdidi bilmek ey Ata
İnnemel amalü binniyat okusun fehmeder.

³⁶ Şemsettin Bilgin, a.g.k

Ve Diğerleri

Mansur b. Cavena'nın türbesi, şehir merkezinde olup, Yeni Pınar Mahallesi, Keleş Sokak, No: 11'de yer alan, hususi bir evin avlusunda, tek odalı betonarme bir yapıdır³⁷. Türbenin üzeri yeşil örtülerle kaplı olup, başında Türk bayrağı, büyükçe bir tespih ve çocuk atletleri bulunmaktadır. Burada yatan zatın Emevilerin Adıyaman'ı fethettikten sonra, buraya gönderdikleri, Mansur b. Cavena adlı komutan olduğu söylenmektedir³⁸. Anlatılır ki, bu zat Adıyaman'a geldiğinde şehri harabe halde bulur. Adıyaman'ın kalesini tamir ettirdikten sonra, şehrin her tarafını bahçelerle süsler, daha sonra onun ismine izafeten şehre "*Hısn-ı Mansur*" ismi verilir.

³⁷ ÇETİN Nuran, a.g.t

³⁸ 670 yılında Kays kabilesine mensup Emevi komutanlarından Mansur Bin Cavena Adıyaman'ı ele geçirir. Bu komutanın Adıyaman şehrinin ilk yerleşim alanı içinde kalan bugünkü Adıyaman Kalesini yaptırdığı rivayet olunur. Kronolojik zorlama ile birlikte, 750 yılında Emevi iktidarına son veren Abbasiler, bir süre sonra da Adıyaman bölgesini –buranın idarecisi ve bir rivayete göre ismini veren- Mansur ibni Cavena'yı öldürerek Abbasi hakimiyetine katmışlardır (758).

Türbe, kadınlar tarafından sıkça ziyaret edilir. Çok ağlayan çocuklar, çarşamba ve cuma günleri bu türbeye getirilir. Bu çocukların atletleri, bir çarşamba iki cuma ya da iki çarşamba bir cuma olmak üzere türbeye bırakılır, oradan da bir atlet alınır. Bundan sonra çocuk, eskisi gibi sürekli ağlamazsa, türbeye on bir tane atlet götürülüp bırakılır. Ayrıca buraya yemek getirip dağıtanlar da bulunmaktadır. Yeni Pınar Mahallesi'nde sokak arasında bir yerededir. Oldukça bakımsız bir halde olup, kendi haline bırakılmıştır. Eski sahiplerinden bu mülkiyeti devralan yeni sahiplerinin, türbeyi ziyaret olarak kullanılmaktan çıkarıp depoya dönüştürmüş oldukları nakledilir.

Muhtemelen Mansur b. Cavena isimli tarihi şahsiyet zaman içerisinde unutulur³⁹. Mansur ismi Mustafa olarak, Cavena ismiyse Ceho olarak değişime uğrar. Ve bugün sadece 'Ceho'nun oğlu Mustafa Baba' olarak kalır.

Söylentiye göre, Mansur bin Cavena'nın cuma günleri abdest alıp cuma namazına gittiğini görenler olmuş.

Ubade bin Bişr'in türbesi, şehir merkezinde, Belediye Nikah Salonunun karşısındaki sokakta Hoca Ömer Mahallesi 86. Sokak no: 712'de yer alan evin avlusunda bulunmaktadır⁴⁰. Türbe tek odalı ve beton bir yapı olup girişinde beş basamaklı bir merdiven bulunmaktadır. Kapısı ve iç duvarları yeşil renkte olup, sandukanın üzeri de yeşil örtüyle kaplıdır. Sandukanın baş tarafında sarık ve Türk bayrağı bulunmaktadır. Rivayetlere göre, Ubade bin Bişr

³⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁴⁰ ÇETİN Nuran, a.g.t

sahabeden olup Adıyaman'a Amr b. Ümeyye'nin müfrezesi ile bayraktar olarak gelmiş ve Adıyaman'ın fethi esnasında şehit olmuştur. Halk arasındaki deyişle Hubat Baba türbesi, bir apartmanın avlusunda olması sebebiyle halkın ziyaret etmekten çekindiği için İshak Baba, Kafreş Baba, Ceho'nun oğlu Mustafa Baba türbeleri gibi bugün artık unutulmuş bir durumdadır.

Anlatıldığına göre, çok eskiden burada türbe yokmuş⁴¹. Ermiş zatlardan biri üç gün üst üste rüyasında bu zatı görmüş. “Ben Beşir bin İbat’ım, ben İslamın sancaktarıyım, sahabe-i kiramdanım. Ben filan yerdeyim. Benim yattığım yerde şehir geliyor, ayaklar altında kalacağım. Gel benim üstümü kapat, türbe yap”, demiş. Bu ermiş adam üç gün üst üste bu rüyayı görünce gelip burayı kazar ve gerçekten bu sahabenin burada olduğunu görür. Adam buranın mülkiyetini alır ve buraya bir türbe yaptırır.

Bu ziyarete altına işeyen, çok ağlayan çocuklar getirilir, burada bir süre uyutulur. Çocukta iyileşme olursa gelip buraya bir miktar hediye bırakılır.

Ebu-Zer Gıfari'nin türbesi, Adıyaman'ın beş km. doğusundaki *Ziyaret* köyünde yüksekçe bir tepenin üzerinde yer alır. Bu türbe rivayetlere göre IV. Murat tarafından yaptırılmıştır. Anlatıldığına göre Ebu Zer Gıfari, Hz. Ali zamanında yöreye gelen bir İslâm ordusunun sancaktarıdır⁴². 1939 -1940 yıllarında türbede bulunan sancağın yetkililer tarafından Malatya müzesine götürülmüş olduğu söylenir.

⁴¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁴² Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

Burası, sürekli çalışan *Ziyaret* minibüslerinin yanı sıra, Ziyaret Çayının varlığı, zamanında su değirmenlerinin kattığı ayrı bir canlılık ve güzelliği, yeşil alanlarının bolluğu, hizmet birimlerinin mükemmelliği ve Ziyaret Kabristanı ile halk nazarında oldukça gözde bir mekandır⁴³. Düğünlerde, sünnetlerde konvoy eşliğinde bu türbeye gelinir. Gelin ve damat veya sünnet olacak çocuk ve yakınları sandukanın başında bir Fatiha okuyup, dua edip tekrar dönerler. Bu türbe, yöre halkı tarafından en çok ziyaret edilen türbelerin başında gelmektedir. Toplumun her kesiminden insan, kadın-erkek, Alevî-Sünnî, bu türbeyi ziyaret etmektedir. Evlenecek olan çiftler, düğün konvoyu ile bu türbeye gelir ve türbenin başında ömür boyu mutlu olmak için dua ederler. Ayrıca halk, özellikle şifa bulmak, çocuk sahibi olmak için buraya gelmektedir. Daha sonra çocuk sahibi olanlar, çocukları erkekse ismini Abuzer koymaktadır. Yörede Abuzer isminde birçok kişi bulunmaktadır. Türbeye, piknik amaçlı olarak da sıkça gelinmektedir. Burada genel olarak kurban adanmaktadır. Dileği gerçekleştirenler kurbanlarını keserek burada pişirip türbede bulunanlara dağıtırlar ya da türbenin bulunduğu yerde kesip eşine dostuna dağıtır. Adarken nasıl niyet ettiyse adağını o şekilde gerçekleştirir. Ayrıca sünnet olan çocuklar veya evlenen çiftler düğün günü bu ziyarete getirilir ve burada dualar okunur.

Türbenin karşısında köy mezarlığı, ön tarafında mutfak, arka kısmında hayvan kesme yeri bulunmaktadır.

⁴³ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Mescit ve türbe olmak üzere iki kısımdan oluşan türbe, betonarme bir yapıdır. Mescit, kadın ve erkekler için iki ayrı bölmeden meydana gelir. Türbenin girişinde sol taraf bayanlara ayrılmış mescit, sağ taraf ise erkeklere ayrılmış mescittir. Erkek mescidinin girişinde Ebu-Zer Gıfari'ye ait olduğu söylenen, “En garip ve muhtaç olduğun gün kabre konulduğun gündür”, yazısı bulunmaktadır. Türbenin solunda yer alan mescitte iki tane sanduka yer alır. Bunlardan birinin türbedarlardan birine ait olduğu söylenir. Türbe kısmına üç basamakla inilir. Üzerinde H.1136 yılına ait tarihli kitabesi olan kemerli bir kapı ile girilir. Bu kısım dört paye üzerine oturan bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin doğu, batı ve güneyinde bitişik tonozlar yer alır. Türbenin üzeri yeşil örtülerle kaplı olup, başında büyük tespihler bulunmaktadır.

Anlatıldığına göre, Ebu-Zer Gıfari, içlerinde Mahmut el-Ensari'nin de bulunduğu bir orduyla İslâm'ı tebliğ için Adıyaman'a gelir ve eski adıyla Piryun (yeni adı Pirin) olan yerde⁴⁴ Bizanslılar ile karşılaşır⁴⁵. Savaş esnasında, Ebu-

⁴⁴ Adıyaman şehrinin ilk çekirdeğini oluşturan yerleşim alanının şehrin 5 km. kuzeydoğusunda bugünkü Örenli Mahallesi olarak ifade edilen PERRE (Pirin) adı ile ortaya çıktığı ve bunun Neolitik döneme kadar uzandığı ileri sürülür. Perre (Pirin) şehri Kommagene Krallığı döneminde önem kazanır ve dönemin önemli şehirlerinden biri olarak tarihte yerini alır. Eskiçağın sonu, ortaçağın başlangıcında Perre (Pirin) şehri terk edilerek, beş km. güneyde Girik köyü veya şimdiki kalenin bulunduğu yerde şehir yeniden kurulur. Bizans Devleti zamanında şimdiki yerin inşa edildiği izlenimi vermektedir. Çünkü, 634 yılından sonra Arap Müslümanlarca bu bölge istila edildiğine göre, şehrin kuruluşunun 634 yılından önce gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Zer Gıfari'nin başı kopar, ama buna rağmen o başını koltuğunun altına alır.

Abdullah Aydınli makalesinde, künyesiyle meşhur olduğundan adı adeta unutulmuş Ebu Zer el-Gıfari'nin, Haram Aylar'da bile yağmacılıktan ve yol kesmekten çekinmeyen Gıfar kabilesine mensup olduğunu yazar⁴⁵. Gıfari, kabilesinin en gözü pek yağmacılarından olsa da, halkı gibi putlara tapmaz ve hatta onlardan nefret eder. Kendisinin belirttiğine göre, İslamiyeti kabul etmeden birkaç yıl önce Allah'a ibadet etmeye başlar. Hz. Peygamber'in davetini duyunca, ilk bedevi Müslüman diye bilinen Ebu Zer, dördüncü veya beşinci kişi olarak İslamiyeti kabul eder. Hz. Peygamberin kendi kabilesine göndermesiyle halkının yarısı İslamiyeti kabul eder. Uhud veya Hendek gazvesinden sonra Medine'ye hicret eden Ebu Zer, artık hep Hz. Peygamberin yanında ve hizmetinde bulunur. Hz. Peygamber her zaman onun kendi yanında bulunmasını ister ve bazı konularda görüşünü alırdı. Son hastalığı sırasında yanına çağırılmış ve kendisini kucaklamıştır. Ebu Zer Gıfari Hz. Ömer zamanında fetihlerde bulunmak için Suriye'ye gider. Daha sonra Amr ibnül As ile Mısır'ın fethine katılır. Hz. Osman döneminde de fetih hareketlerinde bulunur. Bu dönemde Ammuriye'ye kadar giden ordu ile Anadolu fetihlerine, Kıbrıs fethine katılır. Halife ile arasındaki anlaşmazlık sebebiyle Medine'ye üç mil mesafede bulunan Rebeze'ye sürgün edilir. 653'te Rebeze'de vefat eder. Diğer bazı

⁴⁵ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁴⁶ Ebu Zer el Gıfari, Abdullah Aydınli, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 10. Sh.266-269

Sahabiler gibi İstanbul Ayvansaray’da da bir makam-kabri bulunmaktadır. Hz. Peygamber onun hakkında, “Gök kubbenin altında ve yeryüzünün üstünde Ebu Zer’den daha doğru sözlü kimse yoktur”, demiştir. Hz. Peygamber ile devamlı birlikte bulunması ve aklına gelen her şeyi sorması sebebiyle ilimde üstün bir seviye kazandığı kabul edilir⁴⁷. Ebu Zer’in hayatına dair müstakil eserler kaleme alınmıştır.

Hasan Mekki’nin türbesi, şehir merkezinde, Hoca Ömer Mahallesi, Hasan Mekki Sokak’ta yer almaktadır⁴⁸. Yapı türbe, mescit ve dernek bürosundan oluşmaktadır. Ayrıca, mescit içerisinde kadınlar için özel bir bölüm bulunur. Buradaki büro da *Adıyaman Mevlana’yı, Yunus Emre’yi ve Güzel Sanatları Yaşatma Derneği*’ne aittir. Türbede Sarı Şeyh Mustafa Efendi ve Hasan-ı Mekki’nin sandukaları yer alır. Burası tek kubbeli olup, sandukaların üstü yeşil örtülerle kaplıdır ve üzerlerinde âyetlerin yazılı olduğu örtüler ve tespihler bulunmaktadır. Mekkeli Hasan Efendi’nin Adıyaman’a geliş tarihi bilinmemekte, halk arasında Hasan-ı Mekki diye anılmaktadır. Rivayete göre, sahabeden olduğu, isminden de Mekkeli olduğu anlaşılan bu zat, Hz. Ömer’in bayraktarı olarak buraya gelmiş ve burada şehit düşmüştür. Halk, bu türbeyi özellikle mübarek gecelerde ziyaret etmektedir. Bunun dışında kadınlar, cuma günü öğle salasında buraya gelip dini sohbetler edip dualar etmekte, erkekler ise türbeyi ziyaret için cuma gecesini seçmektedir⁴⁹. Halk, ayrıca uyuz, sara hastalığı, ateşli

⁴⁷ Hayatü's-Sahabe, Yusuf el Kardavi, Akçağ Yayınları

⁴⁸ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁴⁹ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

hastalıklar, korku, sıkıntı ve vesveseden kurtulmak için bu türbeyi ziyaret etmektedir.

Mahmut El-Ensari'nin türbesi, şehir merkezinin yedi km. kadar doğusunda *Elif* (İpekli) köyü civarında, Adıyaman'dan bakıldığı zaman görülen yüksek ve sivri bir dağın (Ali Dağı) üzerindedir. Türbenin Bağdat Seferi dönüşünde, IV. Murat'ın buyruğu ile sahabeden Mahmud el Ensari adına yaptırılmış olduğu kabul edilir. Bu zâtın da Medineli olduğu sanılmaktadır. Bir rivâyete göre, Hz. Muhammed El-Ensâri hazretlerine, "Hısn-ı Mansur'a gidip İslâmiyet'i yayacaksın." der. Mahmud el Ensari din uğruna savaşırken burada şehit olur. Bu zâtın yattığı yerde başka şehit mezarlarının da olduğu belirtilmektedir. Türbe, Ebu-Zer Gıfari türbesi yakınlarındadır.

Tavanı taş üzeri sıva olup, bir kubbe ile örtülü olan türbenin sol tarafında betonarme dört odalı bir bekçi evi, sağ tarafında ise briketten yapılmış mutfak ve depo, girişte de mescit bulunmaktadır⁵⁰. Türbe girişinin sağında on iki imamın adının bulunduğu bir yazı yer alır. Basık kemerli giriş kapısından içeri girildiğinde karşıda Mahmut el-Ensari'ye ait olduğu kabul edilen sanduka bulunmaktadır. Sandukanın üzeri yeşil örtülerle kaplı olup, başında büyük tespihler bulunmaktadır. Türbe kapısının üzerindeki kitabede H.1126 tarihi yazılıdır. Bu tarihin türbenin tamir tarihi olduğu tahmin edilmektedir. Halk arasında Mahmut el-Ensari'nin sahabeden biri olup, Ebu Zer Gıfari ile beraber şehit düşmüş olduğu anlatılır. Adıyaman bölgesinin fetih

⁵⁰ ÇETİN Nuran, a.g.t

hareketlerine katılmak amacıyla İslâm ordusuyla buraya gelip, Ali Dağında şehit düştüğü, Mahmut el-Ensari adından da yola çıkılarak ensardan olduğu rivayet edilmektedir⁵¹. Önceleri mezarında bekleyen kimsenin bulunmadığı, boş bir vaziyette olduğu kayıtlarda mevcuttur. Sonradan türbesi IV. Murat tarafından yaptırılmıştır.

Bu türbe, Alevî kesimi dahil birçok insan tarafından ziyaret edilmektedir. Türbe daha çok çocuğu olmayan ya da erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından tatil günleri ziyaret edilmekte ve daha sonra erkek çocuk sahibi olan kadınlar çocuğuna "Mahmut" ismini vermektedirler⁵².

Zeynel Abidin'in türbesi, şehir merkezinin 17 km. doğusundaki Uludam köyünün *Akyurt Mezrası* 'nda küçük bir tepe üzerinde bulunmaktadır⁵³. Ağaçlandırmanın yapıldığı bir alanda bulunan türbe, sandukanın bulunduğu oda ile erkek ve kadın mescidinden oluşmaktadır. Sandukanın üzeri yeşil örtülerle kaplı olup, baş kısmında büyük tespihler bulunmaktadır. Anlatıldığına göre, türbe Hz. Ali'nin torunun torunu olan Zeynel Abidin'e aittir. Bir başka rivayete göre ise Hz. Hüseyin'in 16. göbekten torunu Zeynel Abidin'in türbesidir⁵⁴. Zeynal Abidin yedi veya on iki yaşlarında vefat etmiştir. Sandukasının ebatlarından da küçük yaşta vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Rivayete göre, annesinin onu ölüyken bile emzirdiği, hatta türbesinin

⁵¹ Ensar, Hz. Peygambere ve muhacirlere yardım eden Medineli Müslümanlara verilen isimdir.

⁵² YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁵³ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

⁵⁴ ÇETİN Nuran, a.g.t

etrafında annesinin onu emzirmesi için bir delik olduğu ve bu deliğin etrafında da süt lekeleri olduğu söylenmektedir.

Buraya dilekte bulunup adak adamaya gelenlerin türbenin etrafındaki ağaçlardan meyve yiyebilecekleri, ancak hiçbir şekilde yanlarına alıp evlerine götüremeyecekleri söylenir. Eğer götürülürse başlarına kötü şeyler geleceğine inanılır. Türbenin, IV. Murat'ın Bağdat Seferi dönüşü keşfedilmiş olduğu anlatılır.

Arap Hasan Baba'nın türbesi, Musalla Mahallesi'nde eski Marangozlar Çarşısının güneyinde yer almaktadır⁵⁵. Hacı Abuzer Baba ile beraber aynı türbededir. Hacı Abuzer Baba'nın mürşididir. Zamanında birçok mürşidin yetişmesinde öncü olmuştur.

Anlatıldığına göre, günlerden bir gün Adıyaman'da bir yangın çıkar. Evler ahşap olduğundan söndürme umudu yoktur. İnsanlar düşünür, taşınırlar. Nihayet Baba Efendi'ye durumu acilen bildirirler. Arap Hasan Baba kibleye dönerek elini açar ve yalvarır. Yangın anında durur.

Arap Hasan Baba, bir kış günü kirvesine haber göndererek, bir kadın cenazesi için ne gerekiyorsa tedarik edip getirin, der. Kirvesi neler olduğunu merak edince, Arap Şeyh, “bekle ve gör. Yakın bir gelecekte bir kadın vefat edecek”, der. Kirvesi malzemeleri alıp getirir. Arap Şeyh getirilen malzemeleri saklar. Aradan 3-4 gün geçtikten sonra Arap Şeyh'in eşi aniden vefat eder. Kirvesi bu olayı gördükten sonra Arap Şeyh'in büyüklüğünü anlar.

⁵⁵ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Nuran Çetin çalışmasında, **Hacı Abuzer Baba** türbesinin, Musalla Mahallesi'nde, Atatürk Caddesi'nde yer aldığını kaydeder⁵⁶. Betonarme bir yapı olan türbede sandukanın bulunduğu oda dışında, biri kadınlar için diğeri de erkekler için olmak üzere iki mescit ve bir de camiinin arka bahçesinde, tek odalı beton bir yapı vardır. Türbe 3,5 m. yüksekliğinde olup, üzerinde küçük bir kubbe bulunmaktadır. Türbenin içinde bulunduğu yapının dışı mavi renge boyanmıştır. Dış cephenin camiye bakan tarafındaki bölümü türbenin iç kısmının görülebilmesi için cam bölmeli ve demir parmaklıklarla yapılmıştır. Sanduka, yeşil örtülerle kaplıdır. Türbenin bir de misafirhanesi bulunmaktadır. Hacı Abuzer Baba'nın kabrinin bulunduğu odada dokuz tane daha sanduka yer alır. Bunlar türbenin girişinde sağdan sola sırasıyla şöyle sıralanmaktadır. Hacı Abuzer Baba'nın müridi H. Molla Yusuf, Hacı Abuzer Baba'nın oğlu Şeyh Abdurrahman Baba (1912–1972), Hacı Abuzer Baba'nın torunu Ali Baba (1930–1983), Hacı Abuzer Baba, Şeyh Arap Hasan Baba, Şeyh Arap Hasan Baba'nın oğlu, Hasan Baba'nın efendisi, Şeyh Efendinin oğlu Şeyh Hüseyin Baba, Şeyh Hüseyin Baba'nın oğlu Şeyh Abdurrahman Baba, Şeyh Mehmet Necati.

Anlatıldığına göre, Hacı Abuzer Baba, aslen Kerkük Türkmenlerinden olup, soyu peygamberimize dayanan Kadiri şeyhlerindendir. Hacı Abuzer Baba'nın Adıyaman'da birçok müridi olduğu gibi, Şanlıurfa'da da iki binin üzerinde müridi bulunmaktadır. Hacı Abuzer Baba'nın Şanlıurfa'daki

⁵⁶ ÇETİN Nuran, a.g.t

müridleri, hala her bayram ve kandilde, türbeyi ziyaret için Adıyaman’a gelmektedir. Hacı Abuzer Baba, yanında yatan Arap Hasan Baba ve Hüseyin Baba’nın tekkesine mensuptur.

Hacı Abuzer Baba, halk tarafından çok sevilen, babacan ve yardımsever tavırlarından dolayı “Baba” lakabını; yeşili ve tabiatı çok sevip, fidan ektiğinden dolayı da “Fidancı” soyadını almıştır. Hacı Abuzer Baba çiftçilikle uğraştığı gibi yedi yıl Adıyaman’ın emniyet bekçiliğini de yapmıştır. Bu görevi süresince, hırsızlık olaylarının olmadığı, hırsızlık yapmak isteyenlerin ise, hırsızlık mekânında Hacı Abuzer Baba’yı görüp kaçtıkları anlatılır. Hacı Abuzer Baba’nın hacca gittiği, dönüşte Suriye’nin Hama şehrinden geçerken Seyyid Abdulkadir Geylani’nin torunlarından Hama Kadiri Tekkesi’nin Piri Muhammed Mükerrerem Efendiye rastladığı, ondan icazet aldığı ve Adıyaman’a döndüğünde, Hasan Baba’nın Tekkesine gitmediği, kendisine müstakil bir tekke açtığı anlatılmaktadır.

Hacı Abuzer Baba’nın türbesinin bulunduğu yer önceleri mezarlıktır. Bu mezarlık 1970’lerde belediye başkanı Mithat Karıkçı’nın emriyle kaldırılmak istenir. Nakledilir ki, mezarlık kaldırılıp sıra Hacı Abuzer Baba ve onun soyuna ait kabirlere gelince, kaldırma işlemini yapan dozerin ağızı üç kez kırılır. Bütün çabalara rağmen türbe kaldırılamayınca yıkma işlemi durdurulmuş, hatta türbenin makamı belediye tarafından belirlenmiştir.

Bu türbe, her türlü isteğin gerçekleşmesi için, çoğunlukta kadın olmak üzere her kesim halk tarafından,

genellikle perşembeyi cumaya bağlayan gece ve cuma günü ziyaret edilmektedir.

Şeyh Abdurrahman Erzincani türbesi şehir merkezine yedi km. mesafede eski ismi Zey olan *İndere* köyündedir⁵⁷. Ömer Kırmızı'nın çalışmalarından, Zey Köyünün 1500'lü yıllarda isminin zeg veya zek olarak anıldığını, 1540'larda hızlı bir artışla üç mahallesi olan büyük bir yerleşim birimi haline gelmiş olduğunu öğreniriz. Köydeki bu nüfus artışı iktisadi ve sosyal açıdan büyük avantaj sağlar. Şüphesiz, Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretlerinin türbesi köyün nüfus bakımından gelişmesinde önemli bir rol oynar. Bu zaviyenin yer aldığı 'Hizmet' isimli mahallenin çevresi hızla gelişir ve 'Kızılca mahallesi' ile 'Orta mahalle' isimli iki mahalle daha oluşur. Bu mahallelerin oluşmasında dışarıdan gelen göç dalgası etkili olmuştur. Hizmet mahallesinde ise genellikle vakfa hizmet edenlerin bulunduğu görülür. Bu dönemde Zey köyü 460 haneye ulaşmıştır. Bunlardan 206 haneyi Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretlerinin evladından olanlar teşkil etmektedir.

Türbe binası iki oda, bir mescit, ocak şeklinde bir yemek pişirme yeri, bir zahirelik, arka tarafta bir eyvan ve bankların bulunduğu dinlenme yerinden oluşmaktadır. Türbenin içinde Şeyh Abdurrahman Erzincani ile beraber aile bireylerine ait toplam dört sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalar yeşil örtülerle kaplı olup, başlarında iki Türk bayrağı yer alır. Sandukaların önünde demir parmaklıklar vardır.

⁵⁷ ÇETİN Nuran, a.g.t

Şeyh Abdurrahman Erzincani ile ilgili farklı rivayetler vardır. Bazı rivayetlere göre, Erzincani, aslen Kuzey Irak'ta bulunan Erzin adlı yerden olup, sonraki zamanlarda gelip Adıyaman'a yerleşmiştir. Bazı rivayetlere göre ise, aslen Erzincanlı olup, Adıyaman'a gelerek Zey köyüne yerleşmiştir. Şeyh Abdurrahman Erzincani'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber IV. Murat zamanında yaşadığı rivayet edilir.

Şeyh Abdurrahman Erzincani'nin Muhammed adlı oğlu da Adıyaman'ın Tut ilçesinde medfundur. Erzincani'nin oğlu Muhammed'in Tut ilçesinde gömülü olmasının sebebi şöyle anlatılmaktadır. Şeyh Abdurrahman Erzincani, bulunduğu köyün camisini yaptırmıştır. Cami bitince köylü kıblenin yanlış olduğunu Erzincani'ye değil de oğlu Muhammed'e söyler. Oğlu da gelip bunu Erzincani'ye anlatır. Erzincani kıblenin yanlış olmadığını söylese de oğlu kıblenin yanlış olduğunda ısrar eder. Bunun üzerine Erzincani oğluna, "*Gel sağ omzundan bak bakalım kible doğru mu yanlış mı?*" der. Oğlu babasının sağ omzundan bakınca karşısında Kâbe'yi bulur ve çok utanır. Suç işlediğini, hatalı olduğunu düşünen Erzincani'nin oğlu bulunduğu yeri terk edip, Tut ilçesine yerleşir ve kalan ömrünü orda geçirir.

Anlatıldığına göre, Sultan IV. Murat, Bağdat'ın fethi için İstanbul'dan Bağdat'a giderken ordusuyla Adıyaman'ın Zey Köyü'nde konaklar⁵⁸. Konaklama sırasında, Sultan IV. Murat ve ordusunun iâşesini (bir geyik keserek) Şeyh

⁵⁸ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

Abdurrahman Erzincani karşılar. Erzincani'nin malî durumunu merak eden sultan, bir askerinden gizlice mutfakçı ve ambarı tetkik ederek kendisine bilgi vermesini ister. Asker yaptığı tetkik neticesinde sultana ambarda pek az saman ve arpa bulunduğunu, bütün hayvanların bu az miktardaki arpa ve samanla doyurulduğunu, mutfakta ise küçük bir tencerede yemek pişirildiğini ve bütün bir ordunun iâşesinin bu yemekle karşılandığını bildirir. Bunun üzerine meraklanan sultan durumu bizzat kendisi gözden geçirmek ister ve sonuçta askerin doğru söylediğini anlar. Şeyh Abdurrahman Erzincani'nin keramet sahibi olduğunu düşünen Sultan IV. Murat, kendisi için dua etmesini ister. Sultan IV. Murat Bağdat'ı fethettikten sonra dönüşte Şeyh Abdurrahman Erzincani'yi ziyaret etmek için Zey Köyü'ne uğrar. Ancak Erzincani'nin vefat ettiğini öğrenir. Bunun üzerine çok üzülen sultan hem onun hem de onun işaret ettiği Ebu-Zer Gıfari'nin türbesini yaptırır. Bağdat'ın 1638 yılında fethedildiği göz önünde bulundurularak, Şeyh Abdurrahman Erzincani'nin bu tarihte vefat ettiği kabul edilmektedir.

Şeyh Abdurrahman Erzincani türbesi, halk tarafından en çok ziyaret edilen türbelerin başında gelmektedir. Genelde sinirsel hastalığa yakalanan, halk arasında kendisine cinlerin müptela olduğuna inanılan kişiler, sara hastası olanlar ve felçliler şifa için üç cuma üst üste bu türbeye getirilir, geceyi burada geçirmeleri sağlanır. Zincirli olarak gelen akıl hastalarını buradaki dut ağacına bağlarlar. Ancak müze yapımı yüzünden ağacı kesmek zorunda kalmışlar. Yine bu türbeye her türlü dileğinin gerçekleşmesini isteyen

kişiler tarafından üç cuma üst üste gelinir. Türbe cumartesi ve pazar günleri de halktan kalabalık gruplar tarafından ziyaret edilir. Hayırsever vatandaşlar, misafirler için 100 adet yatak temin etmiştir. Dilekleri kabul olan kişiler de buraya gelip yemek yapıp dağıtırlar.

Diğer taraftan, Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin, Safiyüddin Erdebeli'nin (ö.1335) müridi ve halifesi olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir⁵⁹. Ayrıca Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin, Somuncu Baba ismiyle bilinen Şeyh Hamid (1331-1412) ile tanışıklığı ve onunla sıhriyet kurmuş olması da kuvvetle muhtemeldir.

Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin kabri hakkında birçok rivayetler bulunmaktadır. Ancak en sağlam rivayet Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin kabrinin Zey Köyü'nde olduğu yönündedir. Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin Adıyaman, Behisni ve Malatya Darende'de mezarının vakıfları bulunmaktadır. Ancak bu kazalardaki vakıflardan söz edilirken Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin evlatlarından bilhassa Abdulgafur'dan sıkça bahsedilmektedir. Bu da Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin evlatlarının, bu kaza ve nahiyelere yayılmış olabileceklerini göstermektedir.

Hamza Gündoğdu'nun çalışması kaynak gösterilerek, Zey'de bulunan Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin zaviyesinin Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin evlatlarından olan Saru Şeyh tarafından inşa edilmiş olduğu ileri sürülür. Bu zaviyenin Zey köyünde bulunması buranın

⁵⁹ Evliyalar Şehri Malatya (hazırlanmakta)

sosyal, kültürel ve ekonomik yönden oldukça gelişmesine vesile olmuştur. Hatta zaviyeyi inşa ettiren Saru Şeyh, burada bir medresenin yapılmasına öncülük eder. Medresenin giderleri de Alaüddeve Bey'in evlatlarından olduğu tahmin edilen Cafer Bey tarafından karşılanır. Cafer Bey medresede öğrenim gören öğrenciler ile müderrislerin yaşlerinin temini için Samsat'a bağlı Karküne Köyü'nün (bugün Kahta'ya bağlı Narsırtı köyü) tamam malikanesini Malatya Alaybeyi Mehmet'ten satın alarak medreseye vakfeder. Ayrıca zaviyenin gelirlerini artırmak için boş olan mezraların hem ihyası hem de vakfa gelir getirmesi için Kilise Büki, Kuruçay ve Ankoz mezralarının gelirlerinin bir kısmı vakfa intikal ettirilir. Vakfiyeti de Anadolu kazaskeri Abdulkadir Çelebi Efendi ve ehl-i vukuf Müslümanların şahadetleriyle tasdik edilir.

1813 tarihli bir fermanda Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin türbedarından bahsedilmesi, Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin Zey Köyü'nde medfun olduğunu göstermektedir. Bunu teyit eden vakıf defterinde ise buradaki hissenin Şeyh Abdurrahman Erzincani Hazretleri'nin mezarına ait olduğunu göstermektedir.

İndere (Zey) köyünde ayrıca bir murad isteyenlerin muradlarının hasıl olduğuna inanılan Bekir Dede ziyareti bulunmaktadır.

Merkeze bağlı *Bağpınar* köyünün eski adı Çalgan'dır. **Kadıhan Türbesi** Çalgan Bucağı'na bağlı Kuyucak köyünün güneyindedir. Nuran Çetin çalışmasında, Kadı Han türbesinin, Adıyaman şehir merkezine 14 km uzaklıkta olan

Kuyucak köyü Kazgan (Gazi Han) Mezrası'nda yer aldığını kaydeder⁶⁰. Kuyucak köyünden itibaren yol türbeye kadar beş km. stabilize şekilde devam etmektedir. Türbe bir dağın eteğinde, yer altında bir mağaradadır. İçi, lüle taşıyla kaplı olup tabanı mozayik döşelidir. Türbe sadece kuzeye dönük olan kapısından ışık almaktadır. Türbenin önüne üç oda ve eyvanlı bir betonarme yapı ilave edilmiştir.

Halk tarafından oldukça ziyaret edilen Kadı Han türbesi, Osmanlı arşivlerinden anlaşıldığı üzere, zaviye olarak faaliyet göstermiştir. Türbenin üzerinde bulunan kitabe zamanla tahrip olmuş, okunmaz hale gelmiştir. Türbe, cuma, cumartesi ve pazar günleri ziyaret edilmektedir. Daha çok çocuk veya erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar buraya gelmektedir. Çocuk veya erkek çocuk sahibi olmak isteyenler, türbeden bir kaşık alır ve o kaşığı evlerine götürürler. Çocuk veya erkek çocuk sahibi olduklarında bir takım kaşık getirip türbeye bağışlarlar. Ayrıca türbeye erkek çocuk sahip olmak için gelenler de, erkek çocuk sahibi olduklarında genelde çocuğuna “Gazi Han” ismini vermektedirler.

Kazgan Dede'nin hayattayken kadılık görevi yaptığı ve menkıbeye göre, öldüğü yerin üzerine türbe yapılması için bir çobanın rüyasına girdiği anlatılır⁶¹.

Ağuiçen (Ağuçan) Ocağından, (Apaziz-Obaziz diye de anılan) **Aziz Güzel** (1900-1966), eski ismi Şehmir olan ve Adıyaman şehir merkezine 34 km. mesafedeki Yedioluk

⁶⁰ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁶¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

(şeyhmir-şexmir) köyünde yaşamış bir Alevi Dede'sidir. Ağuçanlı Hasan Efendi'nin oğludur⁶². Çelikhan Bulam Kasabası'nda türbesi bulunan Güzel Dede ile kardeşdir. Aziz Dede ailenin en küçüğüymüş. Buna rağmen yaşayışıyla, kerametleriyle diğer kardeşlerinden çok daha fazla tanınmıştır. Anlatılır ki, Aziz Dede'nin yaşam felsefesi doğruluk ve insan sevgisidir. Onun 17 ata öncesi Ehli Beyte dayanmaktadır. Aziz Dede, “benim soyumdan gelen benim neslim, evladım değildir; benim yolumdan gelen benim evladımdır”, demiştir. Aziz Dede'nin yoluyla Bektaşilerin yolu birbirinden bazı yönleriyle ayrılmaktadır. Aziz Dede hayatın her alanında, yemesinden, giymesine kadar kendine çok dikkat eder, övünmeyi asla sevmez. O, kendi köyünü (Çelikhan'a bağlı eski adı Bulam olan Pınarbaşı Kasabasını) insanların dünyaya çok fazla değer verdiklerini anlayınca terk eder. Kendini insanlığa adanarak köy köy dolaşır. O hem zahiri, hem de batini yönleri olan büyük bir zattır. Aziz Dede 1966 yılında, 66 yaşında vefat etmiştir. Aziz Dede cura çalardı. Üç telli bir çalgı olan curayı çalar ilahiler söylerdi.

Ziyarete genellikle cuma günleri gelinmektedir. Genellikle romatizmal hastalıkları olanlar ve çocuğu olmayanların gelip burada dileklerine ulaştıkları söylenir.

Hakkında birçok keramet anlatılan Aziz Dede'nin türbesi, köyün hemen yukarısında bir tepenin başında yer almaktadır Her yıl Mayıs ayında anma günü tertiplenmektedir. 2010'da dördüncüsü düzenlenen ve çok sayıda kişinin katıldığı etkinliklerde vatandaşlara lokma

⁶² YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

dağıtılır. Semah gösterilerinin gerçekleştirildiği etkinliklerde çeşitli konuşmalar yapılır.

Öksüz İbrahim Baba türbesi, şehir merkezi, Sıratut Mahallesi, Ziya Gökalp Caddesi, Adıyaman Kalesi'nin kuzey eteğinde kaleye çıkan merdivenlerin hemen altında yer almaktadır⁶³. Tek odalı betonarme bir yapıdan oluşan türbenin toplam sahası 40 metre karedir. Türbenin kapısı yeşil renkte olup üzerinde "Öksüz Baba Türbesi" yazan bir tabela bulunmaktadır. Sandukanın başında Türk bayrağı, önünde ise demir set bulunmaktadır. Türbenin bulunduğu alan ve civarı 70–80 yıl öncesinde mezarlık halinde iken, günümüzde türbe dışındaki alanlarda binalar yapılmıştır.

Anlatıldığına göre, Öksüz Baba Irak'tan gelmiş ve küçük yaşta iken burada babası şehit düşmüştür. Bunun için kendisine "Öksüz", büyük ve yüce olduğu için de "Baba" denmiştir. Başka bir rivayete göre, İslam ordusunun Adıyaman'ı aldığı sırada, İslam ordusu içerisinde hem öksüz olan, hem de yaşça küçük olan İbrahim ismindeki bu zat, burada şehit olmuştur⁶⁴. Bundan 500 sene önce bir kişinin rüyasına giren Öksüz İbrahim Baba, kendini tanıtmış ve kendisinin şehit olduğunu söylemiş. Bu zat da gelip yattığı yeri kazıp bakmış ki gerçekten de bir şehit, hala çürümemiş bir şekilde yatıyor. Bunun üzerine burayı hemen bir türbe haline getirmiş. Bu zat gösterişi ve süsü sevmediğinden türbe ne kadar onarılmışsa da her defasında türbe yanmış

⁶³ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁶⁴ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

veya yakılmıştır. Türbeyi yakmak isteyen dört kişi de kaza sonucu ölmüştür.

Bu türbe çoğunlukla kadınlar tarafından ya yedi cuma ya da üç sabah namazı vakti ziyaret edilir. Türbe perşembe geceleri ve cuma günleri öğlene kadar açıktır. Genellikle türbe sıtma hastalığına yakalananlar tarafından ziyaret edilmektedir. Sıtmaya yakalanan kişi yere yatırılır. Hastanın baş tarafına türbenin alanına ait üç taş konulur ve yine aynı mekâna ait çalı çırpıdan küçük birkaç tane hastanın ayak tarafında yakılır. Hasta biraz rahatlayınca “*çıralk*” denilen bir miktar para bırakıp gidilir. Ayrıca, türbenin ziyaret edilmesinin diğer başlıca sebepleri şunlardır. Evde kalmış kızların bahtlarının açılması, çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olması, sınavda başarılı olunması ve her türlü istek, arzudur.

Yel Baba türbesi, şehir merkezinde, Musalla Mahallesi, Askerlik Şubesi karşısında bulunmaktadır⁶⁵. Türbe bir evin dış duvarına bitişik olup yaklaşık bir m. yüksekliğinde demir korkuluklarla çevrilidir. Anlatıldığına göre, türbe bitişigindeki evin ilk sahiplerinden biri rüyasında burada büyük bir zatın yattığını görür ve bu rüya üzerine buraya türbe yaptırır. Türbe, genelde romatizmal rahatsızlığı bulunan, halk arasındaki deyişle, vücuduna yel girmiş kimseler tarafından ziyaret edilir. Yel Baba ismi de buradan gelmektedir. Burayı ziyarete gelen kişiler, türbenin üzerinde bulunan taşları vücuduna sürerek, şifa bulacaklarına inanmaktadırlar.

⁶⁵ ÇETİN Nuran, a.g.t

Aynı isimde ikinci **Yel Baba** türbesi, şehir merkezine sekiz km. uzaklıkta, Pirin köyünde bulunmaktadır⁶⁶. Türbe, köyün karşısında yer alan tepededir. Dıştan beyaz boyalı olup, yeşil kubbeli, iki odalı betonarme bir yapıdır. Sandukanın üzeri yeşil örtülerle kaplı olup başında Türk bayrağı bulunmaktadır.

Rivayete göre, Yel Baba H.628 yılında peygamberimiz zamanında doğmuştur. Ebu-Zer Gıfari ve Mahmut el-Ensari ile birlikte savaşmış ve şehit düşmüştür. Asıl ismi bilinmemektedir. Romatizmal ağrılara şifa olduğu ve hekim olduğu için “Yel Baba” denmiştir. Genellikle çarşamba ve cuma günleri hastalığı olanlar tarafından ziyaret edilir. Hastalar türbeyi en az iki defa ziyaret etmektedir. Aksi takdirde hastalığın iyileşmeyeceğine inanılır. Hasta, sandukanın baş tarafından toprak alır, çamur şekline getirir ve vücudunun ağrıyan yerine sürer. Ayrıca türbenin içinde bir süre yatmak veya oturmak suretiyle de iyileşileceğine inanılır.

Bulduk Baba türbesi, şehir merkezine iki km. uzaklıktaki Sümer Evler mevkiinde, Kara yolları Şefliği karşısında, Bulduk Baba Camii yanındadır⁶⁷. Türbenin etrafında iki tane dut ağacı ve demir parmaklıklar bulunmaktadır. Bulduk Baba hakkında anlatılan rivayetlerden biri şöyledir⁶⁸. Yıllardır çocuğu olmayan ve bu türbeyi hiç görmeyen bir kadın, gece rüyasında, Bulduk Baba’yı görür. Bu zat, kadına mezarının yerini gösterir ve

⁶⁶ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁶⁷ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁶⁸ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

mezarının etrafını demir parmaklıklarla çevirirse, çocuğunun olacağını söyler. Ertesi gün kadın, rüyasında gördüğü yere gider ve gerçekten orada rüyasında gördüğü gibi bir mezarla karşılaşır. Bunun üzerine kadın, mezarın etrafını demir parmaklıklarla çevirir. Kısa bir süre sonra kadın, bir çocuk sahibi olur.

Bulduk Baba ile ilgili anlatılan diğer bir rivayet ise şöyledir. Çobanın biri, bir gün sürüsünü otlatırken Bulduk Baba, kendisine görünür ve, “*Çabuk buradan git, biraz sonra fırtına kopacak, gitmezsen öleceksin*”, der. Bunun üzerine çoban, sürüsünü alıp gider ve böylece az sonra kopacak olan fırtınadan kurtulur. Türbe, genellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından cuma günleri ziyaret edilir.

Çıplak Baba’nın türbesi şehir merkezine 25 km. mesafede *Sarıharman* köyünde bulunmaktadır⁶⁹. Türbenin avlusu briket malzemeyle ortalama 1.20 cm yüksekliğinde bir duvarla çevrilmiştir. Avlunun zemini beton ile kaplanmış olup burada Çıplak Baba’nın soyundan gelen dört kişinin daha kabri bulunmaktadır. Bina betonarme malzeme ile inşa edilmiştir. Bina, türbenin bulunduğu oda ile beraber bir mutfak ve kadın ve erkekler için yapılmış iki ayrı mescitten meydana gelmektedir.

Türbenin içi yeşil, dışı ise mavi ve beyaz renge boyanmıştır. Çıplak Baba’nın bulunduğu sanduka da yeşil örtü ile kaplıdır. Türbenin mutfak bölümünde gelen ziyaretçilerin kullanması için tencere, tabak, buzdolabı, kilim, halı v.b. malzemeler bulunmaktadır. Türbede yatan

⁶⁹ ÇETİN Nuran, a.g.t

kişinin asıl adı Mehmet Üryan'dır. Çıplak Baba'nın soy kütüğünü gösteren berat Sarıharman Köyü'nde ikamet eden ve Çıplak Baba'nın soyundan gelen Mahmut Karakaş'ta bulunmaktadır. Çıplak Baba hakkında anlatılan menkıbelerden biri şöyledir. Çıplak Baba yöredeki ağanın hizmetkârlığını yapıyormuş. Ağa, hac vazifesini yerine getirmek için Mekke'ye gitmiş. Ağanın hanımı bir gün içli köfte yapmış ve hizmetkârı Çıplak Baba'ya: "Ağan içli köfteyi çok sever, keşke burada olsaydı da yeseydi", demiş. Bunun üzerine Çıplak Baba ağanın hanımına, "Yemeği bir tabağa koy da ağama götüreyim", demiş. Ağanın hanımı şaka yaptığını zannetmiş veyahut da Çıplak Baba'nın doymadığını, bir tabak daha istemeye utandığı için böyle söylediğini düşünmüş. Yine de bir tabak içli köfteyi kendisine vermiş. Çıplak Baba tabağı alıp gitmiş, bir süre sonra da gelerek ağanın hanımına yemeği ağasına verdiğini söylemiş. Ağa hacdan döndüğünde eşyalarının arasında Çıplak Baba'nın içli köfteyi götürdüğü tabağı çıkmış. Ayrıca ağa da hizmetkârının kendisine yemek getirdiğini açıklamış ve kendisini karşılamaya gelen kişilere asıl saygı duyulması gereken kişinin Çıplak Baba olduğunu, onun ermiş biri olduğunu söylemiş. Bunun üzerine sırrı ifşa olan Çıplak Baba ortadan kaybolmuş. Bu olayı duyan halk da onu aramaya başlamış. Ancak sırrı ortaya çıktığı için Çıplak Baba dayanamamış ve vefat etmiş. O günden sonra halk Çıplak Baba'nın ermiş biri olduğunu düşünmüş ve ona verdikleri değerden dolayı kendisi için türbe yaptırmışlardır.

Türbe halk tarafından genelde cuma, cumartesi ve pazar günleri ziyaret edilir. Adakları bulunanlar, adaklarını

burada keser ve burada bulunanlara dağıtırlar. Halk burada her türlü dilek ve istekte bulunur. Her türlü hastalığa şifa bulma niyetiyle gelindiği gibi özellikle çocuklardan boğmaca hastalığına yakalananlar getirilir. Boğmaca hastalığına yakalanan çocuk, avluda bulunan sütunun altından üç defa geçirilir, böylece hastalığının geçeceğine inanılır. Rüyasında görüp de daha önceden hiç bilmediği halde türbeyi ziyarete gelenler olduğu söylenir. Ayrıca, hırsızlık yaptığına inanılan kişiler buraya getirilir ve hırsızlık yaptıysa itiraf ettirilir⁷⁰. Yine karşılıklı akit ve yemin için de buraya gelinir. Halk arasında burasıyla ilgili yaygın bir inanç ise buradan bir çöpün dahi götürülemeyeceği, götürüldüğü takdirde götürülen kişinin ya yolda kaza geçireceğine ya da başına kötü bir şey geleceğine dairdir.

Anlatıldığına göre, kendisi çoban olduğu için, hayvanları dinlenmeye bıraktığı yerlerdeki taş ve dikenlerin hayvanlara batıp batmadığını kontrol etmek için soyunarak (üryan olarak) yerlere yatar, hayvanların rahatsız olmayacağını anladıktan sonra hayvanları oraya yatırır⁷¹.

Eski adıyla *Türmüz* köyü 1974'te mahalle olduktan sonra Türkiye Petrol Mahallesi ismini alır. Burası Adıyaman şehir merkezinin yaklaşık olarak 5 km. kuzey batısında yer almaktadır. Köyde iki tane türbe olup, bunlardan biri **Zeynel Abidin** türbesidir. Bu türbe köyün 1,5 km. kuzeyindedir. Diğeri ise **Şah Hüseyin**'in, (öteki ismiyle Şah Türmüz) türbesidir ki, bu türbe köyün tam orta yerinde bulunur. Şah Hüseyin'in yattığı türbede şifalı olduğuna inanılan toprak

⁷⁰ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁷¹ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

bulunmakta, bu toprağın en başta kaşıntı olmak üzere birçok hastalığa iyi geldiği söylenmektedir. Köyün eski isminin Şah Hüseyin'den geldiği nakledilir. Türbe, mescit ve eyvandan oluşan betonarme bir yapıdır⁷². Yapı kubbeli olup avlusunun etrafı demir parmaklıklarla çevrilidir. Ayrıca türbenin aşağısında çeşme ve banyo bulunmaktadır. Halk arasında bu çeşme ile ilgili olarak şunlar anlatılır. Zamanında yeni gelin olmuş biri varmış. Bu gelin bir gün yıkanmak için çeşmeye gitmiş, yıkandığı esnada kayınpederi çıkagelmiş, gizlenecek bir yer bulamayan kadın, utancından “Allah’ım beni taş et” diye dua etmiş. Allah da duasını kabul etmiş ve kadın taş olmuş. Hala bu taş haline gelmiş kadının heykelinin burada bulunduğu, ancak çeşmenin suyunun çokluğundan dolayı görülemediği söylenir.

Yaygın inanışa göre bu türbe ziyareti, uyuz hastalığına iyi gelmektedir. Köyün belirli yerlerinde bulunan ve şıfalı olduğuna inanılan toprak, köylü tarafından bu türbeye getirilir ve türbenin içerisinde yapılmış havuz şeklindeki özel bölmeye koyulur. Türbeyi ziyarete gelen uyuz illetine yakalanmış kişiler, bu topraktan alıp, türbenin aşağısında bulunan çeşmenin suyu ile karıştırırlar. Daha sonra bu suyla orada ayrılmış özel yerde, banyo yaparlar. Bazı kişiler ise suyla çamur haline getirilmiş toprağı alıp uygulamayı evde yapmaktadır. Bu uygulama ile uyuz illetinin geçeceğine inanılır. Hastalığı geçen kişiler ciğer getirip türbede yemek yapar ve dağıtırlar.

⁷² ÇETİN Nuran, a.g.t

Adıyaman'a 15 km. mesafede bulunan **Mahmut Gazi** türbesinde medfun olan zatın Yemen'den geldiği kabul edilir⁷³. Çocuğu olmayan veya herhangi bir dileği olan kişi, kaşık adağında bulunur. Mahmut Gazi türbesinden bir kaşık götürür ve dileği gerçekleşince o kaşıkla birlikte altı kaşık daha getirir. Çocuğunun olması için adak adayanlar, oğulları olunca bu zatın adını koyarlar. İsmnin koyulması da bir çeşit adak gibidir, çünkü bu zâtın adı koyulmazsa kötü şeylerle karşılaşılacağından endişe edilir.

Şeyh Muhammed Zahiri türbesi, Adıyaman'a 40 km. uzaklıktaki *Kuyulu* (Turuş) köyü mezarlığındadır⁷⁴. Türbe, üç odadan oluşmaktadır. Türbenin tavanı ağaç, üzeri betondur. Türbe, Osmanlı Döneminde zaviye olarak faaliyet göstermiştir. Köyün adının da bu zatın isminden geldiği tahmin edilmektedir. Günümüzde türbe, her düğün sonrası köy halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Köyün eski ismine izafeten Turuş Baba diye de anılan Şeyh Muhammed Zahiri'nin köyde bulunduğu yıllarda, köy halkının eğitimi ile çok yakından ilgilendiği anlatılmaktadır.

Şeyh Yusuf Baba türbesi, şehir merkezinde olup, Eski Saray Mahallesi, 1 Aralık Okulu, 328. Sokak'ta yer almaktadır⁷⁵. Tek odalı, kubbesi bulunmayan betonarme yapının tek penceresi olup, pencerenin hemen alt kısmında

⁷³ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

⁷⁴ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁷⁵ ÇETİN Nuran, a.g.t

ziyaretçilerin para koyması için konulan “*çıralık*”⁷⁶ bulunmaktadır.

Sandukanın üzeri yeşil örtüyle, türbenin duvarları seccadelerle kaplıdır. Ayrıca, sandukanın yanında yaramaz küçük çocukları için bir beşik yer almaktadır. Bu türbede yatan zat hakkında anlatılan rivayetlerden birine göre, Yusuf Baba adlı şahıs şehit düşmüştür. Şehit düşmeden önce de, "ben nasıl şehit düşersem beni öyle gömün", diye vasiyet etmiştir. Bundan dolayı Yusuf Baba'nın sandukası, kibleye ters yönde bulunmaktadır. Anlatıldığına göre, sanduka kible tarafına çevrilmek istenmişse de, kendiliğinden tekrar eski haline dönmesi üzerine sandukaya bir daha dokunulmamıştır.

Türbe ile ilgili başka bir rivayet ise şöyledir. Eski zamanlarda türbenin bulunduğu civarda Ermeniler yaşarmış. Ermenilerden biri öldürmek için Müslüman bir genci kovalarken, Müslüman genç, türbenin olduğu yere sığınmış. O vakitten sonra Müslüman genç ortadan kaybolmuş ve bir daha onu gören olmamış.

Bu türbenin bir diğer adı da "Karanlık Ziyaret"tir. Söylenenlere göre bu ismin verilmesinin sebebi, Yusuf Baba denilen kişinin binbaşı olup karanlıkta şehit düşmesidir.

Türbenin kapısı perşembe günleri ziyaretçilere açılmaktadır. Buraya genelde yaramaz ve huysuz çocuklar

⁷⁶ Türbenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla türbenin girişinde bulunan büyük kumbara şeklindeki demir kutuya türbeyi ziyarete gelen kişilerin attığı paraya halk arasında verilen isimdir.

getirilir ve bir süreliğine içerde bulunan beşiğe konulur. Bu şekilde çocuğun uslanacağına inanılır. Bu türbeyi rüyasında görüp burayı ziyarete gelen birçok insanın bulunduğu söylenmektedir. Sıkıntılı ve vesveseli insanlar da burayı ziyarete gelip huzur bulmak için dua etmektedir.

Şah Mehmet Mısırlı türbesi, şehir merkezine 21 km uzaklıkta olan *Kömür* Kasabasının içinde, kasabanın su kaynağı olan çeşmenin üzerinde yer almaktadır. Nuran Çetin çalışmasında Mısırlı Şah Mehmet adına bilgileri tespit etmiş ve türbeyi fotoğraflamışsa da, sonraki bir fotoğraf üzerinde türbenin Şah Ahmet'e ait olduğu görülmektedir⁷⁷. Dış bahçe duvarı taşlarla örülü olup, küçük, yeşil bir kapısı bulunmaktadır. Türbenin avlusu tamamen beton kaplı olup, burada yemek pişirilecek ocaklar bulunmaktadır. Türbe, kubbeli olup, kubbe yeşil renktedir. Şah Mehmet Mısırlı'nın sandukasının bulunduğu odada Hz. Ali'yi tasvir eden ve On iki İmamı simgeleyen iki tablo asılı bulunmaktadır. Sandukanın başında Türk bayrağı ve bir tespih yer almaktadır.

Halk arasında, Mısırlı Şah Mehmet'in çoğu kimse tarafından rüyada görüldüğü, türbe olduğuna inanmayan kimselere de farklı şekillerde kendini gösterdiği anlatılmaktadır⁷⁸. Mehmet Mısırlı, şah soyundandır. Ahmet adlı kardeşi ile Mısır'dan gelir, kardeşi Sivas'a gider ve orada şehit düşer.

⁷⁷ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁷⁸ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

İki kabile, zamanında türbenin bulunduğu yerden geçen su için kavgaya tutuşmuşlar. Sabahleyin iki kabile de suyu zapt etmeye karar vermişler. Bu uğurda gerekirse ölmeyi de göze almışlar. Sabahleyin geldiklerinde kocaman bir kayanın suyu ikiye ayırdığını görmüşler. Suyun kollarından biri bir kabileye, öbürü diğer kabileye doğru akıyor. Bunun üzerine kavgayı bırakmışlar ve barışmışlar. Bu velinin türbesi, suyu ikiye ayıran bu kayanın üzerindedir.

Türbenin bulunduğu Kömür kasabasının büyük çoğunluğunu Alevî halk oluşturmaktadır. Çoğunluğu Alevî kesim olmakla beraber Sünnî kesim tarafından da türbe ziyaret edilmektedir. Adağı bulunan halk kurbanlarını burada kesip dağıtmaktadır. Türbe, cuma günü ziyaret edilmekle birlikte özellikle cuma geceleri gelinip gece orada geçirilir. Türbeye, her türlü hastalığa şifa bulmak için gelindiği gibi, kasaba halkı yağmur yağmadığı zamanlarda da buraya gelmektedir. Yağmur duası için gelen halk duayı yaptıktan sonra birbirini türbenin altındaki suya atmakta, bu şekilde yağmur yağacağına inanmaktadır.

Abcano'nun türbesi, şehir merkezinde, eski Belediye Mezarlığının arka mahallesinde, bulunmaktadır⁷⁹. Burada medfun bulunan zatın asıl adı Mehmet Can'dır. Kahta'nın ilçeye 30 km. mesafede bulunan Narince köyünden gelmiştir. Abcano sessiz biçare kendi halinde bir Allah dostu olup, Adıyaman'a geldiğinde evi, yeri yurdu yoktur. Hayırsever bir komşu Abcano'yu evine alıp onunla yakından ilgilenir. Yakın zamanlarda vefat etmiştir.

⁷⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Hakkında anlatılan bazı menkıbeler şöyledir. Sıkıyönetim döneminde polisler Abcano'yu yakalar. Abcano'yu tanıyanlar, polislere sitem ederek, “bu biçareyi nereye götürüyorsunuz? Bu adamın kimseye zararı yoktur. Olamaz, yapmayın, etmeyin”, demişlerse de Abcano'yu alıp dolmuşa bindirirler. Abcano'da işi alaya alıp “*haydi ha haydi şimdi pamuğa (pamuk işçisi olmaya) gidiyoruz.*” diyerek polislerle dalga geçer. Polisler dolmuşa binip hareket etmeye çalışmışlar, ancak bir türlü arabayı çalıştıramazlar. Başka bir dolmuşa binerler. Yine dolmuşu çalıştıramazlar. Orada bulunan Abcano dostları polisleri rica ederek bu adamı bırakmaları gerektiğini, bu adamın Allah dostu, evliya olduğunu anlatmaya çalışırlar. Polislerin de durumu gördüklerini, inanmalarını isterler. Polisler sonunda ikna olurlar. Ulu Cami'nin önünde indirme sözünü verdikten sonra araba çalışmaya başlar. Gerçekten de Abcano'yu götürüp Ulu Caminin önünde bırakırlar.

Anlatılır ki, Abcano eskiden elinde defîyle dolaşan bir çeşit dilenciymiş. Bir gün eşiğiyle bir köyden başka bir köye giderken Hz. Hızır kendisinin önüne çıkarak “*yeter bu işi yaptığın! Adıyaman'a git, senin bundan sonraki rızkın orada!*” demiş.

Kadının biri, Abcano'ya oğlunu kaybettiğini ve oğlunun nerede olduğunu, yaşayıp yaşamadığını sorar. Abcano kadına, “senin oğlun sapasağlam, tosun gibi, üç aya kalmaz döner”, der. Gerçekten oğlu sapasağlam evine geri döner.

Abdul Musa ziyaret yeri, Adıyaman'da TOKİ evlerinin hemen üstünde yer alır⁸⁰. Adıyaman'da sıkça gidilen bir ziyaretidir. Abdul Musa'ya, Abdal Musa, Geyik Baba gibi isimler de verilmiştir. Geyik Baba denilmesinin sebebi, geyik donuna girip dağda gezmiş olmasıdır, denilir.

Peygamberimizin sahabelerinden olduğu, Adıyaman'ı fetih için gelen İslam Ordularında bir nefer olarak bugünkü bulunduğu yerde şehit düştüğü anlatılır. Peygamberimizin yakın silah Arkadaşı olduğu ve bu ziyaretini, diğer türbelerdeki evliyaların beyazlar içinde atlarla gelip ziyaret ettikleri söylenir.

Türbenin yanındaki ağaçların Abdul Musa'nın atını bağladığı kazıkların güverip büyümesiyle oluşmuş olduğuna inanılır.

Abzen Baba ziyaretini, il merkezine 15 km. mesafedeki *Durukaynak* köyünün üst tarafında bulunan bir ziyaretidir. Abzen Baba'nın aslen Kahta'nın Ortanca köyünden olduğu söylenir. Ziyaret yeri onun makamıdır. Asıl mezarı Ortanca'dadır. Keramet sahibi olan Abzen Baba buralara gelip gidermiş.

İshak Baba türbesi, Kab Camii'nin karşısındaki küçük bir ara caddede yer alır⁸¹. Ancak türbe bugün bir apartmanın tamamen altında kaldığından, apartmana girişte merdiven altı denilen kısımdadır. Türbenin ön tarafında ise bir berber dükkanı vardır. Anlatıldığına göre, bu türbeye ait

⁸⁰ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁸¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

sanduka da ortadan kaldırılmıştır. Adıyamanlı yaşlılar dışında bu türbeyi ve yerini bilen yok gibidir.

Bu türbe İshak Peygamberin makamı olarak da kabul edilir. Rivayete göre Urfalı Hafız Muhammed Selim Efendi Kab Camii'ne cuma namazını kılmaya giderken birden bire, “burnuma peygamber kokusu geldi”, diyerek türbenin bulunduğu yere gelmiş ve bu zatın Hz. İshak (a.s.) olduğunu söylemiştir. Yakın zamana kadar bu türbe İshak Baba veya İshak Peygamber olarak varlığını sürdürmüştür. Bu türbenin kismet açacağına, hastalıkları iyileştireceğine inandıkları için bu ziyaretin toprağını alır, götürür, yerlerdi. Eskiden perşembe geceleri kel köfte ve bisküvi dağıtılırdı. Buraya dilekte bulunmak için gidilirdi.

Kafreş Baba'nın kabri, Kab Camii Mahallesi'nde, Ayrancı Pazarı'nda, bir evin içindedir. Ceviz Baba veya Şeyh Abdurrahman olarak da bilinir. Oldukça yaşlı olmasına rağmen saçları beyazlamamış bir şeyh olduğundan ismi Kafreş (kara kafa) anlamına gelen bir lakapla tanınmış, vefat ettikten sonra da bu adla anılır olmuştur.

Huysuz çocuklar buraya getirilerek uyutulur. Çocuklar hastalıklardan kurtulsunlar diye de elbiseleri burada bırakılır. Buraya dilek ve şifa ummak için gelirler.

Kamber Dede'nin türbesi, şehir merkezine 17 km. mesafede bulunan *Kındıralı* köyündedir⁸². Kamber Dede hayattayken döneminde çok ünlü bir Dede ve Ağa olarak

⁸² YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

tanınmıştır. Kamber Dede Kureyşan Ocağı'nın piridir⁸³. Kureyşan Ocağı Seyyid Mahmud Hayrani'ye bağlıdır. Seyyid Mahmud Hayrani'nin türbesi ise Akşehir'dedir. Seyyid Mahmud Hayrani'nin soyu Muhammed Bakır Hazretleri'ne dayanır. Bu ocağı kim devralırsa, gider Kerbela'da İmam Hüseyin'in türbesinde ismini kayıt ettirir. Anlatılır ki, Kamber Dede aşiret içerisinde birliğin, beraberliğin, güzelliğin devamını sağlayan birisiydi. Bu ocağa sadece Hıdırsor Aşireti değil, Kav ve Balyan Aşiretleri de bağlıydı. Aşiretler arasında bir anlaşmazlık yaşandığında Kamber Dede, aşiretlerin reisleriyle beraber gider, sorunları çözmeye çalışırlardı. Anlatıldığına göre, sağlığında Hıdırsor aşiretinin hiçbir sorunu adliyeye yansımamıştı. Kamber Dede Hıdırsor Aşireti'nin hem dedesi hem de ağasıydı. Otoriter bir kişiliği vardı. Kamber Dede'nin ölümünden sonra aşiretin dağılmaya, ahlaki değerlerin bozulmaya başladığı söylenir. Kamber Dede kendi taliplerini kendi evlatlarından daha üstün tutardı. Kamber Dede hem dede, hem de ağa idi. Evi hiç boş kalmazdı. Kamber Dede şımmık denilen bir çeşit terlikle yanına gelenlerin sırtına vurduğunda hastalar rahatlardı.

⁸³ Hacı Kureyş, Seyyid Mahmut Hayrani'nin soyundan gelmektedir. Düzgün Baba da Hacı Kureyş'in tek oğludur. Tunceli'deki ocak Mazgirt kazasının Düzgün Baba Dağı civarındaki Büyük köyündedir. Rivayete göre Moğol istilasıyla başlayan göç sırasında Hacı Kureyş, Horasan'dan çıkarak Nizip'in Milelis Köyü'ne gelir, burada Hakka yürür ve köy civarındaki Zarar mevkiine defnedilir. Ayrıca, Adıyaman'ın Kayabaşı Köyü'nün iki km. güneyinde Hacı Kureyş ve oğlunun bulunduğu ziyaret vardır.

Menkıbeye göre, sıkıyönetim döneminde Adıyaman'da meşhur Kara Bela lakaplı bir subay vardı. Bu subay özellikle Alevilerin üzerinde bir baskı oluştuyordu. Yine günlerden bir gün Kara Bela Kamber Dede'nin köyü olan Kındırali'ye gelip Kamber Dede'ye baskın düzenlemek istemiş. Evine girmiş. Hangi odayı açsa Kamber Dede orada masa başında içki içiyormuş. Kara Bela şaşırıp ve korkarak oradan uzaklaşmaya başlamış. Kamber Dede Kara Bela'nın arkasından seslenerek, "Gördün göreceğini! Sakın bir daha gelme buralara!", demiş. O günden sonra Kara Bela bir daha Alevileri hiç rahatsız etmemiş.

Anlatıldığına göre, Kamber Dede'yi Kıbrıs Savaşı'nda da görenler çok olmuş.

Soğan Baba'nın türbesi, Adıyaman şehir merkezine yaklaşık 10 km. mesafede bulunan Dardağan köyündedir⁸⁴. Her sene eylül ayı içinde kurbanlar kesilip, dağıtılır. Dualar edilir, semah dönülür. Çevre köylerden ve devlet erkânı gelip burada etkinliklere katılır.

Anlatıldığına göre, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir vergi memuru varmış. Köylerden vergi toplarmış. Yine bir gün vergi memuru o zaman ki muhtara, "Siz Aleviler de her taşı ziyaret yapıyorsunuz.", demiş. Sonra da çekmiş tabancasını, ateş etmeye başlamış. Tabancasını sıkır sıkırmaz vergi memuru oracıkta felç olmuş.

⁸⁴ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Şeyhalla türbesi, Kömür ile Bölükyayla (Mazil) arasındaki yol kenarında bulunmaktadır⁸⁵. Şeyhalla yaklaşık 200 yıl önce ölmüştür. Asıl adı Hacı Ali'dir. Velinin asıl ismi **Hacı Ali** olmasına rağmen, Şeyhalla mıntkasından dolayı velinin asıl ismi unutulup **Şeyhullah** olarak da anılır olmuştur. Hacı Ali Ağa Alevilikten Sünniliğe geçen ilk önderlerdendir. Kendisi Kavi Aşireti'nin reislerindendir⁸⁶. Yakın zamanlarda Kahtalı bir hayırsever buraya ev şeklinde bir türbe yapar.

Nakledilir ki, bir aşiret reisi olmasına rağmen o kadar mütevazı imiş ki, çocukların oynayarak yedikleri kuru yufka ekmeğin dökülen parçalarını yerden toplayıp yermiş. Öldüğünde kendisini gömmek için mezar kazdıklarında kazılan yerde kaynak suyu çıkmış. O kaynak suyu bugün kuyu olarak varlığını devam ettirmektedir. Su kaynağı çıkınca kendisini biraz daha yukarı bir yerde kazdıkları mezara gömmüşler.

Buradan kimse ağaç, odun vs. götüremez. İnanılır ki, götürürlerse başlarına mutlaka bir bela-musibet gelir. Bu zatın kabri başında bir palamut ağacı bulunur. Kuruyan ağacın yerine mutlaka yenisi çıkar.

⁸⁵ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁸⁶ Malatya ve Adıyaman civarında toplam olarak 280 köy, 23 kasaba ve dört ilçe tamamen Kavi aşireti mensubudur. Türkiye'nin en büyük aşireti olarak 250 bin civarında oldukları nakledilir. Adıyaman bölgesinde ve Suriye'de Kavi olduklarını söyleyen Kürtlerin, kelimenin telaffuz farklılığından dolayı Kayı diyemedikleri için, Oğuz Boyu olduklarını bilemedikleri ileri sürülür.

Molla Muhyiddin'in kabri Musalla Mahallesi'ndeki Şeyh Muhyiddin-i Arabi Camii'nin avlusundadır⁸⁷. Ünlü tarikat şeyhi Şeyh Muhyiddin-i Arabi ile karıştırılan bu zat, Şeyh Muhammed Said Seyda el- Cezeri'den icazet almıştır⁸⁸. Şeyh Muhyiddin-i Arabi Camii ve mütevazi kabrini kendisinin yaptırmış olduğu, Şeyh Muhyiddin-i Arabi Camii'nin avlusunda olduğu söylenmekteyse de, bazılarına göre kabri cami avlusunda değildir. Adıyamanlıların kendisine kötü davranmış olmalarından dolayı Adıyaman'a lanetler yağdırıp terk ettiği, dolayısıyla da kabrinin Adıyaman'da olmasının imkanı bulunmadığı da ileri sürülür.

Anlatıldığına göre, Şeyh Muhyiddin-i Arabi Adıyaman'a Arabistan'dan gelmiş, burada evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş. Adıyaman'a gelen Şeyh hazretleri burada tekke açmış, talebe yetiştirmiştir. Birçok talebe yetiştiren Şeyh Muhyiddin-i Arabi bu şekilde talebe yetiştirirken, Adıyamanlılar Şeyh'e, Şeyh talebeleri taciz ediyor, onları kendisiyle cima yapmaya zorluyor iddiasıyla iftira atmışlar. Bu dedikodu Adıyaman'da öylesine yayılmış ki, Şeyh artık dışarı çıkamaz duruma gelmiş. Buna çok üzülen Şeyh Hazretleri, "Adıyamanlılar! Siz olasınız ki iki yakanız bir araya gelmesin!", diyerek ve çoluğunu çocuğunu yanına alarak, Adıyaman'ı terk edip gitmiş.

⁸⁷ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁸⁸ Cizre'nin ünlü velisi Şeyh Muhammed Said Seyda el- Cezeri (1868-1969). Şeyh Seydâ hazretleri Nakşibendiyye yolunun Hâlidîyye koluna mensuptu. Ayrıca Kâdiriyye ve Rufâiyye yollarından da ders veriyordu. Tarikat silsilesi Şeyh Hâlid-i Cezerî yoluyla Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerine ulaşmaktadır.

Üryan Baba'nın kabri, merkeze bağlı *Durukaynak* köyü mezarlığında bir ziyaretir⁸⁹. Üstünün kapatılmasına izin vermediği söylenir. Anlatıldığına göre, asıl adı Üryan Hıdır olup Sivas'tan gelmiştir. Üryan Hıdır daha on beş yaşındayken çobanlık yapıyormuş. Bir gün eve geldiğinde, “bugün bir oğlak beni yordu”, demiş. “Hangi oğlakmış”, diye sorduklarında Uryan Baba sürüyle beraber getirdiği tavşanı göstererek, “işte bu”, diyerek göstermiş. Yabani bir tavşanı sürüyle beraber getirme mucizesini gösterdiği için köylüler şaşırmış.

Yedi Kardeşler türbesi, şehir merkezinde olup, Stadyum Mahallesi, mezbaha arkasında yer alan tek odalı betonarme bir yapıdır⁹⁰. Hafif tepelik yeşillikli bir alanda yer almaktadır. Yedi sandukanın da başında Türk bayrağı bulunmaktadır. Sandukalar yeşil örtülerle kaplı olup, ayrıca üstleri ziyaretçilerden dilekleri kabul olanların getirmiş olduğu seccadelerle kaplı bulunmaktadır. Türbenin iç duvarında, türbeyi 1998 yılında Ramazan Kırmızı adlı şahsın yaptırdığı yazmaktadır.

Burada yatan şahıslardan en büyüğünün **Kamereddin Baba** adlı zamanın âlimlerinden bir Kadiri şeyhi olduğu, çilingir sanatı ile uğraştığı, anlatılır⁹¹.

Söylentiye göre, Putperest bir babanın inançlı yedi oğlu vardır. Bu yedi kardeş, inançlarından dolayı babaları tarafından öldürülür ve aynı yere gömülür. Halk, bu olaydan

⁸⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

⁹⁰ ÇETİN Nuran, a.g.t

⁹¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

sonra bu kardeşleri kahraman olarak görmeye başlar ve bu kardeşlere “Yedi Yaman Kardeş” adını verir. Sonradan “Yedi Yaman Kardeş” olarak anılan bu kişilerin gömülü oldukları yer “Yedi Yaman” diye nitelenen bölge olarak telaffuz edilmeye başlanır. Bölgeye yayılan Yedi Yaman adı zamanla değişerek Adıyaman halini alır. İlin isminin de buradan geldiği söylenir. Bu yedi kardeşin bir savaşta şehit düştüğü, ancak bu savaşın ne zaman ve hangi savaş olduğunun bilinmediği, halk arasındaki bir başka söylentidir.

Bu türbe her kesim insan tarafından ziyaret edilmekle beraber, çoğunluğu kadınlar oluşturmaktadır. Türbe her türlü istek ve arzu için haftanın yedi günü art arda, üç gün art arda, yedi cuma, üç cuma veya kırk gün aralıksız olarak ziyaret edilmektedir.

Kabri Kahta’nın Ortanca köyünde bulunan ve Üryan Hızır Ocağı pirlerinden Büyük Yusuf’un oğlu **Küçük Yusuf Dede** hayatını Kutur köyünde sürdürmüş olup türbesi de o köydedir⁹².

⁹² Üryan Hızır Ocağı kurucusu, Uryan Hızır kutsal ziyaretgahı Tunceli ilinde Pertek-Hozat yolu kenarında bir sırtın üzerinde bulunan Dorutay (Zeve) Köyü’ndedir. Bu ocak çocuğu olmayanların, sara ve akıl hastalarının akınına uğramakla ünlüdür. Bu ocağın Suriye’de Afrin kentinde, Adıyaman, Malatya, Kahramanmaraş, Çorum, Erzican, Erzurum ve diğer bazı şehirlerde talipleri bulunur. Uryan Hızır Ocağı, Hubyarın Mürşit Ocaklarıdır. Uryan Hızır Ocağının dedeleri şu anda Adıyaman’ın Çelikhane ilçesinin Bulam kasabasında dırlar. Bugün için bu ocağın Piriğini Ali Büyükşahin yapmaktadır.

Besni Evliyalari

İlçenin isminin ‘eşsiz’ ya da ‘cennete eş’ anlamında ‘Hesna’dan türetilen Behesna’dan geldiği ileri sürülür⁹³. Müslümanlarla Hristiyanlar arasında sürekli el değiştiren Besni, 1293’ten itibaren Memlüklerle Dulkadiroğulları arasında da hakimiyet mücadelesine sahne olur. 1516’da Osmanlı idaresine giren şehrin 1519’daki tahririnde, 1400 Müslüman ile 150 kadar da Hristiyan olduğu görülür. XVI. asırda vakıfları bulunan eserler arasında Zadegeş, Bezmgaç, Hacı Arslan, Sofraz, Fal ve Besni Kalesi camileri ile Hasan Bek b. Emir, Ayvacık, Ali Şeker, Savcı, Karbey, Hacı Ali, Taş, Hızır İlyas, Kahta, Ağa Fakih, Ülya Oğlu, Veled-i Mısri, diğer Hasan Bey, Fazlullah ve Bekir Bey mescidleri sayılabilir.

Mehmet Taşdemir eserinde, XVI. yüzyılda Besni’yi ele alırken, kazanın vakıf eserleri arasında Hasan Bey Muallimhanesi’ni, Bekir Bey Medresesi’ni, ve şehrin çeşmeleri için düzenlenen vakfiyeyi kaydeder⁹⁴.

Ramazan Arslan ise çalışmasında, Mamuretü’l Aziz salnamesini kaynak göstererek XIX. asırda Besni’de iki

⁹³ Besni, Mehmet Taşdemir, TDV İslam Ansiklopedisi

⁹⁴ XVI. Yüzyılda Adıyaman, Mehmet Taşdemir, TTK Yayınları, 1999

tekkenin varlığından sözeder⁹⁵. Bunlar Bozmekân Mahallesiinde dört nüfuslu ve Nakşibendî tarikatına mensup Şeyh Mustafa Tekkesi ile Vüsta mahallesiinde beş nüfuslu ve Rûfai tarikatına mensup Kumcubaba Tekkesi'dir. Hira Mahallesiinde Bekir Bey Medresesi, Vüsta Mahallesiinde Cami-i Kebir Medresesi, Ali Paşa Mahallesiinde Ali Paşa Medresesi olmak üzere üç medrese bulunmaktadır. Bu medreselerdeki öğrenci sayısı ise 27 dir.

1864 tarihinde Behisni kazasında 27 vakıf olduğu görülür⁹⁶. Bunlar İsmail Vakfı, Zeynel-Âbidin Vakfı, Kaçankan Vakfı, Melik Halid ve Dede Musa Vakfı, Hoca Ali Cami-i Şerifi Vakfı, Şemşettin Dede Vakfı, Nurettin Dede Vakfı, Muhyiddin-i Arabi Cami-i Vakfı, Hacı Musa Vakfı, Davud Han Vakfı, Fazıl Vakfı, Cami-i Kebir Vakfı, Celmelek Vakfı, Evliya Mescidi Vakfı, Ebubekir Medresesi Vakfı, Sofraz Köyünde Mustafa paşa Camii Vakfı, Hacı Hüsamuddin Vakfı, Hasan Bey Camii Vakfı, İlyas Vakfı, Babil Camii Vakfı, Zeyrek Camii Vakfı, Musluk Vakfı, Camıscı Köyü Vakfı, Sofraz Köyünde Hacı Hasan Camii Vakfı, Mısriyade Vakfı, Dersiamlık Vakfı, ve Hacı Ali Zaviyesi Vakfı'dır. 1874'teki vakıflar ise şunlardır. Dursun Dede vakfı, Muhyiddin-i Arabi vakfı, Çil Melik vakfı, Ciganizâde Rüstem Paşa Vakfı, Camii Kebir vakfı, Ciganizâde Rüstem Paşa Vakfı, Eslemes Bey vakfı, Şemsettin vakfı, Bekir Bey vakfı, Hacı Hasan vakfı, Hacı Arslan vakfı, Fal Köyü Vakfı, Hacı Bekir Vakfı, Dersiam

⁹⁵ ARSLAN Ramazan, a.g.t

⁹⁶ ARSLAN Ramazan, a.g.t

Vakfı. 1908'deki listede ise şu vakıflar yer alır. Hasan Bey Camii Vakfı, Mustafa Paşa Camii Vakfı, Mısrizâde Camii Şerif Vakfı, Camii Kebir Vakfı, Şeyh Efsul Zaviyesi Vakfı, Fal Camii Vakfı, Dersiam Vakfı, Ahi Ali Vakfı, Sadık Fakir, Evliya Mescidi Vakfı, Musluk Vakfı, Zirek Arslan Camii Şerif Vakfı, Hacı Arslan Camii Şerif Vakfı, Ebubekir Bey Medresesi Vakfı.

1864 tarihinde, Cami-i Kebir, Hoca Ali Camii Şerifi, Mustafa Paşa Camii (Sofraz Köyünde), Hasan Bey Camii (Kızılca Mahallesinde), Babil Camii, Zeyrek Camii, Hacı Hasan Camii (Sofraz Köyünde), Taş Camii, (Meydan Mahallesinde) ve Halil Camii olmak üzere 9 cami bulunmaktadır.

1894 salnamesine göre, Hira Mahallesinde, Bekir Bey Medresesi; Vüsta Mahallesinde Cami-i Kebir Medresesi, Ali Paşa Mahallesinde Ali Paşa Medresesi olmak üzere toplam üçmedrese bulunuyordu. Bu üç medresedeki öğrenci sayısı ise 27 idi. XX. yüzyılın başlarında Besni'ye 143 köy bağlı olup on üç mahallesi, on üç camisi, iki mescidi, seksen talebesi bulunan yirmi bir medresesi ve bir rüşdiye mektebi vardı. Ayrıca 748 talebesi bulunan otuz sekiz sıbyan mektebi mevcut olup yirmi bir han, üç kilise ve buna bağlı iki de mektep yer alıyordu. Bundan başka Hacı Ali Bey türbesi, Cüneyd-i Bağdadi, Zeyva, Hacı Zeyrek, Halil Baba (Hallo), Şeyh Mustafa Hoca ve Tılamız Baba tekke ve zaviyeleri bulunmaktaydı.

Numan Aras'ın çalışmasından, Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'ndeki bilgilere göre kazanın aşağı varoşunda

dokuz mahalle olduğunu öğreniriz⁹⁷. Bunların meşhurları Meydan, Kâhta, Orta, Aşağı, Kızılca, Bozmekan mahalleleridir. Kale içinde Süleyman Han Camii ile 70 ev olmak üzere toplam 1000 ev vardır. Her mahallede bir cami bulunmaktadır. Meşhurları çarşı içinde Dördüncü Murad'ın musahibi Zeyrek Cerrah Camiidir. İki medrese, altı çocuk mektebi, dört hamamın bulunduğu kazanın Rumkale hududunda kibar eshâb-ı kiramdan "Saâd Bin Ebu Vakkas" hazretlerinin makam-ı şeriflerle kasabada "Ahi Ali, Hacı Zeyrek ağa, Şeyh Feyzi', merkeze iki saat mesafede Sofraz karyesinde "Hac Ali bey" ve dört saat mesafede "Şeyh Abdurrahman el Erzincani nâm zevât-i muhteremenin merâkîd ve ziyâret-gâh'ları vardır."

1310 Yılı Ma'mûretülaziz Salnâmesinden, kaza sınırları içerisinde, sağlam ve yıkılmaya yüz tutmuş 13 cami, 23 mescit ve 80 öğrencisi bulunan 21 medrese, 40 cilt kitaplı bir kütüphane, bir tekke, bir ortaokul ve Müslümanlara ait 748 öğrencisi bulunan 48 ilkokul ve sübyan okulu, 12 minare, 21 han ve gayrimüslim topluluğuna ait üç büyük kilise ve iki de okul bulunduğunu öğreniyoruz.

Selahattin Kenger'in çalışmasından ise, 1896'da Besni'deki camiler hakkında Meydan Mahallesindeki camiinin İdris Camii adıyla anıldığını, Yukarı Çarşı'daki Caminin Hacı Arslan isminde bir hayır sahibi tarafından

⁹⁷ ARAS Numan, Ondokuzuncu Yüzyılda Malatya Sancağı Besni Kazası'nın Tarihi Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni., Kahramanmaraş, 2006

bina edildiğini, Paşa Camii adıyla da anılan Kahta Mahallesiindeki caminin banisinin Ömer Paşa olduğunu, Hamra Mahallesiindeki caminin Hüseyin Bey Camii diye anıldığını, ve Cırcır Mahallesiinde Hacı Mustafa tarafından inşa ettirilen bir cami bulunduğunu öğreniriz⁹⁸.

Şehrin ‘Cuma Mescidi’ niteliğindeki Ulu Camii Aşağı Oba mevkiinde Vusta Mahallesiinde bulunmaktadır⁹⁹. Caminin 1981 yılında son cemaat yerinin doğu cephesinde iki sıra halinde pencere vardır, fakat son yıllarda burası da yıkılmıştır. Bugün yalnız minaresi ayakta olup bu minarenin güney yüzeyinden batıya doğru temel izlerinin devam etmekte olduğu görülür. Cami yıkılmadan önce 1492 tarihli bir onarım kitabesi görülmektedir. Plan ve mimari özellikleri de göz önünde tutulduğunda, cami bu tarihten önce, XIV. yüzyılda Dulkadirli veya Memluklular tarafından yaptırılmış olmalıdır.

Kâhta Mahallesiinin Tahtaoba mevkiinde dere yatağının hemen yanında yer alan Tahtaoba Camii, minaresi dışında tamamen tahrip olmuştur. Kitabesi olmayıp tarihçesi belli değildir.

⁹⁸ KENGER Selahattin. 190 Numaralı Besni Kazası Osmanlı Şeriiye Mahkemesi Kayıtlarının 118-236 Sahifelerinin Transkripsiyonun ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş. 2006

⁹⁹ AKYÜZLÜER Gülertan, Eski Besni Yerleşim Bölgesi ve Kültür Varlıklarının Restitüsyonu üzerine bir Araştırma, Doktora Tezi, Çukurova Ün., Adana, 2007

Eski Besni'nin merkezinde yer alan cami, çarşı içerisinde olduğundan ötürü **Çarşı Camisi** olarak tanınmıştır. Kitabesinden 1492 yılında Kalaunoğlu Mehmet Nasır tarafından yaptırıldığı öğrenilmektedir. Bu kişinin Mısır Kölemen Sultanları ile bağlantısı olup olmadığı bilinmemektedir. Cami yöresel üsluba göre yapılmış olup düzgün bir planı bulunmamaktadır. Girişte aynı zamanda avlu olarak kullanılan bir son cemaat yeri ve dikdörtgen planlı ibadet mekanı vardır. İbadet mekanı, iki sıra halinde üçer sütunla üç nefes ayrılmıştır. Caminin ikinci katında ne amaçla yapılmış olduğu bilinmeyen bir takım odalar yer almaktadır. Dış cephesinin yalnızca doğu yönünde pencereler açılmış, diğer yönlerde de yontma taştan sağır duvarlar yerleştirilmiştir. Batı cephesi arazi meybinden ötürü toprak altında kalmıştır. Bu sebeple caminin üzerini örten topraktan arazi seviyesi ile aynı hizaya gelmiştir. Doğru cephesinde giriş kapısı üzerine 12 kenarlı minaresi yerleştirilmiştir.

Toktamış Tepesi'nin güneybatı kesiminde yer alan **Kızılcaoba Camisi (Toktamış Camii)**'nin kitabesi ve tarihçesi belli değildir. Güney ve doğu olmak üzere iki cephesinin bazı bölümleri ile minaresi günümüze ulaşabilmiştir. Oldukça harap ve yıkık durumdadır. Caminin genel bir değerlendirme ile XVII. yüzyılda yapıldığı kabul edilmekle beraber, üslup özellikleri dikkate alındığında Dulkadirli oymağı Kızılcaoba Beylerinden biri tarafından muhtemelen XV. yüzyıl sonunda yaptırıldığı belirtilmektedir. Caminin son cemaat yeri ve minaresinin dışında kalan bütün bölümleri moloz taştan yapılmıştır.

İbadet mekanı duvarlarında yer yer ağaç hatıllar kullanılmıştır. Son cemaat yeri ile orijinal olan minaresi kesme taştandır. Üst örtüsü toprak damlıdır. İbadet mekanı dikdörtgen planlı olup, yöresel mimari üslubunu yansıtmaktadır.

Külhanönü Camii ve Hacı Zeyrek Ağa Camii diye de bilinen **Kurşunlu Cami**, 1960-1965 yıllarında Besni'nin yer değiştirmesinden sonra diğer yapılar gibi yıkılmaya terk edilmiş ve tahrip olmuştur. Ancak daha sonra yapılan bazı girişimlerle 2005-2006 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğüne onarım ve restorasyonu yapılmıştır.

Ayrıca, Besni'de tarihi yapılar arasında bugün harabeleri ile Bekirbey ile Meydan hamamları da sayılabilir.

İlçe, 1954 yılında Adıyaman'ın il oluşuyla Malatya'dan ayrılıp Adıyaman'a bağlanır¹⁰⁰. Besni Kalesi'nin etrafında uzun bir derenin iki tarafında kurulu olan şehir, yeri gelişmeye müsait olmadığından 1950–1965 yılları arasında yer değiştirerek bugünkü yerine taşınır. Göç sürecine girildiğinde ise etrafında bu yerleşim dokusunu oluşturan camiler, hamamlar, çeşmeler ve köprülerin de konutlardan farksız biçimde harap edildiği anlaşılmaktadır. Bu terk edilmişlik ve sahipsizlik eski yerleşimi, içinde olanlarıyla, topluca bir yok oluş sürecine doğru sürükler.

Çarşı Zeyvası, eski Besni'de Ah Ali Baba olarak da bilinen bir ziyaret yeridir¹⁰¹. Buraya cuma günlerinin yanı sıra pazar günleri de gidilir. Anlatıldığına göre, Ali Baba bir

¹⁰⁰ AKYÜZLÜER Gülertan. a.g.t

¹⁰¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

şeyhmiş. Türbesinin olduğu yerde bir zaviyesi varmış. Yıllar sonra bu ziyaretten fayda gören hayırsever bir vatandaş, türbesini ve hizmet binasını yaptırır. Buraya, özellikle felçli hastalar ve dileklerin gerçekleşmesi için gelinmektedir. Dilekler gerçekleşince adaklar getirilir, burada kesilir.

Çarşı Zeyvası'nın üç kardeş olduğu söylenir. Birisi mezarlıkların içinde, Gaziantep Adıyaman karayolunun karşısındaki yamaçta bulunan türbede yatan zat ile diğer kardeşi eski ismi Sofraz olan Üçgöz köyündeki Haceli Baba'dır. Bu türbelere Türkiye'nin her yerinden ziyaretçi gelmekte olduğu söylenir.

Ayşe Özcamus'un çalışmasından da, **Ahali Baba**'nın, Hacı Zeyrek ve Sofraz'daki Hacı Ali Bey'in kardeş olduğunun ileri sürüldüğünü öğreniriz¹⁰². Anlatıldığına göre, burayı Ermeniler zapt ettiği zaman bu üç kardeş kaybolur ve bir daha hiç görünmezler.

Felç olan hastaların, türbede bir gece kaldıktan sonra sabaha hiçbir rahatsızlığı kalmadan döndükleri söylenir. Bu türbeye herhangi bir dilekte bulunulduktan sonra kurban olarak koyun veya tavuk adanır.

Besni'ye yaklaşık 10 km. mesafede bulunan Üçgöz beldesi dışındaki Kül Şehri adıyla bilinen kalıntılar, Sofraz Tümülüsü ve Anıt Mezarların, Kommanege Krallığı (2. Mitridates) zamanından kalma olduğu söylenir. Köyün uzağındaki minarelerin ise Emevi döneminden kalma olduğu ileri sürülür. Harabelerin ve köyün içindeki önemli eserler

¹⁰² Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

Öksüz Minare, Mustafa Paşa Camii, Hasan Paşa Camii, Ulucami ve Haceli Bey Türbesidir.

Haceli Bey'in, köyün eski imamlarından olup, kendisi kandırılarak diri biri için cenaze namazı kıldırılmaya teşvik edildikten sonra, diri adamın gerçekten ölmesi sonucunda evine kaçarak kaybolan bir kişi olduğu söylenir. Kaçarken terliğinin tekini dışarıda bırakmış olduğu ve evinin ziyaret haline getirildiği bilinmektedir.

Anlatıldığına göre, bu zât, kendi halinde çok saf biriymiş. Hiç kimsenin işine, dedikodusuna karışmamış. Rivâyete göre bu zât, cuma namazına gittiği bir gün üç arkadaşı buna takılmış. Kendi aralarında bir oyun hazırlamışlar. Bu oyuna göre, diri olan arkadaşlarını tabuta koyup bu zâta cenaze namazını kıldırmasını istemişler. Hacı Ali Baba da üç defa “Ölü niyetine mi, diri niyetine mi?” diye sormuş. Onlar da, “Tabii ki ölü niyetine.” diye cevap vermişler. “Benden günah gitti.”, deyip cenaze namazını kıldırılmış. Tam tabutu açıp eğlenecekleri sırada, diri olan arkadaşlarının gerçekten öldüğünü fark edince, “Arkadaşımızı öldürdün.” diyerek şu an türbesinin bulunduğu yerde, Hacı Ali Baba'nın üzerine yürümüşler. Annesi de olaya müdahale etmek için çıkmış ve bakmış ki Hacı Ali Baba kaybolmuş, terliği de orada kalmış. Kaybolduğu yer bugün makamıdır.

Türbeye felçli hastalar üç defa gelirler¹⁰³. Sağlığına kavuşanlar da adaklarını gerçekleştirirler. Türbeye gelerek kesmeleri gerekmez. Bu türbe niyetine evlerinde veya başka

¹⁰³ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

yerde de adaklarını kesebilirler. Buraya genellikle perşembe akşamları gelinmektedir¹⁰⁴. Çarşı Zeyvası, Hacı Zeyrek'le beraber buraya da özellikle felçliler getirilmektedir. Bazen çocuğu olmayanlar, akli bozukluğu olanlar da getirilir. Ziyaretçilerin dilekleri gerçekleştiğinde gelip burada kurbanlar kesip yemeklerini yapıp, dağıtıp giderler. Eskiden buraya daha çok rağbet gösterildiği nakledilir. Bu köyde bu zata çok saygı gösterildiğinden hemen hemen her evde Haceli isminde bir erkek çocuk bulunmaktadır.

Şeyh Mustafa Hoca türbesi, ilçeye yedi km. uzaklıktadır¹⁰⁵. Rivayete göre, yoksul bir kadın çalı çırpı toplayarak köyün çeşmesinin başında ateş yakıp çamaşır yıkamaya başlamış. Bu zât da sabah erken gelmiş çeşmeden abdest alıyormuş. Kadını çamaşır yıkarken görünce,

- “Kızım, bu kazanını, testini dök de git.” demiş. Kadın da,

- “Niye Hoca?” demiş.

- “Kızım, ben sana dök de git diyorum. Bugün cuma.” demiş. Kadın;

- “Ben yoksulum, ne hallerle çalı çırpı topladım, nasıl döküp gideyim.”, demiş. Hoca:

- “Kızım, ben sana dök dedim. Görmüyor musun, kazanın, testin kan olmuş.” demiş.

¹⁰⁴ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁰⁵ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

Kadın bakmış ki, kazanı, testisi kan dolu. Bunun üzerine cuma günleri iş yapılmayacağı söylenir. Buraya da çeşitli dilekleri olanlar, dilekleri gerçekleştiği zaman kurban, veya yemek yapıp dağıtarak adaklarını gerçekleştirirler.

Adıyaman-Besni yolu üzerinde ilçeye 13 km. mesafede **Çörmük Ahmet** adlı adak yeri bulunmaktadır. Çörmük Ahmet'in İslâmiyet'i yaymak için geldiği, ve burada şehit olduğu anlatılır¹⁰⁶. Şehit olduğu yerde de su akar. Ona sıkılan kurşunların barutlarının suya saçılmasıyla suyun da kükürt koktuğu, her yıl şehit olduğu ay boyunca suyun renginin değiştiği ve ayrıca her yıl vurulduğu tarihte de iniltilerin duyulduğu söylenir. Bazan da sahabeden olduğu nakledilir. Buradaki su 11 ay normal, bir ay kükürtlü akar. Ziyaretçiler dilek dilemek için gelirler. Dilekleri olunca da adaklarını yerine getirirler. Buradaki kaplıcanın basur ve romatizma hastalıklarına iyi geldiği anlatılır.

Hacı Zeyrek ziyareti, Besni mezarlığında, eski Besni ören yerinin karşısındaki türbedir. Fen Memuru Aydın Ocakbeği'nin 1987'de hazırladığı Eski Besni yerleşim haritasında, Paşa Camii ile Beşik Tarla Mezarlığı arasındaki Hacı Zeyrek Ziyaretine Besni deresi üstündeki bir köprüden geçtikten sonra varıldığı görülür. Ayşe Özcamus çalışmasında, türbede ziyaretçilerin yatmaları için döşenmiş halı ve minderler ve duaların kabul olması için duvarlara yazılan dileklerin dikkati çektiğini kaydeder. Hacı Zeyrek isimli zat, ilçeye dört km. uzaklıktaki eski Besni'de

¹⁰⁶ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

yaşarmış¹⁰⁷. Çarşıda köşgerlik yaparmış. Bunlar üç kardeşmiş. Diğer taraftan Hacı Zeyrek'in eski Besni'deki tarihi Kurşunlu Camii'nin banisi olduğu söylenir¹⁰⁸.

Hacı Zeyrek cami ve hamam yaptıırken, her akşam işçilerinin parasını minderini kaldırıp altından aldığı para ile ödermiş. İşçinin biri biz zaten para için çalışıyoruz diye düşünerek, alacakları para için bu kadar çalışmalarının anlamsız olduğunu düşünmüş ve minderin altındaki paraları çalmaya karar vermiş. İşçi, Hacı Zeyrek yokken bazı arkadaşlarını da yanına alarak malum minderini kaldırıp bir de bakmışlar ki bir tane kocaman kara yılan minderin altında yatıyor. Korku ve şaşkınlık içinde minderini bırakıp kaçmışlar. Bu zât hakkında anlatılan bir rivâyet de şöyledir. Eskiden Hicaz'a yürüyerek giderlermiş. Hicaz'a gidip gelmeleri altı ay sürermiş. Buradaki Hicaz'a gidecekler toplanmış ve yola koyulmuşlar. Kâbe'yi tavaf etmişler, Hac vazifelerini yerine getirmişler ve dönmek için yola koyulmuşlar, ancak beraber

¹⁰⁷ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

¹⁰⁸ Külhanönü Camii ve Hacı Zeyrek Ağa Camii diye de anılan bu caminin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Yapıda kullanılan malzeme ve mimari elemanlara dayanılarak geç devir Osmanlı camisi olduğu sanılmaktadır. Dış duvarları kesme taştan olup, dikdörtgen planlı caminin önünde üç bölümlü son cemaat yeri vardır. İbadet mekanı üç sıra halindeki pencerelerle aydınlatılmıştır. Üst örtüsü çatı ile kaplanmıştır. Kuzeybatı köşesine son cemaat yerinin çıkıntısı ile caminin ana duvarlarının birleştiği yere kare kaideli on iki kenarlı gövdesi olan minare yerleştirilmiştir. Kurşunlu Cami, 1960-1965 yıllarında Besni'nin yer değiştirmesinden sonra diğer yapılar gibi yıkılmaya terk edilmiş ve tahrip olmuştur. Ancak daha sonra yapılan bazı girişimlerle 2005-2006 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarım ve restorasyonu yapılmıştır.

gittikleri bir arkadaşlarını kaybetmişler. Yola çıkmadan önce çok aramışlar ama bulamamışlar. Daha fazla oyalanmadan yola çıkmışlar. Bu şahıs da yol-iz bilmediği için tek başına yola çıkamamış ve bir camiye sığınmış, ağlamaya başlamış. Onu ağlarken gören biri gelip derdini sormuş. O da anlatmış. Bunun üzerine adam, “Sizin oralardan biri her cuma buraya gelip namazını kılar, sonra da cami avlusunda akşam üzerine kadar köşkerlik eder ve sonra da evine döner. Merak etme, iyi bir adamdır. Geline konuşursun, o seni götürür.” demiş. Adam beklemiş ve cuma günü olunca Hacı Zeyrek’i bulmuş ve konuşmuş. Hacı Zeyrek ısrarla kabul etmemiş. Sonunda bakmış ki, çaresiz kaldı, mecburen kabul etmiş. Adama, ”Kapat gözünü” demiş. Adam, gözlerini açtığı anda kendini arkadaşlarından önce Besni’de buluyor. Bu durumu merak edip de soranlara Zeyrek’in sırrını açıklamamak için, ”Ben Hicaz’a gitmedim.” diyor. Ancak Hicaz’dan dönen arkadaşları onun da Hicaz’da olduğunu söyleyince çok üstüne gidiyorlar ve o da Hacı Zeyrek’in sırrını açıklamak zorunda kalıyor. Bunun üzerine Hacı Zeyrek’in sırrı açığa çıktığı için yaşayamamış.

Burada daha önce taş yapıştırma, bez bağlama gibi adak şekillerinin uygulandığı bellidir. Türbenin yanındaki ağaca dilek tutup bez bağlarırmış. Dilekleri olduğunda da bağladıkları bez parçasını ağaçtan tekrar çözerlermiş. Bağladıklarını bulamazlarsa da başka bir bez parçasını çözüp alırlarmış. Anlatıldığına göre, bu türbeye gelenler iyileşeceklerse bu mübarekler, o hastanın yanına gelir ve iyileştirmiş¹⁰⁹. Çok kişinin felçli olarak gelip yürüyerek

¹⁰⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

eve döndüğü anlatılmaktadır. Buraya da genellikle cuma günleri gidilmektedir.

Halk arasında **Hallo Baba** adıyla bilinen zatın asıl adı Halil soyadı Baba'dır¹¹⁰. Hallo Baba (1873-1946), aslen Türkmen aşiretlerinden olan Ormankıran aşiretinden olup Kadiri tarikatı şeyhlerindendir. Annesi de Kadiri tarikatı müntesibi olan Halil Baba takriben 14 yaşında iken, Hısn-ı Mansur'lu Sarıseyhzade Kadiri halifesi olan Mustafa Efendi'ye intisab etmiştir¹¹¹. Biatından 10 yıl sonra şeyhi Sarıseyh Mustafa Efendi, Halil Baba'yı hilafet postuna geçirip, Besni'de Evliya Mescidi'nde tekke açtırmıştır. O burada Kadiri ve Rufai mürşidi olarak, 48 yıl tekke çalışmıştır.

Halil baba hasta olup, eceliyle vefat etmiştir. Ölüm haberini duyan herkes derin bir ye'se kapılmıştır. Vefatı yıllarında ve daha sonra Halil Baba için bir çok mersiye yazılmıştır.

Anlatılır ki, Halil Baba küçükken Müderris Ahmet Rüştü Efendi'nin medresesinde tahsil de yapmış. Kendisi Kadiri şeyhi olunca bir gün hocasının yanına gitmiş. Hocası kalkıp yerini Hallo Baba'ya vermek istemiş. Hallo Baba oturmak istememiş, ancak hocası, “sen artık benim de mürşidimsin. Ben sana zahiri ilimleri öğrettim sen de bana tarikatı öğret demiş”, ve kendisine intisap etmiş.

¹¹⁰ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹¹¹ ARAS Numan, a.g.t

Halil Baba'nın birçok kerameti olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Mesela yanar halde fırına üç defa girerek ekmek pişirip halka dağıtmış. Malatya'da herkesin gözü önünde meydanda yanan ateşin içine girmiş, ancak kendisine hiçbir şey olmamış. Hallo Baba eski Besni'de yaşarken, bir çok müridi varmış. Gelip giderlermiş. O sıralarda bir yüzbaşı varmış. Hallo Baba'dan nefret ediyormuş. Bir gün yüzbaşı oğlunu fırına göndermiş. Hallo Baba'da oradaymış. Hallo Baba fırıncıya, “fırını iyice yak. Bak birazdan neler göreceksin”, demiş. Fırın iyice yanınca, Hallo Baba yüzbaşının oğlunu tuttuğu gibi fırına atmış. Görenler telaşla yüzbaşıya, “Hallo Baba oğlunu ateşe attı”, diye haber göndermişler. Yüzbaşı koşa koşa gelmiş. Ağlaya sızlaya, bağıra çağıra Hallo Baba'nın üstüne yürümüş. Hallo Baba da o anda ateşin içine dalmış. Hallo Baba çocuğu fırından çıkartmış. Görenler şaşkınlıktan donup kalmışlar. Çünkü ne çocuğa ne de Hallo Baba'ya hiçbir şey olmamış. Yüzbaşı oğluna sağlık durumunu, ateşten bir yerinin yanıp yanmadığını sormuş. Oğlu ise kesinlikle ateş filan görmediğini, gittiğı yerin cennet gibi güzel bir yer olduğunu, babasına ve oradakilere anlatmış. Bunun üzerine yüzbaşı Hallo Baba'nın ellerine sarılmış ve kendisini affetmesini istemiş. Kısa bir süre sonra da askerlikten istifa edip Hallo Baba'nın müridi olmuş.

Hallo Baba'nın komşularından birinin evine yılan girmiş. Telaşla Hallo Baba'ya koşmuşlar. Evlerine kocaman bir yılanın girdiğini söylemişler. Baba ise gayet serinkanlı bir şekilde, “*bu yılanı senin evinden çıkartıp kime göndermemi istersin*”, diye sormuş. Komşusu da “*bizim*

mahalledeki keşişin evine gönderelim”, demiş. Baba da dediğini yapmış, yılanı keşişin evine göndermiş. Keşiş, yılanı görür görmez telaşla Hallo Baba’nın yanına gelerek evlerine kocaman bir yılanın girdiğini, kendilerini bu yilandan kurtarmasını, Hallo Baba’dan istemiş. Keşiş ile Hallo Baba birlikte keşişin evine gitmişler. Baba yılanı yanına çağırmış ve derhal keşişin evini terk etmesini söylemiş. Bunun üzerine yılan evden usulca ayrılmış ve gözden kaybolmuş. Bu olay üzerine keşiş de Müslüman olmuş.

Beşiktarla Mezarlığının güneybatısında yer alan Halil Baba’ya ait mezar taşındaki kitabede şunlar yazılıdır¹¹².

Tarikat-ı Kadirinin rehnüması kutb-i irşadı
Halil Baba Guruh-u Salikânın pir-ü imdadı
Olub kaim makamı postnişini Hazreti Gavsın
Devalar bahşederdi ehli hale zikrû evradı
Olurdu kamu irşad halka-i zikrinde salikân
Kılub mürdeyi ihya ederdi feyz-i mutadı
Ayak taşında ise şu kitabe yer alır.
Uçup kanat açıp firdevse gitti ruh kuşu
Müritleri her an feryat etseler layıktır
Hakinin kudret kalemi iki tarihi söyler
Halil Baba salikler topluluğunun hem piri hem imdadı
Kadiri tarikatinın halifelerinden merhum Halil
babanın kabridir.

Onun annesinin babasının günahlarını bağışlasın 1365
H. (1946 M.)

¹¹² DEMİREL Feray, Besni Mezar Taşları, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üni., Konya, 2008

Kadiri şeyhi **Mustafa Baba**'nın (1902-1987) babası Halil Baba, annesi Ümmü Hanım'dır. Mustafa Baba, Kadiri ve Rufai mürşidi olup 41 yıl tekkesinde telkin ve irşatta bulunmuştur¹¹³. Türkiye'nin dört bir yanında kendisine tabi olan insanların sayısı oldukça fazladır. Birçok kerameti olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Fakir fukaranın elinden tutan, mağdur ve muhtaçlara yardım eden Kadiri şeyhinin çeşitli hayır kurumlarında gayretleri görülmekte olup hastane, okul, cami, yol, su gibi önemli hayır işlerine öncülük etmiştir. Mustafa Baba kısa bir hastalıktan sonra 85 yaşında vefat etmiştir. Kabri kendi adını taşıyan caminin avlusundadır. Mustafa Baba hayatta iken, bir okul ile bir cami yaptırmış, yakınına bir de sağlık ocağı yapılmasını arzu etmiş, ancak buna ömrü vefa etmemiştir.

Çok sayıda kerametleri halk tarafından bilinmektedir. Anlatıldığına göre, Mustafa Baba'nın kadın müritlerinden birinin ayyaş bir kocası varmış. Kocası kasapmış, ancak bir kolu yokmuş. Kadın midесinden rahatsızlanmış, fakat parasızlıktan da tedavi olamıyormuş. Kadın yine böyle ağrılar sızılar içinde uyuyakalmış. Rüyasında Mustafa Baba'yı görmüş. Mustafa Baba, "*Kalk kızım, kalk da bir gusül al ameliyatını yaptım. Bundan sonra iyileşeceksin*", demiş. Kadın o anda uyanmış. Kalkmış, gusül abdesti alırken karnına bakmış. Gerçekten de karnında bir çizgi ve sekiz tane de dikiş izi görmüş. Artık midесinin ağrımadığını fark etmiş. Sabahleyin erkenden kalkıp Mustafa Baba'nın evine gitmiş. Mustafa Baba hanımına, rüyasına girdiği

¹¹³ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

kadının adını söyleyerek kalkıp kapıyı açmasını istemiş. Hanımı kapıyı açmış, kadın içeri girmiş. Kadına, “*kızım geçmiş olsun ameliyatın iyi geçti çok şükür. Bu yaşadıklarını kimseye söyleme*” demiş. Kadınsa, heyecandan komşularına söylediğini anlatmış. Mustafa Baba o olaydan kısa bir süre sonra da kerametinin ortaya çıkması nedeniyle rahatsızlanıp ölmüş.

Kadiri Şeyhi Mustafa Baba'nın vefatından sonra, **Abidin Baba** (1933-2006) Kadiri Şeyhi olur. Abidin Baba Besni'de dünyaya gelir. Bir süre dergah eğitimi görür. Çeşitli meslek kuruluşlarında ve esnaf derneklerinde görev yapar. Bir dönem Besni Belediye Meclis üyeliği ve Belediye Başkan vekilliğinde bulunur. 1992 yılında Hac görevini yerine getirir. Aralık 2006'da vefat ettiğinde Besni mezarlığına defnedilir.

Şakalı Aş türbesi, Aşağı Şehir veya Eski Besni olarak bilinen yerdedir¹¹⁴. Bu türbenin en önemli özelliği, sahibinin bayan olmasıdır. Kardeşi Çörmük Ahmet adında muhterem bir zatmış. Buraya gelip dileklerinin olması için dua edenler, dilekleri gerçekleştiği zaman mercimekli pilavın daha sulu yapılmasıyla olan “Şakalı aş” yapıp dağıtırlarmış. Dileği gerçekleşenler kurban da keserlermiş.

Sakalaş Baba kabri, Besni şehir mezarlığında, Adıyaman-Besni karayolu kenarında yapılmış bir ziyaretir¹¹⁵. Mezar taşında Hacı Ahmet yazılmaktadır. Bu veli Eski Besni'de bir köşkermiş. Yani yemeni yapıp

¹¹⁴ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

¹¹⁵ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

satıyormuş. Kendisini herkes sofî olarak tanımasına rağmen hiç Hacc'a gitmemiş. Hacı Ahmed'in hacc'a gitmemesi dedikodulara sebep olmaya başlamış. Adamın biri bir gün hac kafilesinin birine takılarak Hac vazifesini ifa etmeye Hicaz'a gider. Adam Hac vazifesini bitirdikten sonra dönmek ister, ancak kafileyi kaybeder. Ağlayıp sızlanmaya başlar. Kendisine durumunu soranlar, nereli olduklarını öğrendikten sonra artık üzülmemesini, çünkü her cuma Hacı Ahmet ismindeki Besnili bir yemenicinin Hicaz'a gelip cuma namazlarını kıldığını, daha sonra burada yemenilerini sattıktan sonra Besni'ye döndüğünü anlatırlar. Adam bir hafta sonra Hacı Ahmet'in gerçekten de Kabe'ye geldiğini ve orada namaz kıldığını görür. Hemen eline eteğine yapışır, yalvarır. Bunun üzerine Hacı Ahmet gördüklerini kimseye anlatmaması şartıyla adamın elinden tutar, göz açıp kapayıncaya kadar Besni'de olurlar. Adam bir gün dayanamayıp bu sırrı yakınlarına anlatınca Hacı Ahmet o anda sır olup kaybolur. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra kendisinin makamı, bir ehl-i keşf tarafından ortaya çıkarılır. Anlatılanlara göre, Ahali Baba, Hacı Zeyrek ve Hacı Baba bu zatın kardeşleridir.

Buraya özellikle çocuğu olmayanlar gelmektedir. Çocukları olursa, adak adayanlar kurbanlarını getirip burada keserler. Genellikle cuma ve pazar günleri gelinmektedir. Denilir ki, “bu türbeler Allah'tan aşağı Besni'nin bekçisi, sahibidir. Mesela biz şu anda konuşuyoruz ya, bu zat şimdi kalkmış bizi dinliyordur. Ama gözlere görünmez.” Sakalaş Baba şakalı köfteyi çok severmiş. Bu yüzden oraya özellikle bu yemeği (bir çeşit mercimekli yemek) götürüp

yemektedirler. Kendisine bu yüzden Sakalaş Baba denilmektedir.

Hicabi Baba'nın türbesi Eski Besni'deki hamam yerinin yakınındadır¹¹⁶. Türbenin etrafı duvarla çevrili olup sıradan bir kabir görünümündedir. Hicabi Baba'nın asıl adı Mehmet'tir. Ünlü alim İlmi Efendi'nin oğludur. Utangaç ve çekingen oluşundan dolayı kendisine "Hicabi" denmiştir. Birçok ilimde ihtisaslaşmıştır. Özellikle de mana ilmini çok iyi bildiği söylenir. Hicabi Hoca'ya Baba'da denir. Eskiden 26 tane köyde kan davasını bitirerek büyük bir keramet göstermiş olduğu nakledilir. Anlatılır ki, verimli tarlalarını satarak gelip camiler yaptırmış, fakir fukaranın babası olmuştur. Kendisi yedinci müftünün oğludur. Hicâbi Efendi'nin kardeşi olan Vaiz Efendi de, müderrislik yapmış, alim bir kimse olup mezarı eski Besni'dedir¹¹⁷.

Şeyh Ömer Baba'nın türbesi ilçeye yaklaşık 30 km. uzaklıkta, *Aktepe* köyü mezarlığındadır¹¹⁸. Türbe, mutfak, yatak, yorgan, beşik vb. ile ziyaretçilerin ihtiyaçlarına göre tanzim edilmiştir. Şeyh Ömer Baba Kore Savaşına gitmediği halde Kore Savaşı'na gidip sağ salim döndüğünü söylemiş. Geldiğinde vücudunda kurşun yaralarının olduğunu, bu kurşunların vücudundan çıkmamış halde bulunduğunu, kurumuş kurşun yaralarını göstererek söylemiş.

¹¹⁶ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹¹⁷ Numan Aras'ın çalışmasında hem Hicabi Baba'nın hem de kardeşi Vaiz Efendi'nin kabirlerinin Bahaettin Camii içinde olduğu kaydedilir. İsmail Yaşar "hamam yerinin yakınında" derken, kastedilen hamamın Bekirbey Hamamı ve caminin de Ulu Cami olduğu, yerinde müşahade ile tespit edilmiştir.

¹¹⁸ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Buraya genellikle ağzı eğrilenler, felçlik geçirenler, ağrısı sızısı olanlar şifa bulmak için gelmektedir. Genellikle perşembe akşamları ve cuma günleri buraya gelinmekte, dilekleri gerçekleşenler burada kurban kesmektedir.

Hikmet Tanyu çalışmasında, Sarıkaya köyü ile Emir Haydar köyü arasındaki mezarın, Hazreti Muhammed'in sancaktarı Seydi Vakkas'ın mezarı olduğuna dair halk arasındaki kuvvetli bir inancın hakim olduğunu kaydeder¹¹⁹. “Halk bu mezarı ziyarete ve ziyaret yerine karşı saygı göstermekte, çocuklarına da tercihan bu adı koymaktadır. Bundan dolayı Besni'de Vakkas adına çokça rastlanmaktadır”.

Şeyh Vakkas Baba'nın kabri, ilçeye 16 km. mesafede bulunan *Kurugöl* köyü mezarlığındadır¹²⁰. Türbe derme çatmadır. Bunlar iki erkek kardeşti. 1943'te vefat eden Vakkas Baba öleceği zaman kardeşine, “bana türbe yaptır”, der. Kardeşi de fakir haliyle bir şeyler yapmaya çalışır. Öldüğünde de yanına gömülür. Şeyh Vakkas köyün fakir bir çobanıydı. Sığır güderdi. Görevini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışırdı. Daha eskiden de kervan götürüp getirirmiş, ancak zamanla fakirleşmiş ve köyün çobanlığını yapmaya başlamış. Yedi sene nahır, yedi sene deve, yedi sene de davar yaymış.

Dindar, Allah dostu bir zat olan Şeyh Vakkas Baba cuma günleri nahır (sığır çobanlığı) yayarken sığırlardan

¹¹⁹ TANYU Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üniversitesi Basımevi. 1967

¹²⁰ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

birine “*Boz ökü. Bu nahır sana teslim. Ben gidip cuma namazını kılıp geleceğim*”, dermiş. Sonra da Araban’ın Süpürgüş nahiyesine kadar gider, namazını kılıp gelirmiş. Nahır Vakkas Baba gelene kadar sakince otlanır, kimsenin ekinine girmezmiş. Ekinlerin kıyısına kadar gelmelerine rağmen ağızlarını açıp başkalarının bostanına girmezlermiş.

Bu ziyarete genellikle yüz felci olanlar getirilmektedir. Ekseri perşembe akşamları gelinmektedir. Ancak çalışanlar genellikle hafta sonları da gelebilmektedir. Dilekleri gerçekleşenler, buraya adaklarını getirerek kesmektedirler.

Yel Baba’nın, ilçenin güneyinde Değirmen Çayı’nın geçtiği *Sugözü* denilen mevkide yatırı vardır¹²¹. Bir gün iki hırsız Yel Baba’nın mezarında altın gibi bir şeylerin parladığını görür. Bunlar mezarı kazmayı planlar ve kazma kürek alarak gizlice Yel Baba’nın türbesine giderler. O esnada, çobanın biri yağışlı hava dolayısıyla Yel Baba’nın türbesine yakın bir mağarada geceleme zorunda kalır. Ateş yakıp ısınmaya başladığında birden karşısında aksakallı, nur yüzlü bir ihtiyar belirir. Çoban, ihtiyarı hoş karşılar ve kendi azığını paylaşır. İhtiyar, çobana Yel Baba’yı tanıyıp tanımadığını sorduktan sonra, Yel Baba’nın kendisi olduğunu ve türbesini hırsızların soymak üzere bulunduğunu söyler. Ardından bir kuş olup uçar, gider. Çoban korku ve şaşkınlık içerisinde Yel Baba’nın türbesine gider. Çoban, yaşlı adamın haklı olduğunu anlar ve hırsızları uyarır. Tam

¹²¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

bu esnada şiddetli bir rüzgar eser ve hırsızlar rüzgarın önünde savrulur, gider.

Cüneyid Dede'nin, ilçenin güneybatısında Süphane mevkiinde bulunan bir dağın tepesinde makamı olduğuna inanılmaktadır. Cüneyd-i Bağdadi'nin savaş sırasında burada yaralandığı veya konakladığı rivayet edilir. Yöre halkı tarafından ara sıra ziyaret edilmektedir.

Eski Besni'de türbesi bulunan **Tılamaz Baba**, tarikat ehli bir zat olarak bilinmektedir.

Babasının hoca ve kendisinin de dindar ve şair olması dolayısıyla halk tarafından **Hocazade** diye anılan Mehmet Soylu (1890-1949) şerhiye kitabesinde, zabıt katipliğinde istihdam edilir ve sonra bir yazıhane açarak istida yazmakla meşgul olur¹²². Bir müddet Besni'de açılan dokumacılar kooperatifinde müdürlük ve uzun bir müddet de Besni müftü vekilliğinde bulunur. Yazmış olduğu bir gazelinden bir beyit şöyledir.

*“Bu Abdi Kemterinin arzuhalı Haki payinden
Ayırma babı lutfundan fedayem ya Resulallah”*

Batını ilimler üzerinde derin bir bilgisi olan **Musa Efendi**'nin aynı zamanda tarikat ehli olduğu anlatılır. 1865'te vefat eder. Toh(k)tamış ta bulunan mezar taşında Besni'li meşhur şair ve müftü Lüzûmi Efendi'nin ebcet hesabıyla düşürülmüş bir manzum tarihi de vardır. Büyük bir alim olan Musa Efendi bir çok öğrenci yetiştirmiş olduğu halde maalesef yazılı bir eser bırakmamıştır.

¹²² ARAS Numan, a.g.t

Ağcazade Hüseyin Rıza Efendi, Bektaşî Hacı Ahmed Efendi'nin oğludur. 1872'de Besni'de dünyaya gelir. Mahalle mektebini bitirir. Tüfek tamirciliği ile uğraşır. Bektaşîliğe intisap eder. Mürşidi Müslimzade Mustafa Ağadır. Mezarı Besni kalesinin diğer tarafında yer alan Bozmekan Mahallesindedir¹²³.

Ayrıca, XIX. yüzyılda yaşamış olan keramet ehli Kadiri tarikatı şeyhi **Mustafa**, iyi Arapça bilen, alim ve fazıl bir kimse olup Besni de müftülük yapmış olan, Nakşibendi tarikatına mensup **Abdurrahman Efendi**, 1830 yılında Besni'de müderrislik yapmış ve mantık bilimi üzerinde bir çok tespitlerde bulunmuş, derin bilgisiyle, yüksek faziletiyle çevresinin saygı ve sevgisini kazanmış olan **İlmi Efendi** sayılabilir.

İlçeye 23 km. mesafede bulunan Şambayat köyünde halkın sara hastalığı için gittiği bir ziyaret yeri bulunmaktadır¹²⁴.

¹²³ Aydın Ocakbeği'nin 1987'de düzenlemiş olduğu krokide gösterildiği şekliyle şehrin güney sınırını oluşturan mahalledir.

¹²⁴ Köye isimlerini veren Şam-Bayadı Türkmenlerinin Bozulmuş aşiretinin bir cemaati oldukları ileri sürülür.

Çelikhan Evliyalari

Hitit, Asur, Pers, Makedonya, Selevkos, Roma ve Bizans devletlerinin egemenliği altında kalan Çelikhan bölgesi, Hz. Ömer (r.a) zamanında Arapların eline geçer ve Keysun'a bağlanır¹²⁵. 949 yılında tekrar Bizanslılar tarafından alınsa da 1071'den sonra Çelikhan yöresi Malatya ve Adıyaman illeriyle beraber Selçukluların eline geçer. 1391-1389 yıllarında Yıldırım Beyazıt komutasındaki Osmanlı Türkleri bölgeyi Memlûk beylerinin elinden alır, ancak bir kaç yıl sonra buraları Timur ordularının egemenliğine girer. 1516'da yapılan Koçhisar Savaşı sonunda bölge Dulkadiroğulları beyliğinden alınarak Osmanlı Devleti'ne katılır.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra yapılan adli, askeri ve mülki ıslahat sonunda merkezi Harput olan Mamurat-ül Aziz eyaletine bağlanır. 1864'te vilayetlerin kurulması hakkındaki nizamname ile büyük kadılıklar ilçe, küçük kadılıklar ise bucak müdürlüğü haline getirilince, "Ortaköy" adında bir bucak müdürlüğü kurulur. Bu tarihten sonra Malatya'nın

¹²⁵ <http://www.celikhan.gov.tr/>

Akçadağ ilçesine bağı bir yerleşim birimi konumunu alır. 1927 yılına kadar Akçadağ'a bağı olan Çelikhan, 1927-1931 yılları arasında Koçali Bucak Müdürlüğüne bağlanır. 1931 yılında ise Çelikhan adıyla bir bucak müdürlüğü kurulur.

1954'de Malatya iline bağı olarak kurulan Çelikhan ilçesi, daha sonra yine aynı tarihte Besni, Gerger, Gölbaşı ve Kahta ilçeleriyle birlikte kurulan Adıyaman iline bağlanır.

1869 yılında meydana gelen bir depremle bugünkü Merkez Camii civarında çok sayıda evin yıkıldığı, 98 kişinin de hayatını kaybettiğı bilinmektedir. Diğer taraftan 1934 yılında halk arasında "Mıtık" adı verilen bulaşıcı, salgın bir hastalığın Çelikhan'da baş göstermesi ile çok sayıda insan ölmüş, çok sayıda aile de civar il ve ilçelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Ulu Baba ziyareti, Adıyaman'ın en yüksek noktalarından birinin tam tepesinde, ilçe sınırları içerisinde¹²⁶. Ulu Baba'ya *Sarıkaya* köyü içerisinde geçen yoldan çıkılır. Bu türbenin, Seyyid Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'ye ait olduğu söylenmektedir. Denilir ki, Seyyid Battal Gazi gibi bir insanın babası olması dolayısıyla bu türbeye Ulu Baba adı verilmiştir. Mezarın bulunduğu türbeye Adıyaman ve Malatya illerinden hafta sonları hastası olan ve dilek dilemek isteyen vatandaşlar giderek ziyaret eder. Kurbanların kesildiğı, insanların dua

¹²⁶ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

ettiği türbeye, rakımı 2 bin 550 metre olmasından dolayı ancak Mayıs, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında çıkılır.

Zerban'ın kabri, Çelikhan'ın *Pınarbaşı* kasabasındadır. Anlatılır ki, Zerban çok güzel bir kızmış¹²⁷. Üstelik güzelliği dillere destanmış. Kotur köyündeki bir delikanlıyla birbirlerini severek nişanlanmışlar. Söylendiğine göre, Hasan Seydi ile Zerban eskiden nişanlı idiler¹²⁸. Ancak Zerban'ı Kavi aşiretinden bir bey de sevmektedir. Reşi Aşireti'nin aynı zamanda düşmanları olan bu aşiret, Zerban'ı zorla kaçırmak ister. Bu esnada Zerban buz kesilerek ölür. Böylece birbirlerini çok sevmelerine rağmen kavuşamadan ikisi de şehit olur.

Zerban ziyareti ile Hasan Seydi ziyareti arasındaki mesafe beş km. civarındadır. Zerban ziyaretine bu ziyaretin önünden geçilerek gidilir. Burada akan su ziyaretin istikametine gelince, coşkun olmasına rağmen ses çıkmamaktadır. Zerban'a genellikle yemin etmeye gelir. İnandır ki, yalan yere yemin edilirse ziyaret mutlaka çarpar. Her sene güz aylarında hane başı para toplanarak davarlar alınır, burada topluca kesilir ve herkese eşit miktarlarda dağıtılır. 2001'den beri her yıl ağustos ayının sekizinde Zerban Şenlikleri düzenlenmektedir. Şenliklere Türkiye'nin dört bir yanından konuklar, bürokratlar ve sanatçılar gelmektedir.

¹²⁷ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹²⁸ <http://www.zerbanatesi.com/>

Güzel Dede (Ağuçanlar)'nin, Çelikhan'ın *Pınarbaşı* köyü'nün Kurudere Mahallesi'nde türbesi bulunmaktadır¹²⁹. Bu ziyarette Ağuçan (zehir içen) dedelerinin kabirleri de yer alır. Bazı günler burada onlarca kurban kesilmektedir. Kurban kesilmediği gün neredeyse yok gibidir. Yılan ısırmalarında, ruh hastalıkları olanlar, felçlik geçirenler, cin çarpması olayı yaşayanlar burada gelip şifa bulmaktadırlar.

Baba Kasım'ın türbesi ilçeye 25 km. mesafede bulunan *Recepköy*'ünde kendi adıyla anılan bir tepede bulunmaktadır. Burası halk tarafından ilgiyle ziyaret edilmektedir.

Küçük Yusuf'tan sonra oğlu Hüseyin (Hüseyin Ağa) Dede, Üryan Hızır Ocağında pir olarak hizmet vermiş olup Bulam (Pınarbaşı) köyüne yerleşmiştir. Türbesi Bulam'dadır¹³⁰.

¹²⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹³⁰ <http://www.uryanhizir.com/>

İlçe tarihinin 50 yıllık bir mazisi bulunmasına rağmen Eski Gerger diye adlandırılan Oymaklı'nın bulunduğu yer oldukça uzun bir geçmişe sahiptir¹³¹. M.Ö. 3. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Arsemas adındaki Selevkos kralının Fırat Nehri üzerinde Arsemia isminde bir şehir kurduğu, daha sonraki krallar zamanında da Gerger Kalesinin dibindeki bu şehrin kışlık olarak kullanıldığı ileri sürülür¹³². Aşağı Arsemia Hazreti Ali zamanında kanlı bir savaş sonunda zapt edilir. Yörede anlatılanlara göre Yılanlı Çeşme bu dönemde temiz bir çeşmeye dönüşür ve yörenin Müslümanlaşması bu dönemde gerçekleşir. Gerger 1082'de Selçukluların, 1121'de Artukluların, 1144'te Nurettin Zengi'nin eline geçer. 1256'da bölge Moğol istilasına uğrar. 1277'de Moğolları yenmesiyle Memlüklerin, 1339'da Dulkadiroğullarının eline geçer. 1400'de Timur buraları ele geçirir. 1515'te Yavuz Sultan Selim yöreyi Osmanlı Devleti sınırları içine katar. Cumhuriyet dönemine Malatya'nın Pütürge ilçesine bağlı köy olarak giren Gerger, 1954 yılında

¹³¹ İlçeye 20 km. mesafede bulunan ve Eski Gerger olarak bilinen köyün, Oğuzların Kayı kolundan gelen Karakeçili aşiretinin Torun kolunun Beyler Oymağından gelen insanlardan oluştuğu ileri sürülür.

¹³² Mehmet Yeşilkaya. Yüksek Lisans Tezi. Gerger merkez ve köyleri ağızları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Van. 2007

il olan Adıyaman'a bağlanır.1957 yılında ilçe olan Gerger, 4 mahalle, 45 köy ve bu köylere bağlı 107 mezradan oluşmaktadır.

Yakın tarihlerde, Oymaklı köyünde bulunan Gerger Kalesinin Milattan önce II.yüzyılda Komagene Krallığı zamanında yapıldığı, aşağı ve yukarı olmak üzere iki bölümden meydana geldiği, zamanla Arapların eline geçtiği, ve kalenin restorasyon çalışmalarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir¹³³. Gerger Kalesi, M.Ö. II.yüzyılda Kommagene Kralı Arses tarafından inşa ettirilir. Burası, Krallığın doğu sınırını oluşturmakta olup, Fırat nehri üzerindeki geçişlerin kontrol noktası durumundadır. Sarp kayalar üzerine, inşa edilen kale, Kommagenelilerin ilk idare merkezi olup, aynı zamanda kutsal bir tapınak görevini de üstlenir. Üç girişi bulunan Yukarı Kale'nin 1. kapısı yakınında kayalardan oyulmuş merdivenler, koridorlar ve mezarlar bulunur. 3. kapı çevresinde Kral Samos ve torunu I.Antiochos tarafından yazdırılan altı kitabe bulunmaktadır. Kalenin üst kısımlarında yapı temelleri, burçlar, alt kısımlarında su sarnıçları ve evlere ait kalıntılar bulunmaktadır. Aşağı Kalede Orta Çağ'a ait İslam Yapı temelleri olduğu bilinmekle birlikte, kalıntıları iyi durumda değildir. Yine kayalardan oyulmuş merdiven ve koridorlar, su sarnıçlarına ait kalıntılar bu bölümde de bulunmaktadır. Aşağı Kale'nin batı surlarına dışarıdan bakıldığında kayalara oyulmuş Kral Samos'a ait bir rölyef görülmektedir. Kale sarp bir kayalık üzerinde sağlam duvarlarla çevrilmiştir.

¹³³ Adıyaman Valiliği İl Genel Meclisinin Araştırma ve Geliştirme Komisyonu tarafından hazırlanan raporda verilen tespit.

İslami dönemde de kullanılan kalenin içerisinde cami, dükkan ve su sarnıçları bulunmaktadır.

Üzeyir Peygamber ziyaret yeri, Kâhta'dan Gerger'e giderken Nemrut Dağı yol ayrımını geçtikten hemen sonra yolun sağ tarafındadır¹³⁴. Adıyaman iline 77 km., Gerger ilçesine 35 km. uzaklıktaki *Sutepe* köyü Siver mezrası içinde, yol üzerindedir. Üzeyir Peygamber'in makamının bulunduğu bu yere bir cami yaptırılmıştır¹³⁵. Şeyh Hüseyin'in müşahedesiyle Üzeyir peygamberin makamı tespit edilip buraya türbe yapılır¹³⁶.

Buraya genel olarak dua etmek için ve ziyaret amaçlı gelinir. Bu zatın aracılığıyla kurban veya adak adamanın uygun olmayacağı, ancak Allah'a yalvarıp, Allah için kurban adanabileceği bildirilmiştir. Hastaların şifa bulacağına inanıldığı için buraya da hastalar getirilmektedir. Dileklerini kağıtlara yazıp türbenin içine atan hastalar, perşembe gecesi burada yatmakta, cuma sabahı kalkıp gitmektedirler. Bu hastaların büyük çoğunluğunu genellikle ruhsal yönden hasta olanlar, cin çarpmış olanlar ve felçli olanlar oluşturmaktadır. İyileşirlerse gelip burada kurban kesip dağıtırlar,

Üzeyir peygamberle ilgili olarak Bakara suresinin 259. ayetinin meali şöyledir¹³⁷. “Yahut evlerinin duvarları çatıları üzerine yıkılmış, ıssız bir kasabaya uğrayan kimsenin

¹³⁴ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

¹³⁵ <http://www.uzeyirpeygamber.com/>

¹³⁶ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹³⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB yayınları. Cilt.1, sh.410.

durumu gibi. Bu kişinin, “Allah, bütün bunları öldükten sonra nasıl diriltecek?” demesi üzerine Allah onu yüzyıl ölü olarak tuttu, sonra diriltti. “Ne kadar kaldın” diye sordu. “Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldım” dedi. Allah “Hayır, yüzyıl kaldın. Anlamak için yiyeceğine içeceğine bak. Henüz değişmemiş; eşeğine bak, -seni insanlara bir işaret kılmamız için- ve kemikler bak, onları nasıl düzeltiyor ve üzerini etle kaplıyoruz” buyurdu. Artık o adam için durum açıkça ortaya çıkınca, “Biliyorum ki Allah kesinlikle her şeye kadirdir” dedi.

Mealin tefsirinde, olayın geçtiği kasaba Beytülmağdis¹³⁸, buraya uğrayan şahıs ise bir rivayete göre Yeremya b. Hilkiya, bir başka rivayete göre ise Üzeyr b. Şerhiya’dır. M.Ö. 586’da Kudüs’ü işgal eden Buhtunnasr¹³⁹

¹³⁸ İslâm’da üç mukaddes mescitten biri olan Kudüs’teki mescid. Müslümanların ilk kiblesi. Buna Beytül-Mukaddes (mukaddes ev), Kudüs Camii ve Mescid-i Aksâ da denir. Mescid-i Aksâ; en uzak mescit demektir. Mekke’ye bir aylık mesafede olduğu için bu isim verilmiştir. Beytül-Makdis’in bânisi Süleyman (a.s.)’dır. Beytül-Makdis, Mûsâ (a.s.)’dan İsa (a.s.) zamanına kadar peygamberlerin toplantı yeri ve mukaddes vahiy merkezi olmuştur. İsrâ suresinin ilk ayetinde belirtildiği gibi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de Mirac’a giderken oraya uğramıştır.

¹³⁹ İÖ 605 ten 562 ye kadar tahtta kalan Babil Kralı II. Nabukadnezar’ın hükümdarlığı sırasında başkent Babil dünyanın en güzel ve görkemli kentlerinden biri oldu. Nabukadnezar Babil İmparatorluğu’nu genişletti, başkentte gösterişli yapılar ve dev bir "Tören Yolu" yaptırarak Babil’in Eski dünya’nın en ünlü kentlerinden biri olmasını sağladı. Kentin savunmasını da büyük ölçüde güçlendirdi. Yaptırdığı asma bahçeler Dünyanın Yedi Harikası’ndan biriydi. Biri İÖ 597’de, öbürü İÖ 586’da olmak üzere Yahuda Krallığı’nı iki kez ele geçiren Nabukadnezar, tutsak aldığı

Beytülmağdis'i tahrip eder, halkını da esir ederek Babil'e götürür. "Hezekial peygamber bu zalim hükümdarın, Hz. Musa'dan kalan kutsal emanetleri ve sandığı da alıp götürmesinden korkmuş, bunları Kudüs'te bir kuyuya atıp üzerine de bir alamet koymuştu. Esir olarak Babil'e gittikten sonra burada vahye dayalı bazı yazılar yazmıştı; bunlardan birinde konumuz olan ayette geçen olayın bir benzeri de vardır. Hezekiel 560 yılında vefat etmiş, Kudüs ise Üzeyir Aleyhisselam zamanında, 458'de yeniden imar edilmiştir. Aradan geçen zaman yaklaşık yüzyıldır. Anlaşılan vefatından yüzyıl sonra Allah Teala Hezekiel peygamberi diriltmiş, onu ölü kemiklere nasıl can verdiğini, bozulmamış yiyecek ve içeceğini, kendine iade ettiği eşeğini göstermiş ve bütün bunları (peygamberine lutfettiği mucizeleri), öncelikle orada bulunanlara, sonra da Kur'an'ın gelişine kadar vahiy yoluyla bu bilgiye ulaşan insanlara ibret kılmıştır. Bu ibret Allah Teala'nın insanları öldürdükten sonra tekrar diriltmeye kadir olduğunu göstermektedir ve ahret inancının bir delilidir."

Yalangoz yatırı, ilçeye 35 km. mesafede bulunan *Sutepe* köyünün epey yukarısında, Yalangoz mevkiinde, oldukça yüksekte büyük bir ağacın altında, ve bugün köylüler tarafından pek bilinmeyen bakımsız, çok eski bir

Yahudiler'i Babil'e ötürdü. İkinci seferinde Kudüs kentini yerle bir etti. Kutsal Kitap'ta Nabukadnezar'ın yedi yıl süresince akıl hastası olduğu yazılıysa da, bu konuda başka hiçbir kanıt bulunamamıştır. Nabukadnezar'ın ölümünden kısa bir süre sonra Persler, Babil İmparatorluğu'nu ele geçirdi. Arapça'da ve Müslüman İslam tarihçilerinin kitaplarında ondan -Arapça etkisinden ötürü- "Buhtünnasr" olarak bahsedilir.

ziyarettir¹⁴⁰. Define arayıcıları bu ziyaretteki mezarı eşmiş olup, halen ziyaret kazılı bir şekilde durmaktadır. Eskiden burada yatan kişinin bir kız çocuğu olduğu ve burada şehit düşerek yattığı rivayet edilirdi. Yine eskiden bu ziyaretten bir murat umup da muratları gerçekleştiğinde, gelip burada kurban keserlerdi.

Gerger'in ilçeye beş km. mesafede bulunan *Üçkaya* köyünün Taraksu mezarındaki türbede halk arasında Sofi Hasan (Deniz) da denilen **Şeyh Hasan**'ın (ö.1995) kabri babasının, yani Mulla Eyüp'ün kabriyle yan yanadır¹⁴¹. Hakkında, “her zaman mütevazılığını korur, abasını giyer, köşesine otururdu. Gerger'de barışın, kardeşliğin, sevginin, saygının adeta kilit taşıydı. Baş ağrıyan, biriyle kavga eden, eşine, babasına, annesine, dostuna küsenin koşup sığındığı bir sığınaktı. Hepsini kucaklayabilecek kadar şefkati, merhameti ve dergahı genişti.”, denirdi. Türbesi, hayırseverlerce mezarının üst tarafına yaptırılmış cami ile süslüdür.

Buraya ziyarete gelenlerden bazıları hastalıkları geçer, dilekleri vb. gerçekleşirse, daha sonra tekrar gelip burada adaklarını yerine getirirler. Kurbanlarını kesip dağıtırlar.

¹⁴⁰ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁴¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Gölbaşı ilçe olmadan önce dahil olduğu Besni ile beraber 1933 yılına kadar Gaziantep’e, 1933 yılından 1954 yılına kadar ise Malatya iline bağılı kalmıştır. 1958 yılında 700 nüfusu ile ilçe olur.

Şahbor’un kabri, Adıyaman-Malatya karayolu üzerinde ilçeye yaklaşık 23 km. mesafede bulunan *Çatalağaç* köyünde, yol kenarında bir türbedir¹⁴². Horasan’dan geldiğı, küffarla savaştığı ve burada şehit düştüğü söylenir. Düşmanlarla savaşırken üç çocuğı ve hanımıyla birlikte burada şehit düşer. Biri Şahbor’a ikisi Şahbor’un oğullarına, diğeri ikisi de Şahbor’un hizmetçilerine ait olmak üzere türbede beş tane mezar vardır.

Makamı yapılmadan önce türbe sadece etrafı taşlarla çevrili bir haldeydi. Geceleyin bu yoldan geçenler çoğı kez türbenin üzerinden gökyüzüne doğru giden ışık görmüş olduklarını anlatırlar. Buraya Türkiye’nin her tarafından ziyaretçiler geldiğı nakledilir.

Tırtıl Baba (Dündar Baba) ziyareti, ilçeye yaklaşık üç km. mesafedeki *Yarbaşı* köyündedir¹⁴³. Burası çok eski bir ziyaret yeri olup, köy halkı sonradan buraya yerleştiğinden ziyaretin kime ait olduğı konusunda bilgi yoktur. Çevre

¹⁴² YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁴³ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

köylüler gelip burayı sürekli ziyaret etmekte ve kurbanlar kesmektedirler. Anlatıldığına göre, eskiden çevre köylüler bu ziyaretin toprağını üzüm bağlarına zarar veren tırtıl böceğine karşı bağlarına serper, tırtıllar da, toprak atıldıktan sonra o bağı terk edermiş. Genellikle yörenin köylüleri kötü bir rüya gördüklerinde, en erken bir zamanda ya bir horoz keserler veya sadaka mahiyetinde gofret bisküvi vs. dağıtırlar. Önemli günlerde, düğünlerde, cenazelerde vs. perşembe geceleri bu ziyarete gelir, mum yakar ve çaput bağlayıp dilekte bulunurlar. Kimisi de gelip kurban keser.

Savran ilçe merkezine 16 km. mesafede olup ilçenin kuzeyindeki Kahramanmaraş ile sınır köyüdür¹⁴⁴. Halk, **Karabağ** ziyaretini (Göksu kıyısında) ve **Apışkan Dede** (Sırıklı'da) türbelerini ziyaret eder. Adaklar adar ve kurbanlar keser. Ayrıca ilçeye 29 km. mesafedeki *Aşağı Nasırlı* köyündeki **Mendede** türbesini de ziyarete giderler.

İlçe merkezine dört km. mesafede bulunan *Karaburun*'da **Deli Hasan** ziyareti vardır.

Gedikli ilçeye 31 km. mesafede olup köyde **Yağmur Dede** isminde bir ziyaret vardır. Yağmur duası için buraya çıkılır.

Davut Ziyareti, Belören kasabasının batısında beş km. mesafede, Kayapınarı–Çelik Deresi mevkiinde bulunmaktadır¹⁴⁵. Daha çok romatizma hastalıkları ve buna

¹⁴⁴ <http://www.golbasimuftulugu.gov.tr/>

¹⁴⁵ GÖKSU Cebail, Adıyaman İli Gölbaşı İlçesinin Tarihi, Sosyo Ekonomik ve Kültürel Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi. Niğde. 2008

bağlı ağrılar ile dilek ve isteklerin gerçekleşmesi için gidilmektedir. Gaziantep ve Kahramanmaraş gibi çevre illerden de insanların gelip adaklar adayıp kurban kestikleri bu ziyaret yeri hakkında bazı rivayetler vardır. Bu ziyaret yerine halk arasında “Hz. Davut’un Döşeği” denilmekte ve ziyaret yerindeki mezarın Hz. Davut’a ait olduğuna inanılmaktadır. Aynı zamanda burada Hz. Davut’un ayakkabısının olduğu inancı da yaygındır.

İlçeye 10 km. mesafedeki *Harmanlı* kasabasında bulunan **Yel Baba** ziyaretinden alınan topraktan banyo suyuna bir miktar karıştırıldığında romatizma hastalığına iyi geldiğine inanılır. Vücuttaki ağrıların tedavisi için gelen bu ziyaret yerinde, şifa bulmak amacıyla yemek yenir, namaz kılınır ve dua edilir. Yörede, Yel Baba türbesinde geceleri ışıkların yanıp söndüğünden söz edilir. Anlatıldığına göre, Yel Baba türbesinin hemen bitişiğinde oturan kasaba halkından bir adam, tazısına av yakalamayı öğretmek ister. Bunun için tazının önüne tavşanayağı atar ancak tazı bir türlü avı yakalamayı öğrenemez. Buna çok öfkelenen adam tazıyı öldürür. Bu olaydan bir süre sonra adamın çocuğu hastalanır ve ölür. Çocuğun ölümünden kısa bir süre sonra Yel Baba adamın rüyasına girer ve ona, “*Sen tazıyı öldürdün, ben de senin çocuğunu...*” der. Bunun üzerine adam Yel Baba’ya küser ve evini başka bir yere taşır.

İlçeye 28 km. mesafede bulunan *Haydarlı* köyündeki **Yüce Kışla** ziyaretinde oldukça eski dönemlere ait olduğu düşünülen bir mezar vardır. Yağmur duası için gidilen bu ziyaret yerinde kurbanlar kesilmektedir. Köyde bulunan bir başka ziyaret yeri ise **Ziyarete Yusuf**’tur. Bu ziyaret yerine

yılan sokması durumunda afsunlama maksadıyla gidilir. Köy halkı, Ziyarete Yusuf'un Hz. Hüseyin'in torunu Zeynel Abidin'in soyundan geldiğine inanmakta ve burada adaklar adayıp kurbanlar kesmektedir.

Ayrıca ilçenin diğer köylerinde yer alan ziyaret yerleri şunlardır. Akçakaya köyünde **Mahmut** ziyareti, **Hacı Abdullah** ziyareti, Karabahşılı köyünde **Böcük Böcük** ziyareti, Hacılar köyünde **Karyağan Dağı** ziyareti, Akçabel köyünde **Körkün** ziyareti, Yukarı Karakuyu köyünde **Kurte** ziyareti, Meydan köyünde **Meydan Dağı** Tepesi, Yeşilova (İnekli) köyünde **Mıstığın** ve **Daz** ziyaretleri, Çelik Köyünde **Ali Baba** ziyareti.

Kahta şehri bugün bulunduğu yere Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında taşınmış olup, daha önce Kocahisar (Eski Kahta) köyünün bulunduğu yerde idi¹⁴⁶. Kahta adının nereden geldiği yolunda kaynaklarda pek bilgi olmamakla beraber, tarihte Orta Asya'da Ötüken ve Karakurum yakınlarında Kahta isimli bir kentin varlığı göz önüne alınırsa, Kahta isminin Orta Asya kökenli bir isim olduğu ileri sürülebilir. Bir rivayete göre ise “Kahta” Persçede “Dağın Eteği” anlamına gelmektedir ve bu adı da eski yerleşim yerinin konumundan dolayı almaktadır. Ayrıca Kahta, eskiden Gahti ve Kölük isimleriyle de bilinmekteydi. Kahta, tarihin ilk devirlerinden itibaren önemli ve müstahkem kalelerden birine sahip idi. Kahta Kalesi, Kahta'nın 26 km kuzeyindeki Kocahisar köyündedir¹⁴⁷. Kahta Çayı'nın kenarında, yalçın kayalıklı bir tepe üzerine kurulmuş olan kale bir burç, ön kale ve asıl kaleden

¹⁴⁶ Kocahisar Köyü toplam 40 haneli 370 nüfusludur. Yerleşim yeri Eski Kâhta diye bilinen yer olup Kâhta Çayı yanındaki Yeni Kale önünde kurulu bulunmaktadır. Köyün doğusunda Sincik ilçesine bağlı Kıran Köyü, batısında Cendere Köprüsü, kuzeyinde Sincik'in köyleri güneyinde Damlacık köyü ve Arsameia bulunmaktadır. Köy ayrıca Nemrut Dağı Milli Park alanı içerisindedir. Buna bağlı olarak yıl içerisinde yerli ve yabancı birçok turist ziyaret etmektedir.

¹⁴⁷ Ekrem DEMİR. Kâhta'nın Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri

meydana gelmiş olup, kale burcuna “Sultan Burcu” adı verilmiştir. Kale içinde cami, hamam, dükkânlar ve su depoları bulunmaktadır. Kalenin en üst katında kral sarayı bulunup, iki sarnıcı mevcuttur. Eski çağlarda Yeni Kale ile karşısındaki tepede bulunan Eski Kale (Arsemia), yer altından giden bir yolla birbirine bağlanmıştır. İki kalenin arasından Kâhta Çayı akmaktadır. Kaleden Kâhta Çayı’na doğru dolambaçlı inen merdivenli bir su yolu vardır. Bu yol küçük bir hisara çıkar. Bu hisar kalenin su ihtiyacını karşılamak ve güvercinlik olarak kullanılmak amacıyla inşa edilmiştir. Kaledeki mevcut yapıların Memlûklular dönemine ait olduğu bilinmektedir. Arapça yazılardan kalenin Memlûklular sultanlarından Kalaun (1279-1290), Eşref Halil (1290-1293) ve Nasır Mehmet (1293-1341) tarafından yaptırıldığı veya onartıldığı anlaşılmaktadır. Kâhta Kalesi, 1085 yılında Selçuklular tarafından Bizanslılardan alınır. Yöre zaman zaman Malatya Danişmentlileri, Selçuklular ve Artuklular arasında el değiştirir. Kale, daha sonra Melik Mansur tarafından XII. yüzyılda onartılır ve bir süre Harput Emirliği, Danişmentliler ve Selçuklular arasında el değiştirir. Kale’yi Sultan Alaeddin Keykubat’ın seraskeri Çavlı Bey zapt eder ve böylece bölgede Selçuklu hâkimiyeti başlar. Daha sonra 1240-1241 yılları arasında patlak veren Baba İshak ayaklanmasında yağmalanır. Kalenin adı Memlûklular ile Moğolların savaşlarında sık sık geçer. 1283-1284 yıllarında Halep Valisi Kara Sungur tarafından alınan kale yeniden tahkim edilir. Bir süre Dulkadiroğullarının elinde kaldıktan sonra Osmanlıların eline geçer. Timur, Malatya ve Kâhta’ya kadar olan kaleleri ele geçirince Beyazıt’ın kalelere koyduğu muhafızları kovarak Türkmenlerden Kara

Osman'ı tahta çıkarır. Timur'un çekilmesiyle Memlûklular bölgeye hâkim olurlar. Yavuz Sultan Selim'in bölgeyi ele geçirmesine kadar bu bölgede Memlûkların hâkimiyeti devam eder. 1516 yılında, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra kale, Orta Çağdaki önemini kaybeder ve kendi hâline bırakılır.

Kâhta ilçesi 1531 yılında Malatya'ya, 1549 yılında da bugünkü adıyla Adıyaman olan Hısn-ı Mansur'a bağlanır¹⁴⁸. 1859 yılında Malatya sancak olunca Kâhta ilçesi yeniden Malatya'ya bağlanır ve bu durum Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar devam eder. 1859 yılında Kâhta'da bir abdal ayaklanır ve ayaklanma kısa sürede bastırılır. Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal'i yakalamak ve etkisiz hâle getirmek için görevlendirilen Ali Galip, Malatya'da sıkıştırılır. Kâhta'ya kaçır ve umduğu desteği bulamayan Ali Galip 15. 09. 1919 günü Kâhta'dan Urfâ'ya oradan da Halep'e kaçır.

1519 tarihinde Kâhta merkez kasabası dört Müslim, bir gayrimüslim olmak üzere beş mahalleden oluşmaktaydı. Bu yıllarda Aşağı Mahalle, 46 hane; 15 mücerred (bekâr), bir imam-fakih (hukukçu), yaycı, çilingir, baytar vb. esnaf mevcut olup iktisadî yönden hayli faal idi. Ayrıca, bir leblebici, bir müezzin, bir Gergerli bulunmaktaydı. 1560'da ise nüfusu hayli artarak 120 hâne, 21 mücerred olmuştur. Bu nüfusun içinde muaf ve meslek erbabı olarak bir imam, bir ihtiyar, bir usta, bir fakih ve bir Gergerli yer almaktadır. Veli Mahallesi, 41 hâne; dokuz mücerred, bir fakih, bir

¹⁴⁸ Demir Ekrem, a.g.m.

hervacı, bir boyacı, bir pazarbaşı, bir kazancı, bir Gergerli, bir Hısn-ı Mansurlu olmak üzere 230 civarında bir nüfusa sahiptir. 1560'da ise 120 hâne; beş mücerred, bir imam, bir palancı, bir garib, bir Hacı, bir Pir, bir Seyyid, bir Küreli, dört Gergerli ve bir Hısn-ı Mansurlu bulunmaktadır. Cami Mahallesi, 63 hâne ve 32 mücerred; 1560'da ise 200 hâne, 13 mücerred, iki imam, bir hatib, bir müezzin, bir fakih, bir tabbal, bir doğancı, bir palancı, bir hasırcı şeklindedir. Nasârâ (Hristiyan) Mahallesi ise, 42 hane, 19 mücerred, iki bive (dul) nüfusa sahiptir. 1560 yılında mahallenin ismi tekrar Nasârâ olarak kaydedilmiş olup, nüfusu 66 hâne ve 35 mücerreddir. Ekrad Mahallesi, 33 hâne ve iki mücerred; 1524'de 49 hâne, beş mücerred, iki ihtiyar; 1560'da 76 hâne, 23 mücerred, bir fakih ve bir Gergerli nüfusu bulunmaktaydı. Mahallenin 1519-1560 yılları arası yaklaşık %110 oranında bir nüfus artış hızının olduğu gözlenmektedir.

Kocahisar köyünde, kalenin karşısındaki camiye bitişik yer alan çeşmede inşaat malzemesi olarak kullanılmış ince, uzun bir taş üzerinde bir kitabe tespit edilmiştir¹⁴⁹.

“Rahman ve Rahim olan Allah'm adıyla Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inananlar imar eder». Bu mübarek cami el-Sultan el-Melik el Nasır (Muhammed..?) (...) -(Allah) mülkünü ebedi kılsın-zamanında Emir Alaeddin Kutlu Doğmuş ibn Ahmet

¹⁴⁹ Ahmet Ali Bayhan. Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2000. 10. Araştırma Sonuçları Toplantısı. Ankara. 2001

tarafından 737 yılının Recep ayında (1336-1337) tamir ettirildi“.

XVI. yüzyıl kayıtlarında Kahta kazasında bulunan vakıflar arasında Kutlu Doğmuş Camii ve Kutlu Bey Zaviyesi vakıflarından söz edilmektedir. Bu kitabe muhtemelen bu caminin Memluk Devrindeki onarımıyla ilgilidir. Günümüzde Eski Kahta (Kocahisar)'da bulunan cami yenilenmiş bir yapıdır.

Ayzer Ebû Sâdık'ın türbesi ilçe yakınlarında bulunmaktadır¹⁵⁰. Ebu Sadık'ın burada şehit olduğuna inanılır. Çocuğu olmayan, kaderi açılmayan, işi düzgün gitmeyen kişiler ve sınava girecek olan öğrenciler buraya gelip, buradan bir taş alırlar ve niyetleri kabul olunca da gelip burada adaklarını yerine getirirler. Ayrıca akıl hastalarının şifa bulacaklarına inanıldığı için perşembe akşamları gelip burada kalınır ve cuma günü dönülür. Bu zât da üstünün örtülmesini istememiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşamış ve bölgede şehit düşmüş olan Osmanlı subayı **Ebu Sadık**'ın türbesi Atatürk Barajı Kahta Göleti kıyısındaki ilçeye 20 km. mesafede bulunan *Çakırçeşme* köyündedir¹⁵¹. Burası köy halkı tarafından gelişigüzel restore edilmiş olup ziyarete açıktır.

¹⁵⁰ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

¹⁵¹ Hülya Kardeş. Kahta bölgesinin arkeolojik öneme sahip alan ve eserlerini cbs yardımıyla veritabanının oluşturulması ve mevcut kullanımın belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana. 2010

Nuran Çetin çalışmasında, Kahta ilçe merkezine 17 km. mesafede bulunan köyün isminin, burada yaşamış olan Nakşi tarikatı rüesasından **Hacı Yusuf**'tan gelmekte olduğunu kaydeder¹⁵². Köyün eski ismi 1960'larda Sarıdana, 1928'lerdeki Kürtçe ismi ise Bozmiş'tir. Türbenin yapılış tarihi ve Hacı Yusuf'un yaşadığı dönemle ilgili verilen bilgiler çelişkilidir. Bir yandan 13. yüzyıla kadar inilirken, diğer taraftan 250-300 yıl öncesi ileri sürülür. Muhtemelen doğrusu yakın zamanlara ait olan olmalıdır. Betonarme bir yapı olan türbe, kubbeli, dört yanı kemerli, 5X5 m. ölçülerinde kare planlıdır. Türbenin içinde üç sanduka bulunmaktadır. Türbe kapısının girişinde sağ taraftan birinci sıradaki sanduka Hacı Yusuf'a aittir. Ortada bulunan sandukanın Hacı Yusuf'un oğluna, sol taraftakinin de torununa ait olduğu söylenmektedir. Türbenin bitişiğinde, geceleme için gelen ziyaretçilerin kalması için bir misafirhane bulunmaktadır. Ayrıca, bu odanın ön tarafında, ziyaretçilerin yemek yapması için ocak ve mutfak malzemeleri vardır. Türbenin misafirhanesinin duvarları, gelen ziyaretçilerin dilek ve dualarını yazdığı yazılarla doludur.

Hacı Yusuf'un küçük yaşlardan itibaren, dine eğilimli olduğu, daha o yaşlarda bir takım kerametler gösterdiği anlatılır. Bunlardan biri şöyledir. Hacı Yusuf'un kardeşleri, kendi aralarında iş bölümü yaparlar. Hacı Yusuf'a da toprak olan evin damını düzeltme işini verirler. Ancak, babası Hacı Yusuf küçük olduğu için, ona, bu işi vermek istemez. Hacı

¹⁵² ÇETİN Nuran, a.g.t

Yusuf ise ısrarla evin damını düzeltme işini kendi yapmak ister. İşini yapmak üzere dama çıktığında, damın üzerini düzeltmek için kullanılan kilolarca ağırlığındaki silindirik şeklindeki taş, kendi kendine gider gelir. Hacı Yusuf'la ilgili başka bir rivayet ise şöyledir. Hacı Yusuf'un eşi, bir gün uyandığında yanında bulunan eşinin üzerinde kan lekeleri görüp, bunun sebebini sorduğunda, Hacı Yusuf, savaşa gittiğini söyler ancak, bundan kimseye bahsetmemesini, bahsetmesi durumunda kısa sürede öleceğini söyler.

Cinlerin bilgisine sahip olduğu söylenen Hacı Yusuf'un türbesine daha çok akli dengesi bozuk ve psikolojik problemleri olanlar, getirilir. Türbeyi ziyarete farklı illerden çok sayıda insan gelmektedir. Ziyaretçiler, cuma gecesi gelip burada kalır. Bu şekilde, hastaların iyileşeceğine inanılır. Şifa verdiğine inanıldığı için de, buradan toprak alıp götürürler. Felç olan, vücudunun herhangi bir yerinde ağrısı, sızısı bulunan bu topraktan vücuduna sürer veya evine serper. Böylelikle dertlere derman olduğuna inanılır.

Ayşe Özcamus ise çalışmasında, ziyaretin 33 derde derman olduğunun belirtildiğini kaydeder¹⁵³. Rivayete göre, Hacı Yusuf zamanında mercimek ekmiş. Bu mercimeğin toplama işini cinler yapmış. Üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra yine mercimek ekilmiş, ancak iyice kuruduktan sonra toplanınca ellerinin acıdığını hisseden cinler, bu defa mercimekler tam kurumadan toplamışlar.

¹⁵³ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

Bu zâtın üstünün iki defa ağaçla kapatıldığı, ancak ikisinde de üstünü açtığı, üstünün kapatılmasını kabul etmediği, 1987’de üstü kubbe şeklinde yapılıncaya buna itiraz etmediği rivayet edilir. Hacı Yusuf Hazretleri vefat etmeden önce şu vasiyeti yapmış: “Kınık mezrasında su olmadığı için beni ziyarete gelenler burada perişan olur. Bozmuş köyünün yolu, bol suyu ve güzel bahçeleri var. Beni Bozmuş köyüne gömün. Gelen ziyaretçiler rahat etsin”. Rivayete göre ölmeden önce oğlu Molla Muhammed’e şöyle der. “Oğlum beni gömdükten 40 yıl sonra türbemi açınız. Eğer vücudumda en küçük bir çürüme varsa, üzerimi kapatın, kimseye de bir şey demeyin. Eğer vücudum bu günkü gibi sağlam duruyorsa da kapatmadan önce çevredeki çocuklar dahil herkesi çağırın, beni görsünler. Ondan sonra üzerime bir türbe yapın. Hasta olanlar buraya gelsin. Perşembeyi cumaya bağlayan gece türbede yatsın. İnşallah şifa bulurlar”. O günden bu güne kadar özellikle psikolojik rahatsızlığı olanlar ve felçliler bu türbeye şifa bulmaya gelirler.

Türbe 2010 yılında çok sayıda kişinin rahatlıkla ağırlanabileceği bir duruma getirildi. Ziyaret yerinin inşaatı ile ilgilenenler, yapılan düzenlemeler ile ilgili şu bilgileri vermektedir. “Eski türbe inşaatının üzeri ağaçlarla örtüldüğünden yıkılmak üzereydi. Burayı yıkıp Şanlıurfa’dan pirnahit denilen tarihi eser taşlarından getirterek burayı adeta yeniden inşa ettik. Yeni bina üç katlıdır. Birinci katta yemekhane ve dışarıdan gelenlerin konaklayacağı yatakhane ve istirahat yeri var. İkinci katta türbe bulunuyor. Türbe ziyareti için erkek yeri ayrı bayan

yeri ayrı yapıldı. Üçüncü katta ise cami yapıldı. Her katın alanı yaklaşık 400 metrekaredir”.

Kahta’ya bağlı *Karadut* köyü mezarlığındaki bu ziyarette iki kişi yatmaktadır. Biri şehit ve **Seyyid Mustafa Baba**, diğeri ise **Sufi Muhammed Baba**’dır¹⁵⁴. Anlatıldığına göre, bu zatlar Peygamberimiz (s.a.v) döneminde yaşamış olan sahabelerdendir. Fetihler esnasında şehit düşmüştür. Veliyullahlar isminin Mustafa olduğunu ve Ashab-ı Kiram’dan olduğunu keşif yoluyla bildirmişlerdir. Bu ziyareti keşfeden Seyyid Hüseyin Hazretleridir.¹⁵⁵ Şeyh Hüseyin’in dediğine göre, bu sahabe peygamberimizin eline su döken, peygamberimize çok yakın olan bir sahabedir. Üzeyir peygamber, şehit ve Seyyid Mustafa Hazretleri ve Sofi Muhammed Hazretleri ve sarp yamaçlardaki şehit sahabeler her çarşamba ve cuma günleri mutlaka türbelerine gelirler ve asla boş bırakmazlar.

Karadutlu Sofi Muhammed (1865-1974), Seyyid Hüseyin hazretlerinin halifesidir¹⁵⁶. Ümmi olup hayatının son yıllarında tamamen gözlerini kaybeden Sofi Muhammed, Kadiri tarikatına bağlıydı. Kış aylarında yabani hayvanlar için kendi beslediği keçi, inek vb. hayvanları kesip vahşi hayvanlara yedirirdi.

¹⁵⁴ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁵⁵ Seyyid Hüseyin hazretleri 100 yıl önce vefat etmiştir. Türbesi Geldibuldu (Til) köyünde iken, naaşı Şanlıurfa’nın İnik (muhtemelen köyün bugünkü ismi Siverek’te Çaylarbaşı bucağına bağlı olan Benek) köyüne nakledilir.

¹⁵⁶ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Bu zatın ataları Şam tarafından gelerek Adıyaman şehir merkezine 15 km. mesafedeki eski adı Haydaran olan Taşgedik köyüne, oradan da ilçeye 40 km. mesafedeki Karadut köyüne gelip yerleşirler. Aynı köye Şeyh Seyyid Hüseyin isimli bir evliya gelir ve buraya bir çadır kurar. Şeyh Hüseyin'in çadır kurup irşat ettiği bu yere ise bugünkü cami yapılmıştır. Sofi Muhammed Hazretleriye Şeyh'in müridi olur. Şeyh Hüseyin, Sofi Muhammed'e, *"sizde eskiden seyyidlik (Hz.Hüseyin'in soyundan gelenlere verilen unvan) varmış ancak zamanla unutulmuş, çok şükür ki sen tekrar canlandırdın"*, der. Şeyhi kendisine irşat vazifesini emanet ederek, köyü Sufi Muhammed'e bırakır ve köyden ayrılır. Sofi Muhammed burada uzun yıllar irşat vazifesinde bulunur ve yine bu köyde vefat eder.

Bu veli haksızlığı asla kabul etmezmiş. Biri bir suç işlediği zaman suçu ve suçluyu kimse bilmesee dahi suçluyu yanına çağırıp kendisine bir suç işlediğini ve niye yaptığını sorarmış. Suçlu da Şeyh'in eline eteğine kapanarak affetmesini dilermiş. Yine günlerden bir gün Ramazan ayında bazı Karadutlular oruç tutmamışlar. Karadutlu Sofi Muhammed köydeki bir evin damına çıkarak köylülere, *"dayanamıyoruz diye oruç tutmamazlık etmeyin, bilin ki oruç tutana Cenab-ı Hak yardım eder. Eğer oruç tutmayacaksanız ben bu köyü terk eder giderim"*, demiş. Bunun üzerine köylüler, oruçlarını eksiksiz tutmaya söz vermişler.

Üzeyir Peygamberin türbesi köylülerce 'Aşağıki Ziyaret' olarak, Seyyid ve Şehit Mustafa ve Sofi Muhammed Hazretlerinin türbesi ise 'Yukarıki Ziyaret' olarak

bilinmektedir. İnanılır ki, köyün karşısındaki dağın zirvesinde yatan Üç Sahabelerle Aşağı ve Yukarı Ziyaretler birbirleriyle sürekli irtibat halindedirler. Bu ziyaretler cuma geceleri hep birlikte zikir çekerler. Zikir seslerinin bazı velilerce duyulmuş olduğu nakledilir.

Buraya genellikle akli dengesizlikleri olanlar getirilmektedir. Türbede dua edilir, hasta en az bir saat kadar uyutulur. İnanışa göre birçok kişi şifa bulmuştur. İş rast gitmeyenler, aile içinde geçimsizlik yaşayanlar da buraya geldiklerinde buradan yardım gördüklerini söylemişlerdir. Dilekler kabul edilirse, burada kurban kesilip yenmekte ve dağıtılmaktadır. Haftanın her günü gelenler vardır.

Bu türbenin karşısındaki dağın, sarp yüksekliğinde yine iki şehit sahabe daha olup isimleri bilinmemektedir. Bazı geceler mezarlarında ateş yandığı, etrafa nur gibi aydınlık saçıldığı anlatılır.

Çingil Baba'nın türbesi, eski Kahta Kalesi yakınlarında, Damlacık köyüne bağlı Çingil Mezrasındadır¹⁵⁷. Asıl adı Hüseyin olup Çingil Baba veya Ab-sofi (Sofi amca) olarak da bilinir. Anlatılır ki, bu köyde çobanlık yaparmış. Kimsesiz ve yetimmiş. Fakirlikten dolayı dağ köylerinden gelmiş. Buraya yerleşmiş. Bu ziyarete Türkiye'nin her yerinden gelinmektedir. Dilekleri gerçekleşenler tekrar gelip burada Allah rızası için kurban kesmektedir. Genellikle cuma akşamları ziyaretçilerin sayısı daha fazladır.

¹⁵⁷ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Çingil Baba ölmeden önce, yani bundan 50-60 sene önce, “Bu mezranın içinden yol gelecek, yılan gibi kıvrılıp köyü diğer köylere bağlayacak”, “Burada oturup dünyanın öbür ucuyla konuşacaksınız”, demiş, gerçekten de dedikleri olmuş. Geleceğe yönelik tahminleri hep çıkarmış.

Şeyh Kadir Baba’nın türbesi ilçeye 25 km. mesafedeki *Sırakaya* köyü içerisinde¹⁵⁸. Köyün dedeleri eskiden Şanlıurfa’dan gelmişler. Burada Şeyh Osman ve Şeyh Kadir’in türbeleri vardır. Bu ziyaret tanınan, bilinen bir yer olup Türkiye’nin her yerinden buraya gelenler olmaktadır. Genellikle normalken akli dengesini kaybedenler gelip burada uyuyunca şifa bulmaktadırlar. Perşembe geceleri gelinmektedir. Gelenlere muska yapıp verilir, bazen de okunmuş su içirilir. Genellikle okunmuş su baş ağrısı olanlara içirilmektedir. Bazı hastalar, gelip türbede bir saat uyusalar dahi aksakallı bir adam onlara görünür gider. Eğer aksakallı adam görünürse hasta iyileşir.

Şeyh Ömer Nurani’nin, Kahta-Diyarbakır yolu üzerinde ilçeye 20 km. mesafede bulunan *Gölgeli* (Bervedol/Bevol) köyünde türbesi bulunmaktadır¹⁵⁹. Burası Çınar Ziyareti olarak da bilinir. Kocaman bir çınar ağacının gölgesinde Şeyh Ömer Nurani ve yakınlarının bulunduğu aile kabristanı vardır.

Anlatıldığına göre, Şeyh Ömer Nurani buraya ilk geldiğinde buranın bir ağası varmış. Ağa, Şeyh Ömer

¹⁵⁸ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁵⁹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Nurani'yi köyünden kovmak, uzaklaştırmak istemiş. Şeyh Ömer Nurani ise bir şeyhin kovulmasının doğru olmayacağını, birlikte barış ve huzur içinde yaşayabileceklerini söylemiş. Ağa da Şeyh Ömer Nurani'ye şeyh olduğuna inanmaları için kendilerine bir kerametini göstermelerini istemiş. Şeyh Ömer kabul etmiş. Kış günüymüş. Şeyh Ömer kendisine, kuru bir değnek getirmelerini istemiş. Ağa Şeyh Ömer'e ahırdan kuru bir dut ağacından koparılmış değnek getirtmiş. *“Bu değneği götür dik. Bu yarına dut ağacı olacak. O ağacın gölgesinde de çocuğu olmayan bir kadın göreceksin. Kadın yarın o ağaçtan dut yedikten sonra çocuğu olacak”*, demiş. Ağa aynen dediğini yapmış. Sabahleyin kalktıklarında Şeyh Ömer'in dedikleri çıkmış. Ağa bunu görünce gözlerine inanamamış. Ben gidiyorum, burada ne varsa senin olsun demiş. Denilir ki, evliyaların ruhları genellikle çarşamba ve perşembe akşamları buraya gelirler, zikir çektikten sonra giderler.

Şeyh Şükrü'nün Atatürk Barajı'nın kıyısında, ilçeye 30 km mesafede *Hasandigin* köyünde türbesi bulunmaktadır¹⁶⁰. Baraj yapılmadan önce Kahta ile arasındaki mesafe beş km. kadarmış. Şeyh Şükrü'nün kabri köyün cami avlusundadır. Doğum yeri ve tarihi belli olmayıp ölüm tarihi 1958 olarak kabir taşında yazmaktadır. Kadiri Tarikatına mensup olan Şeyh Şükrü Horasan kökenlidir. Şanlıurfa'dan Adıyaman'a geldiği

¹⁶⁰ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

söylenmektedir. Kendisini Adıyaman'da Kadiri şeyhlerinden Ahmet Baba'nın yetiştirmiş olduğu anlatılır.

Şeyh Şükrü küçükken Adıyaman'da deli bir dervişin yanına gidip gelmeye başlamış. Deli derviş önceleri kendisini kabullenmemiş. Gitmesini istemiş. Şeyh Şükrü'nün ısrarı üzerine Şeyh Şükrü'yü nihayet kabullenmiş. Şeyhi ve sekiz arkadaşıyla sürekli birlikte bulunmaya başlamışlar. Sekiz arkadaşından sadece kendisiyle birlikte üç arkadaşı eğitim aşamalarını başarıyla tamamlayabilmişler. Bu eğitim öylesine zormuş ki, günde bir üzüm tanesiyle yaşamaya çalışıyorlarmış. Şeyhleri üç müridinin olgunlaştığını anladıktan sonra bunları bir mağarada toplamış. Kısa bir dua ve zikir merasiminin ardından yetiştirdiği bu üç mürşidi üç yöne göndermiş. Şeyh Şükrü'ye doğu düşmüş. İlk gençlik yıllarından itibaren Kahta'nın köyleri ve Siverek taraflarında irşat vazifesini hayatının sonuna kadar sürdürmüş. Şeyh Şükrü irşat vazifesini defileyle yaparmış. Def çalarak yürüttüğü zikir ayinleriyle köylüleri etrafında toplamayı başarıyormuş¹⁶¹. Kahta'da aşağı yukarı bütün köyleri gezmiş, gezdiği köylerde birkaç ay ya da birkaç sene kalmış, orada irşat vazifesini bitirip başka bir köye geçmiştir. Gittiği, kaldığı köylerde mutlaka yetiştirdiği bir mürşit olmuştur.

¹⁶¹ Adıyaman'ın eski kültüründe def çalarak gezen insanlara halk kutsiyet izafe eder ve onların yiyecek, içecek vb. ihtiyaçlarını gönüllü olarak karşılamış. Bu tür insanlar birinin evine geldiğinde, o şahıslara Tanrı misafiri veya Hz. Hızır olabilir düşünülmüş hürmette kusur edilmezmiş.

Hakkındaki menkıbelerden bazıları şöyledir. Şeyh Şükrü namazlarını herkesin içinde değil de gizli gizli kılmaktadır. Köylünün birisi Şeyh Şükrü'ye, “Niçin sen namaz kılmıyorsun?”, diye sorar. Şeyh de “benim kılmadığımı nerden biliyorsun”, der. Derken gün biter, herkes evlerine çekilir. Gece şeyhe böyle diyen köylü rüyasında Şeyh Şükrü'yle kendisini suyun üzerinde namaz kılarken görür. Kendisinin boğulduğunu ancak şeyhin namaza devam ettiğini görür ve korkuyla uyanır. Sabah olduğunda doğruca Şeyh Şükrü'ye gider. Şeyh kendisini görür görmez, “nasıl suyun üstünde namazını kılabilirdin mi?”, diye sorar. Köylü, beni affet ne olur, diye ellerini öper.

Bir gün köylerin birinin imamı namaz kıldırırken aklı yaptırdığı evindedir. Evin sadece pencereleri yapılmamıştır. İmam, “pencereyi nasıl taksam, ne zaman taksam”, gibi düşünceleri aklından geçirmektedir. Tam o sırada Şeyh Şükrü de ayağını mescitteki tahtanın birisine vurmaya başlar. Namaz biter, cemaat sorar. “Şeyh Şükrü, niye namaz kılarken bizi rahatsız ettin?”. Şeyh de “İmamınız namazda penceresini takmakla meşguldü, ben de penceresinin çivisini çakıyordum”, der. İmam şaşkınlık içerisinde Şeyh'in ellerini öper, “siz gerçekten büyük bir velisiniz”, der.

Şeyh Şükrü köyün sahiplerinden olan Hacı Ahmet'e üç defa, “Dünyayı mı ahireti mi istiyorsun?”, diye sorar. Hacı Ahmet her ikisini de isterim der. Şeyh Şükrü de Hacı Ahmet'e “ahireti tercih etmedi”, diye sitem eder.

Bir gün köyün ağası Hacı Ahmet, Hicaz'a gitmek için hazırlıklar yapmaya başlar. Şeyh Şükrü de Hacı Ahmet'e, “gel hacca gitme Hacca gideceğin parayı bana ver ki her gün

hacca gitmiş gibi sevap alsın”, der. Hacı Ahmet, Şeyh Şükrü’nün dediğini yapmaz. Hazırlığını yapıp hacca gider. Şeyh Şükrü Hacı Ahmet’e, giderken Peygamberimizin kabrine atması için gümüş bir para verir. Hacı Ahmet Medine’de 40 gün kaldıktan sonra Mekke’ye hareket edecektir. Ancak Şeyh Şükrü’nün gümüş parasını Peygamberimizin türbesine atmayı unuttur. Tam yola koyulacağı sırada Şeyh Şükrü orada görünür ve Hacı Ahmet’e seslenir. “*Hacı Ahmet, benim emaneti atmayı unuttun herhalde?*”. Hacı Ahmet ne yapacağını şaşırarak Mescid-i Nebevi’ye döner ve gümüş parayı Hz. Muhammed’in türbesine atar. Şeyh Şükrü’nün büyüklüğünü anlamıştır. Hacc’dan döndükten sonra gelip Şeyh Şükrü’ye, “ben senin bindiğin atının nalı olsaydım da Hacı olmasaydım”, der ve Şeyh’in ellerine kapanır. Hacc’dan döndüğünde kendisini ziyarete gidenlere, “beni değil gidin Baba’yı ziyaret edin. Gerçek hacı Şeyh Şükrü’dür”, der. Hacı Ahmet ziyaretine gelenlere, “Hacca gitmeden önce Şeyh Şükrü’ye inanmıyordum; ancak anladım ki Şeyh Şükrü gerçekten büyük bir velidir. Zamandan ve mekandan da münezzehtir”, der.

Kerge (bağbozumu mevsimi) zamanıdır. Şeyh Şükrü kendi kendine kılıcı saplar ve bastırır. Daha sonra Hacı Ahmed’i çağırıp gel bu kılıcı çıkar der. Hacı Ahmet ne yaptıysa çıkaramaz. Şeyh Şükrü kılıcı tekrar kendisi çıkarır.

Bir gün Şeyh Şükrü poyraz eserken Köroğlu adındaki bir kişinin kafasını koltuğu arasına alır ve o n asorar. “*Ne duyuyorsun?*”. Köroğlu’ da, “*Allah u Ekber Allah u Ekber, sesleri duyuyorum*”, der. Şeyh ise “*ağa sen bu mucizeye*

inanmazsan eğer imanın gider haberin olsun”, der ve bırakır.

Adamın biri gelir ve Şeyh Şükrü’ye, “*ben Kırklarla geziyorum*”, der. Şeyh Şükrü’de, “*sen yalan söylüyorsun. Eğer Kırklarla gezseydin beni de tanırdın*”, diye karşılık verir.

Şeyh Şükrü ölmeden önce kendine kısa bir kürek sapı yapar. “Ben öldüğümde mezarımı bununla kazmanız gerekecek”, der. Gün gelir, vefat eder. Mezarını kazarken toprak bir anda sert bir kayaya denk gelir ve uzun saplı küreklerle çalışılmaz. Bir anda Şeyh’in ölmeden önce yaptığı kürek akla gelir. Mezarı ancak o kürek sayesinde kazılabilir.

Bel ve diz ağrıları olanlar, akli dengesini kaybeden hastalar Şeyh Şükrü’nün türbesine gelmektedirler. Bu ziyaretin toprağı, tarladaki ekinleri kuşlar talan etmesin diye ekinlere serpilirse kuşların ekinlere zarar vermeyeceğine inanılmaktadır. Eskiden hayvanların kanını emen, zarar veren kenelerden hayvanları korumak için de buranın toprağı hayvanların üstüne serpilirdi.

Kültür Bakanlığının tescil edilmiş taşınmaz kültür varlıkları listesinde yer alan **Hz. Süraka**’nın türbesinin ilçede olduğu nakledilir.

Hz. Süraka, Peygamberimizi öldürmek için yola çıkan bir atlıdır. Peygamberimize yanaşınca amacına ulaşamaz ve atının ayakları kuma saplanır. Peygamberimize kendisini kumdan kurtarması için yalvarır. Kumdan kurtulan Süraka geri döner ve peygamberimizi takip eden müşriklere,

peygamberin oradan geçmediğini söyler. Peygamberimiz Medine'ye ulaşır ve hicret gerçekleşmiş olur. Sonradan Müslümanlığı kabul eden Süraka Hz. Ömer tarafından savaşlarda göstermiş olduğu yararlılıklar dolayısıyla ödüllendirilir¹⁶². 645 senesinde Hz. Osman zamanında vefat eder¹⁶³.

¹⁶² Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir II.cilt 698. sahifede Enfal suresinin 48. Ayetiyle ilgili olarak şunlar kaydedilir. *"Müşrikler Kinane kabilesi ile savaş halindeydiler, müslümanlara karşı da bir savaş açtıklarında onlar tarafından arkadan vurulma tehlikesi vardı, bu sebeble tereddüt içinde kalmışlardı. Kervanı kurtarmak üzere yola çıktıklarında bu korkuyu yaşıyorlardı. Yolda aynı kabilenin ileri gelenlerinden Süraka b. Malik ve adamları ile karşılaştılar. Süraka kendilerine, "Bugün sizi yenecek bir güç yoktur. Kinane adına da ben size teminat veriyor ve yanınızda yer alıyorum", dedi. Bu söz üzerine cesaretleri artan müşrikler Bedir'e doğru sefere devam ettiler. Müslümanlara yaklaşıp kuvvetler birbirini görünce Süraka, gördüklerinden ve daha önce verdiği bir sözü hatırlamasından dolayı korktu, pişman oldu; -o zamanki şeref ve himaye sözleşmesine sadakat anlayışı böyle gerektirdiği için- açıklama yaparak müşrikleri terketti. Şöyle ki: Süraka, hicret esnasında Hz. Peygamber'in başına konan 100 develik ödülü kazanmak için onu yakalayıp müşriklere teslim etmek üzere yola çıkan, başına gelenlerden sonra bundan vazgeçen kişi idi. Hicret yolcularına yaklaştığı sırada bir mucize meydana gelmiş, önce atı tökezlemiş ve kendisi de düşmüş, ısrar edince atın ayakları kuma gömülmüş, bunun üzerine korkuya kapılarak Hz. Peygamber ile karşılıklı bir himaye ve sadakat sözleşmesine razı olmuştu. Süraka'nın müşriklerden desteğini çekmesinde bu sözleşmeyi hatırlaması da etkili olmuştur. Süraka daha sonra, Mekke'nin fethinde İslam'la müşerref olmuştur. Süraka'nın yaptıklarının, bu savaşta Allah'ın müstesna yardımları doğrultusunda iki önemli tesiri*

Mezar taşında “Neyyirelalemin el fadlillahi maarık Seyfullah Surakat İbni Abdullah ilel hayyi gubretirrebiyyüllevvel” yazılıdır. Yöre halkı tarafından ziyaret edilen makama genellikle hayır duası için gelinmektedir.

İlçeye 18 km. mesafede bulunan *Akpınar* köyünün ortasında yer alan türbede, 13. yüzyılın ikinci yarısında buralarda yaşayan bir evliyanın yattığı söylenmektedir. Türbe günümüzde köylüler tarafından onarılmış olup, içinde **Hacı Yusuf** ve ailesinden dört kişinin mezarı bulunmaktadır. Halkın en fazla ziyaret ettiği mekanlardan biridir.

Halk arasında **İbrahim Halil** ziyareti olarak bilinen türbe ilçeye beş km. mesafede bulunan *Çataltepe* köyü sınırları içinde bulunmaktadır.

İlçeye sekiz km. mesafede bulunan *Narsırtı* köyündeki **Köseler Türbesi**, halk arasında Jandarma Türbesi olarak da adlandırılır. Üzerinde eski Türkçe yazılar bulunan türbe, köy mezarlığının içinde olması dolayısıyla fazla tahrip olmamıştır.

Yinoğlu (İzinoğlu) Türbesi ilçeye 10 km. mesafedeki *Büyükbey* köyünün iki km. doğusundadır. Türbe yerel halk tarafından oldukça önemsenmekte ve yağmur duasına buradan çıkıldığı söylenmektedir.

olmuştur: a) Müşriklerin Bedir’e yönelme konusundaki tereddütlerini gidermiş, dönmelerini engellemiştir. B)Savaş kaçınılmaz hale geldikten sonra da geri çekilerek düşmanın moralini bozmuştur....”

¹⁶³ Yusuf el Kardavi, a.g.k

Adıyaman-Diyarbakır karayolunun 60. kilometresindeki Durak köyünde bulunan ve Menzil ismiyle anılan Nakşibendi dergâhı, gün geçtikçe artan mürit potansiyeli ile, Anadolu'nun uzak bir bölgesine yerleşmiş olmasına rağmen, güçlü bir etkiye sahiptir¹⁶⁴. Dergahın kurucusu kabul edilen **Abdülhâkim Hüseyni** (Erol), 1902 yılında, Bitlis'e bağlı (bugün Siirt'e bağlı) Baykan ilçesinin Kermete köyünde dünyaya geldi¹⁶⁵. Hazret-i Hüseyn'in soyundan geldiği için Hüseynî nisbesiyle bilinir. Dedeleri Bilvanis'li olduğu için de Gavs-ı Bilvanisi diye anılır. Babası Seyit Muhammed, imamdır. Onun, halifeliği açıkça ilan edilmemiş bir Nakşibendî şeyhi olduğu söylenir. Abdülhakim'in doğumundan kısa bir müddet sonra, babasının imâmlık yapmak ve medresede talebe okutmak için davet edildiği komşu Siyanis köyüne taşınırlar. Babası vazîfesinin altıncı ayında vefat edince, Abdülhakim'i dedesi Seyit Maruf yanına alır. Dedesinin, onu daha küçük yaşlarda iken, yörenin ünlü şeyhi Abdulkahhar'ın yanına vermiş olduğu söylenir.¹⁶⁶ Dedesi onu okutmak için âlim ve

¹⁶⁴ YILDIRIM Sunay, Menzil Nakşiliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik bir Araştırma:Adıyaman Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üni., Elazığ, 2009

¹⁶⁵ TAŞKESEN Metin. Seyid Abdülhakim el-Hüseyni'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni. 2007. Ankara

¹⁶⁶ Allame molla Halil Siirdi'nin torunu Abdulkahhar (1843-1906), Abdurrahman Tağı'nin halifelerinden olup Siirt Kurtalan Zokayd köyündendir. Şeyh Abdulkahhar, ilmi icazetini 'amcam' diye hitap ettiği amcasının oğlu Molla Ömer'den alır. Tasavvufi icazetini ise Nûşin'de medfun bulunan Şeyh Abdurrahman-ı Tağı'den alır. Garzan, Halenze, Siirt (başta Debbagoğulları), Baykan, Mutki, Kozluk, Kurtalan ve Sason dağları ve Halenze gibi geniş bir

tasavvuf ehli Muhammed Ziyaüddîn Nurşînî hazretlerinin ders halkasına ve sohbetlerine gönderir¹⁶⁷. Bu sırada sekiz yaşında bulunan Abdülhakîm Hüseyinî 14 yaşına kadar bu zâttan ilim öğrenir ve feyz alır. Hocası Nurşîn'e taşınınca tahsiline başka medreselerde devam eder. Bu arada hocası ile manevî bağını devâm ettirir. Bugün Baykan'ın Gümüşkaş ismiyle bilinen ve Ermenice bir ad olan Siyanü(i)s köyündeki medresede üç yıl, sonra şeyhi ile birlikte gittiği Nurşîn köyünde (Bitlis'in Güroymak ilçesinin Çukur bucağı. Ermenice olan Norşîn'in kelime anlamı yeniköy) yedi yıl, Verkanis köyünde iki yıl, Arba (Yarımca-Erbo) köyünde üç yıl okur¹⁶⁸. Siyanis'e döner. Komşu Tarunî köyüne imâmlık yapıp, talebe okutmak üzere dâvet edilir¹⁶⁹. Taruni (Kürtçe bir kelime olup bugün Demirişik köyüdür) köyünde imamlık yapmaya başlar. Burada pek çok talebe yetiştirir. Bu sırada (1923) hocası Muhammed Ziyaüddîn Nurşînî vefât eder.

mıntıkanın kendisine mensup olduğu Şeyh Abdülkahhar'ın kayda değer irşad faaliyetlerinden biri, tüm halkı Yezidi olan Batran adlı köyün Müslüman olmasını sağlamasıdır. Batran halkının hidayete ermesini sağlayan Şeyh Abdülkahhar, buraya bir cami yaptırmak ister. Bunu duyan Sultan II. Abdulhamid, İstanbul'dan Batran köyüne inşaat malzemesi yollar. Valide Sultan da buraya çok nakışlı harika bir halı gönderir. Bu halının parçalarının hala köylülerde bulunduğu söylenir. Şeyh Abdülkahhar'ın vefatında Abdülhakim el Hüseyini henüz dört yaşındadır.

¹⁶⁷ Fethullah Verkanisi'nin halifesi Muhammed Ziyaüddin Nurşini, Abdurrahman Tagi'nin oğludur. 1855 senesinde Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Usba köyünde doğdu. 1923 senesinde Bitlis'in Nurşin köyünde vefât etti. Kabri Nurşin'de babasının türbesinin yanındadır.

¹⁶⁸ <http://www.nisanyanmap.com/>

¹⁶⁹ Evliyalar Ansiklopedisi

Abdülhakîm Efendi hem ilmini tamamlamak, hem de tasavvufta ilerlemek için Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî'nin talebelerinden Şeyh Selim'e talebe olmak ister. Ancak rüyasında hocası ona çok sevdiği halîfesi Şeyh Ahmed Haznevî'ye bağlanmasını bildirir. Rüyasında Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî, Şeyh Ahmed Haznevî'ye hitâben, "Şeyh Ahmed! Bu Seyyid Abdülhakîm'in babasının bizde emeği çoktur. Onun için sen ona gözün gibi bakacaksın!" diye emânet eder. Bu işâret üzerine Abdülhakîm Hüseyinî, Muhammed Ziyâüddîn Nurşînî'nin talebelerinden Suriye'nin Hazne köyünde bulunan Şeyh Ahmed Haznevî'ye giderek talebe olur¹⁷⁰. Hazne'ye Ahmed Haznevî'nin talebelerinden Seyyid Ahmed'le birlikte gider. Şeyh Ahmed Haznevî misâfirlere iltifatta bulunup talebeliğine ve sohbetine kabûl eder. Şeyh Ahmed Haznevî daha ilk günden îtibaren "Molla Abdülhakîm" diye hitâb ederek, onun ilim ve irfanını takdir ettiğini gösterir. Abdülhakîm Hüseyinî, Ahmed Haznevî'nin sohbetlerinde bulunur. Daha sonra memleketine döner. Bundan sonra 14 sene müddetle gidip gelerek ilmini ve tasavvuftaki derecesini artırır. Sakin kişilikli olan Gavs'ın hayatında parasız, yürüyerek, mayın ve askerle dolu olan sınırı geçerek, hatta bazen kaçakçılarla beraber geceleyerek yapılan Hazne yolculuklarının çok önemli bir yeri vardır.

¹⁷⁰ Son devirde Suriye'de yetişen evliyâdan. İsmi Ahmed'dir. Babası Hoca Murâd Efendi olup, Mardin ilinin İdil (Hazah) ilçesine bağlı Banihe köyündendir. Suriye'nin Kamışlı kazâsına bağlı Hızna veya Hazne köyünde doğduğu için Haznevî nisbesiyle anıldı. Doğum târihi bilinmemektedir. 1949 (H.1369) senesinde Suriye'de Kamışlı kazâsına bağlı Telma'rûf köyünde vefât etti.

Hocasından 34 yaşındayken medresede talebelere ilim öğretmek üzere icazet, 36 yaşındayken de insanlara İslamiyetin emir ve yasaklarını anlatmak sûretiyle kurtuluşa kavuşmalarına vesîle olmak için hilafet alır. Ramazan ayında kendisinden istenilen istiharede görmüş olduğu rüyayı şeyhine anlatır. Merhum şeyhleri Muhammed Diyaüddin'in kendisine şöyle dediğini söyler. “Abdülhakim, Şeyh Ahmed el-Haznevi'ye söyle, seni artık fazla yormasın. Sen halifelîği hakkı ile kazandın. Artık hakkını versin, yeter.”

On dört yıl süren bu yolculukların sonunda “irşad müsaadesini” alan Abdülhakim Hüseyini, tarikat faaliyetlerini önce Taruni ve (Ermenice bir kelime olan ve bugün Ormanpınarı diye bilinen) Bilvanis köylerinde, sonra Bitlis'in Narlidere nahiyesinde, daha sonra da Siirt'in (1990'da Batman'a bağlandı) Kozluk ilçesine bağlı ve bugünkü ismi Karaoğlak olan Gadiri köyünde sürdürür. Son olarak Durak köyüne gelir. Gelir gelmez geniş topraklar satın aldığı köyde bir yıla yakın kalabilmiş, hastalanınca Ankara'ya götürülmüş, 25 Mayıs 1972'de vefat etmiştir.

Abdülhakim Hüseyini'nin bütün ilim ve irfanını talebe yetiştirmeye ve müslümanların Allahü tealanın rızasını kazanmalarına vesîle olmaya hasretmiş olduğu görülür. İlk üç senede fazla netîce alamaz. Şeyhi Şah-ı Hazne'nin kendisine yazmış olduğu bir mektupta bu durumun izleri görülür. “..Sizinle Taruni köyü ahalisi arasında cereyan eden hadiseye gelince...Bilhassa, Bilvanis köyü ahalisine selam edip onlardan ricamız, Taruni köyü halkıyla aralarında fitne çıkarmamalarıdır. ..Şayet başka bir köye naklin, tarikat nisbeti ile geçiminiz için daha yararlı ise, bir mahzuru

yoktur...” Ancak hocası Ahmed Haznevî'nin vefâtından sonra onun sohbetlerine büyük bir rağbet olur. Akın akın gelen insanlar onun ilim ve feyzinden istifâde etmeye çalışırlar. Ona olan bu büyük rağbet civar kasabalardaki bazı şeyhlerin gıpta etmesine, bazılarının da kıskanmalarına sebep olur. Çünkü onlara bağlı olan bazı kimseler de gelip Abdülhakîm Efendi'nin sohbetine katılmaktadır. Bu şeyhlerden biri ona gönderdiği mektupta, "İnsan düşünür ve kabûl eder ki, yan yana koyun otlatan iki çobandan birinin birkaç koyunu diğerinin sürüsüne kaçıp karışırsa onları iade etmek lâzımdır. O hâlde sen de bizim sürüden ayrılanları iade etmelisin.", diye yazar. Bu mektubu okuyan Abdülhakîm Hüseyinî tebessüm ederek, "Biz cedd-i pakimizin (Peygamber efendimizin) ümmetine hizmeti gaye edinmişiz ve bunun için çabalıyoruz. Baş olmak ve çok taraftar toplamak gayretinde değiliz. Ceddimiz bize ilim mîras bırakmıştır. Bu ilme kim sahipse varis odur. Biz inşaallah mîras gerçek vârislerinin eline geçer diye dua ediyoruz.", diye buyurur.

İlk evliliğini Fatma hanımla yapan Abdülhakim Hüseyinî'nin bu evlilikten Muhammed, Muhammed Raşit, Zeynel Abidin adında üç oğlu ve Halime ile Hatice isminde iki kızı olur¹⁷¹. “İlk karısının teşvikiyle” Sıddıka hanım ile ikinci evliliğini yapar. Bu evlilikten de Abdülbaki, Ahmed, Abdulhalim, Muhyiddin, Enver adlı beş oğlu ve Aynulhayat,

¹⁷¹ YILDIRIM Sunay, a.g.t

Refiate, Raikate, Naciye isimlerinde dört kızı dünyaya gelir. Zeynel Abidin küçük yaşta vefat etmiştir.¹⁷²

Abdülhakîm Hüseyinî Menzil'de bulunduğu sırada hastalanmadan önce bugünkü türbesinin yerini etrafına taşlar dizerek işaretler ve vefat ettiği zaman buraya defin edilmesini vasiyet eder. Bir sohbetinde, "Evliyâ yetiştirme mektepleri olan tarikatler, artık îman kurtarma mektepleri haline geldi. Eskiden insanlar yıllarca gezer, kendilerine şeyh ararlardı. Şimdi ise şeyhler kapı kapı dolaşıp müslümanları îmanlarının kurtulması için çağırıyor ve topluyorlar. Şâh-ı Hazne (Ahmed Haznevî) Ümmet-i Muhammed'in îmanını kurtarmaya çalıştı. Yoksa bu zamanda tarikat meselesi diye bir şey olmuyor. Şimdi bir oyalamadır yapıyoruz. Maksad îmân kurtarmaktır. Tam hidâyet Mehdî aleyhirrahme zamanında olacaktır.", diye buyurmaktadır.

Siirt'in Baykan ilçesine bağlı bugünkü ismi Gümüşkaş olan Siyanis köyünde dünyaya gelen **Muhammed Raşid Erol** (1930-1993), bölgelerinde seyyid olarak tanınan bir şeyh ailesine mensuptur¹⁷³. Dedesi Halidî şeyhlerinden Şeyh Muhammed, babası bir süre yaşadığı Bilvânis köyüne nisbetle Gavs-ı Bilvânis unvanıyla tanınan Şeyh Abdülhakim Hüseyinî'dir. Raşid Erol ilk tahsiline babasının yanında başlar. Köyündeki babasına ait medresede Arapça ve din ilimlerini öğrenir. Daha sonra Bitlis'e gidip

¹⁷² Dr. A.Selahaddin Kınacı, Muhammed Raşid Erol

¹⁷³ Muhammed Raşid Erol. DİA. İslam Ansiklopedisi

öğrenimini Nurşin Medresesi'nde sürdürür¹⁷⁴. Bu arada Suriye'ye geçerek bir süre babasının şeyhi Ahmed Haznevî'nin köyündeki medreseye devam eder. Medrese icazetinin yanı sıra Hâlidî tarikatı hilâfetini de babasından alır (1968). Tarikat faaliyetine fiilen babasının ölümünden (1972) sonra başlar. Tarikat silsilesi babası Abdülhakim Hüseyinî, Ahmed Haznevî, Muhammed Ziyaeddin, Fethullah Verkanisî, Abdurrahman Tagî, Sıbgatullah Arvasî, Seyyid

¹⁷⁴ Norşin, 1987'de pekçok il ve ilçe ile birlikte, yapılan isim değiştirme operasyonu sonucu Güroymak adını aldı. Norşin'de pekçok din bilgini yetişmiştir, bunlar arasında en fazla bilinen Said Nursi'dir. Norşin Medresesi'nin kolları Hınıs, Okhin, Taşkesen, Cezni, Zokayd Hazro, Çokhreş, Tillo, Kasrik ve Kamışlı-Suriye'deki Tel Maruf'tur. 1880'de Şeyh Abdurrahman burada ilk medreseyi kurmuştur. Şeyh Abdurrahman'ın medreseyi kurmasıyla birlikte bölgede mevcut olan aile ve aşiretler arası geçimsizlik sona ermiştir. Norşin Medresesi, şu ünlü din alimlerini yetiştirdi: Bediüzzaman Said Nursi bunların en çok bilinenidir. Şeyh Fethullah El Warkanasi, şeyh Alaaddin, Şeyh Şefik Arvasî (Sultanahmet Camii eski imamı), Sadrettin Yüksel, (Metin Yüksel'in babası Molla Abdülhakim Arvasî (Necip Fazıl'ın Ağa Camii'nde sohbetinden etkilenip bırakmadığı hocası), Halil Gönenç (Urfa eski müftüsü), Ali Arslan (Tekirdağ eski müftüsü), Ahmet Meylanî (Hidaye mütercimi), Mazhar Taşkesenoğlu (İbn Âbidin mütercimi), Mehmet Emin Er Hoca, Molla Hasip Seven (Kozluk eski müftüsü), Molla Muhammet Şirin (Çanakkale eski müftüsü), Molla Âbidin (Beykoz eski müftüsü), Şeyh Halid, Şeyh Asım, Molla Salih El Bohtî, Molla Nuhyettin, Molla Muhammet Mehmet Çağlayan Hoca (Muş ve Niğde eski müftüsü), Molla Abdülkerim Saruhan (Bitlis eski müftüsü), Molla Burhan (Tillo şeyhi), Muhammed Raşit Erol (Menzil şeyhi), Seyyid Abdülbaki Erol (Menzil şeyhi) -Nevzat Çiçek, Taraf Gazetesi, 11.03.2008-

Taha vasıtasıyla Halidiyye tarikatının kurucusu Halid el-Bağdadî'ye ulaşır.

Mensuplarının içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarını terk ettiklerine dair rivayetler, dinî ve tasavvufî hayata ilgileri zayıf halk kesimleri üzerinde etkili olur. Bunun sonucu olarak yurt içinde ve yurt dışında yaygın bir şöhret kazanır. Yaşadığı Menzil köyü özellikle 1975 yılından itibaren giderek artan ziyaretçi akınına uğrar. 12 Eylül 1980 sonrasındaki sıkıyönetim döneminde, Seyda hazretlerinin (k.s.) yurtiçinden ve yurtdışından çok miktarda ziyaretçisinin gelmesi, 1983'te Çanakkale'nin Gökçeada ilçesinde mecburi ikametine yol açar¹⁷⁵. Önce Adıyaman'a, sonra Adana'ya oradan da Gökçeada'ya götürülen Seyda hazretleri çektiği sıkıntı ve adanın havasının sıhhatini etkilemesi sonucu 1985'te Ankara'ya nakledilir. Burada da 16 ay gözetim altında tutulduktan sonra hükümetin müsaadesiyle tekrar Menzil'e döner. MDP Lideri Turgut Sunalp Paşa, parti işinde yanında bulunan siyasi kadronun telkiniyle, Şeyh Raşid Erol'un daha uygun bir yere taşınmasını sağlar¹⁷⁶. Ankara'daki kısa bir ikamet, ANAP iktidarının ilk günlerinde, yeniden Menzil'e dönüşle noktalanır. 1986 yılında Menzil'e dönmesine izin verildikten sonra tarikat faaliyetlerine devam eder. 1991 yılının Ramazan Bayramı bayramlaşması sırasında içersine zehirli böcek ilacı çekilmiş şırıngayla suikast yapılır, eline isabet eden zehir etkisini gösterir, acil müdahaleyle hastaneye yatırılan Seyda

¹⁷⁵ Dr. A. Selahaddin Kınacı. Muhammed Raşid Erol

¹⁷⁶ Fehmi Kuru. Bir Manevi Önderin Kaybı

hazretleri hayati tehlikeyi atlattır. Şeker hastalığı ve damar sertliği sebebiyle Râşid Efendi tedavi amacıyla her yıl gittiği Afyon kaplıcalarında rahatsızlanır. Dönüşte Ankara'ya uğrar. Hastalığının artması üzerine kaldırıldığı Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastahanesi'nde 22 Ekim 1993 cuma günü vefat eder. Mensuplarınca "Seyda Hazretleri" unvanıyla anılan Râşid Efendinin cenazesi Adıyaman'a götürülerek Menzil köyünde toprağa verilir. On binlerin katıldığı köydeki cenaze töreninde Büyük Birlik Partisi (BBP) Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve Yeniden Doğuş Partisi (YDH) lideri Hasan Celal Güzel de bulunur.

Muhammed Raşid Erol hazretlerinin Feyzeddin¹⁷⁷, Abdulgani, Taceddin, Mazhar, Abdulgalip adlarında beş oğlan ve üç kızı vardır¹⁷⁸. Günümüzde Nakşibendî-Hâlidî tarikatının Muhammed Râşid Erol tarafından temsil edilen kolunun faaliyetleri kardeşi Abdülbaki Erol ve kendi halifeleri tarafından sürdürülür.

Klasik tekke formuna oturmayan, buna karşılık bütün köyün merkezini oluşturan Menzil dergâhının, medrese

¹⁷⁷ Fevzettin Erol, 1957 Siirt doğumlu. Muhammed Raşid Erol'un büyük oğlu. 2003 yılında Şah-ı Urfa Seyyid Abdülbaki el-Bilvanisi (K.S.A) hazretlerinden icazetini almıştır. Babası Seyyid Muhammed Raşid hazretlerinin işaretiyle Şah-ı Urfa hazretlerine intisab etmiştir. Feyzeddin'in dokuz tane çocuğu dünyaya gelir. Lütfiye adında bir kızı ve M.Enes adındaki oğulları küçük yaşta vefat ederler. Diğer çocukları ise Zemzem, Hayrullah, Bedrullah, Zümrete, Nurulayn, Sefanur ve en küçükleri M.Emin'dir.

¹⁷⁸YILDIRIM Sunay, a.g.t

eğitimi verdiği görülür. Yerleşik nüfusu çok az olan köyün, yılın her mevsiminde binlerle ifade edilen ziyaretçileri bulunmaktadır.

Menzil derg h  cami, çevresinde, kadınlar ve erkeklere ait olmak üzere iki ayrı bölümden oluşan tesisleri ve şeyhin ailesinin kaldığı binalarla, modern bir tekke formu oluşturur. Caminin çevresinde, çeşitli odalarda ziyaretçiler ücretsiz konaklamakta, günde iki defa, (kuşluk ve ikinci zamanlarında) bulgur  orbası ve çubuk şekilde kepekli ekmek dağıtılmaktadır. Denilebilir ki, coğrafi konumu sebebiyle terörle mücadele konusunda, ,”devlet yanlısı” bir tarikat olma tutumu, tarikatın faaliyetlerinde, güvenlik g  leriyle ve devletle karşı karşıya gelmemesi sonucunu doğurmuştur.

 nce Adıyaman merkeze bağlı Yazıbaşı köyüne defnedilen  ryan Hızır Ocağı pirlerinden **Büyük Yusuf**’un, sevenleri tarafından kabrin Kahta ilçesine beş km. mesafede, eski ismi Susyan olan Ortanca köyündeki Dervif Yusuf ziyaretine götürülerek defnedildiğini g r r z¹⁷⁹.

 l eye yedi km. mesafede bulunan  ıralık’ın adı, köyün güney doğusunda bulunan bir yatırdan gelmektedir. Eskiden bu yatırd  cuma akşamları insanların  ıra yakarak adak adadıkları nakledilir.

¹⁷⁹ <http://www.uryanhizir.com/>

Samsat Evliyalari

Eski adı Samusata-Sumaysat olan Samsat yörede tarihi en eski olan yerleşim yerlerinden birisidir. Bazı kaynaklarda, M.Ö 6000 yılında Orta Asya'dan gelen Türklerden Prohititler tarafından kurulduğu ileri sürülür. Fırat'ın batı ve doğu kesimleri arasında en elverişli geçit yerinde bulunduğundan Samsat, tarih boyunca önem kazanmıştır. Sümerler zamanında Semizata adı verilen Samsat'ın demir çağında Hitit Krallığının merkezi olduğu sanılmaktadır. Bölge M.Ö. 708'de II. Sargon tarafından zapt edilerek Asur' a bağlı bir eyalet durumuna gelir. M.Ö. 605 yılında Babiller'in eline geçer. Daha sonra sırasıyla Medlerin, Perslerin (M.Ö. 553), Makedonya Krallığının (M.Ö. 333) ve Selevkos'ların hakimiyeti altına girer. M.Ö. 69'da Kommagene Krallığının merkezi olur. Kommagene Kralları Antichos unvanıyla anılır. 150 yıllık süre içinde dört kral tahta geçer. Bunlardan Kral Antichos III'ün Romalılara yenilgisi üzerine Kommagene Devletinin egemenliği sona erer. M.S. 72 yılında bir Roma eyaleti haline getirilen

Samsat, bir ilim merkezi olur. Ünlü bilgin Lukianus bu dönemde Samsat'ta doğar¹⁸⁰.

Bu arada birkaç kez Perslerle Romalılar arasında el değişirir. M.S. 271'de tekrar Romalıların eline geçer. Bu dönemde nüfusu 50.000'i geçer. Daha sonra Bizans'ın ve sonrada Arapların eline geçer. Samsat'a Hz. Ömer zamanında Şimşat, Şümişat denir. 1085'te Melikşah 1114'de Zengiler, 1180'de Selahattin Eyyubi, 1203'de Anadolu Selçuklularından Rükneddin Süleyman II Samsat'a hakim olur. 1237'de Harzemşahlar tarafından yağma edilen Samsat, 1240'da Moğol İmparatoru Hülagü Han tarafından sonra da Dulkadiroğulları tarafından istila edilir. 1392'de

¹⁸⁰ Lukianos M.S. ikinci yüzyılda Hadrianus'un egemenlik döneminde eski adı Samosata olan bugünkü ismiyle Samsat'ta doğmuştur. Eserlerini her ne kadar Yunanca yazmış olsa da anadili Süryanicedir. Gençliğinde Antakya'ya gidip avukatlık yapmış. Bir süre sonra kendini Atina'da bulmuş. Burada bilgici yani bilgi satan olarak adlandırılan sofist olmuştur. Kent kent dolaşıp bildiklerini insanlara anlatarak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Atina'da belli bir süre kaldıktan sonra Roma'ya gitmiştir. Burada felsefeci Nigronas'la tanışmıştır. Arkasındanda tekrar Yunanistan'a dönmüştür. Gezilerini sürdürmüş. Bu arada bilgicilikten de, bilgicilerden de öğrenmiş; felsefeyle ahlakla ilgilenmeye başlamış. Günün felsefe akımlarını eleştirdiği için çok düşman kazanmış. Felsefecilerle alay etmek para getiren bir iş değildir ve dolayısıyla Lukianos da geçim sıkıntısı çekmeye başlayınca Mısıra gidip devlet hizmetlerinin çeşitli kademelerinde çalışmıştır. 67 yaşında öldüğünde arkasında 83 yapıt bırakmıştır.

Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı devletine bağlanır. 1401’de Timur tarafından tahrip edilir. 1516’da Yavuz Sultan Selim tarafından tekrar Osmanlılara katılır. Osmanlı yönetiminde eski önemini kaybeder ve sancak merkezi olur. Gittikçe küçülen Samsat, Cumhuriyetin kurulmasıyla bucak merkezi olur. 1960’da ilçe merkezi haline getirilir ve Adıyaman iline bağlanır. Samsat ilçesi Atatürk Barajı Göl suları altında kalmasından dolayı 1988’de eski yerleşim yerinden tahliye edilir ve bu günkü yerine taşınır.

Safvan bin Muattal’ın türbesi, ilçeye yaklaşık 10 km. mesafede bulunan, *Taşkuyu* ve *Çiçek* köyleri arasında kalan (Doğanlar Mezrası) mevkiinde, yüksek bir tepede bulunmaktadır¹⁸¹. Türbe yanına kadar araç ve yürüme yolu mevcut olup türbe çevresinde piknik alanı, cami, abdesthane, şadırvan, otopark gibi yapılar ‘Adıyaman Safvan, Eğitim, Çevre, ve Yardımlaşma Derneği’ tarafından yapılmış ve gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Türbe betonarme bir yapı olup kubbelidir¹⁸². Türbe iki bölme halinde bir odadan oluşmaktadır. Odanın bir bölmesinde Safvan bin Muattal’a ait olduğu söylenen sanduka bulunmakta, diğer bölüm ise, mescit olarak kullanılmaktadır. Sandukanın başında Türk bayrağı ve tespihler yer almaktadır. Türbenin giriş kapısının sağ ve sol tarafında Safvan bin Muattal ile ilgili bilgilerin yazılı olduğu iki tane tabela bulunmaktadır. Yüksekçe bir tepenin üzerinde

¹⁸¹ <http://www.safvanbinmuattal.org/>

¹⁸² ÇETİN Nuran, a.g.t

bulunan türbenin sağ tarafında geniş bir alana yayılmış bir mezarlık vardır.

Genellikle buraya yağmur duası için gelinmektedir¹⁸³. Burada toplanan çevre halkı topluca yağmur duası etmektedir. Türbeye cuma ve pazar günleri gelinmektedir. Bazı geceler, özellikle perşembe geceleri ise türbede zikir çekilmekte ve Kur'an-ı Kerim okunmaktadır. Ziyaretçiler Allah rızası için adadıkları kurbanlarını burada keser¹⁸⁴. Bunun dışında hasta olup da buradan şifa bulacağına inananlar da burada adaklarını yerine getirirler. Türbede eski bakır kaplar bulunuyor. Anlatılır ki, bu zât-ı muhterem de makamından bir şey alınıp götürülmesine razı olmazmış. Alan kişilerin de başına kötü bir şey geleceğine inanılır.

Sahabeden olup İfk Hadisesinde Hz. Aişe ile beraber iftiraya maruz kalan Safvan bin Muattal'ın, Nûr Sûresi'nde indirilen ayetlerle suçsuzluğu ortaya çıkmıştır¹⁸⁵. Adıyaman'daki yöre halkı da, Hz. Safvan b. Muattal hakkında "Sahabe-i Paki" şeklinde bir tabir kullanmaktadır ki bu tabir, onun ifk hadisesinde Kuran tarafından

¹⁸³ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁸⁴ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

¹⁸⁵ Nur suresinin 11'den 24. Ayete kadar Peygamberin eşine atılan iftiralara yer verilir. "(Peygamberin eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır...O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edecektir."

paklandığını anlatmaktadır. Safvan bin Muattal Ensardan olup, Medine'nin Kays Kabilesi'ne mensuptur. Künyesi Ebu Amr olan Safvan bin Muattal, Beni Müstalık Gazvesi'nden sonra Müslüman olmuş, peygamberimizden dört Hadis rivayet etmiştir. Safvan bin Muattal, peygamberimizin vefatından sonra Basra'ya yerleşmiştir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Safvan bin Muattal, Hz. Ömer döneminde, Hicretin 19. yılında Osman bin Ebi'l-As es-Sakafi'nin bulunduğu bir ordu ile Adıyaman'ın Samsat ilçesi yakınlarına gelmiş, burada yapılan savaşta altmış yaşlarında şehit düşmüş, Samsat Kalesi'nin arkasında yüksekçe bir tepe üzerine defnedilmiştir. Türbesi Mehmet Ali Efendi adlı kişi tarafından inşa edilmiştir.

M. Yaşar Kandemir makalesinde, Hicret'in beşinci yılından önce Müslüman olan Safvan bin Muattal'ın Hendek Gazvesine ve daha sonraki gazvelere katıldığını kaydeder¹⁸⁶. Peygamber, “Ben onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum”, diyerek İfk Hadisesi dolayısıyla ayet inmeden önce Safvan'ın dürüstlüğünü dile getirmiştir. İyaz bin Ganm kumandasında İslam fetihlerine katılan Safvan 639 yılında el-Cezire sınırlarındaki Samsat'a gönderilen birliklere kumanda eder. Onun 640'ta Samsat veya İrminiye savaşında şehit olduğu zikredildiği gibi Muaviye döneminde Bizanslılarla yapılan savaşa katıldığı, bu savaşta ayağının kırıldığı, altmış yaşlarında iken 680'de vefat ettiği belirtilir.

¹⁸⁶ Safvan bin Muattal, M. Yaşar Kandemir, TDV İslam Ansiklopedisi, 35. Cilt, sh.485-486

Mehmet Azimli, Safvan bin Muattal'ın 40 yılı aşkın süreyi Adıyaman Bölgesi'nde geçirdiğini yazar¹⁸⁷. O, bu 40 yıl boyunca devamlı cihat ile meşgul olur. Dört halife dönemi boyunca buraya hakim olur. Bölgeyi Müslüman Arapların iskânına açar, yörenin İslamlaşmasına katkıda bulunur.

Arslan Paşa türbesi, ilçe merkezindedir. Kalker taşından yapılmış olan türbenin kubbe kasnağına dek yüksekliği 2.60 m, sivri kemerlerinin ayak açıklıkları 1.70 m'dir. Yapının XIX. yüzyıldan kaldığı sanılmaktadır.

Küçük Hasan türbesi, dörtgen bir yapının üstünde bir çatı ve içinde sanduka bulunan sade bir yapıdır¹⁸⁸. Samsat'ın içindedir. Eskiden bu ziyaret Eski Samsat'taydı. Eski Samsat sular altında kalınca bu ziyaret de şimdiki yerine taşınır. Buraya genellikle cuma günleri gidilmektedir. Ziyaretçilerin dilekleri kabul olunca da burada kurbanlar kesilmektedir. Kadınlar çocukları olsun diye dilek diler ve ziyaretin duvarına taş yapıştırırlar. Eğer taş duvara yapışırsa, dileğin gerçekleşeceğine inanılır.

İlçede ayrıca, Bakacak Dağında **Melik-ül Efdal** türbesi, ilçeye yedi km. mesafede bulunan Kırmacık köyünde **Şeyh Hamza** türbesi, ilçeye iki km mesafede bulunan Uzuntepe köyünde ise **Şeyh Hasan** türbesi bulunmaktadır.

¹⁸⁷ Hz. Safvan b. Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslamlaşması, Mehmet Azimli, Baskı Cilt: Step Matbaacılık Nisan 2008

¹⁸⁸ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Tut Evliyaları

Yöredeki yerleşim, Oğuz boylarıyla Türkmen ve Yörük izlerini taşır. Mehmet Erzincani'nin Zey köyünden Tut'a gelip, buradaki iskan hareketine öncülük etmiş olduğu ileri sürülür¹⁸⁹. Mehmet Erzincani burada ilk etapta Ulu Camiyi yaptırır. Bunun yanı sıra Göksu çayı üzerindeki Vijne köprüsü, Şepker çayı üzerindeki Şepker Köprüsü, Ayniye Mahallesi ile Fethiye arasındaki halen harap olan Dışpınar çeşmesinin de Mehmet Erzincani tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. İlçede yer alan tarihi yapılar arasında Ulu Cami, 1634 tarihinde yapılmış bir Osmanlı eseridir. Toplam 800 metre karesi cami olarak kullanılmaktadır. Cami iç kısmı 12 sütun üzerine kurulmuş olup, taş sütunlar Osmanlı motifleri ve desenlerle simetrik süslenmiştir. Son tamirâtı 1953 yılında yapılmıştır. Minaresi taştan yapılmış olup tek şerefedir. Caminin banisi Abdurrahman Erzincani'nin oğlu Mehmet (Şıh Ali Baba) olarak bilinmektedir. Salah Camisinin 1630 tarihinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Birçok defalar yıkılıp yeniden yapıldığından tarihi özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir.

¹⁸⁹ <http://www.tut.gov.tr/>

1913 yılında yaptırılan Musalla Camii ise daha sonra çeşitli tarihlerde tamir görmüştür. Özellikle işlemeli ahşap iç yapıları estetik özelliği haizdir. Bugünkü Tut İlçesi'nin 1560 senesine ait Kanuni Sultan Süleyman döneminin tahrir defterindeki kayıtlara göre önemli bir yerleşim birimi olduğu anlaşıyor.

Şeyh Ali Baba türbesi, ilçe merkezinde, Fatih İlköğretim Okulu karşısındadır¹⁹⁰. Bu türbede yatma yerleri, mutfak, kurban kesme ve yemek pişirme ocakları vardır. Anlatıldığına göre, Şeyh Ali Baba Adıyaman'dan gelmiştir. Babası Adıyaman Zey köyü'ndeki meşhur Şeyh Abdurrahman Erzincani'dir. Buraya yerleşmiş, evlenmiş ve burada şehit olmuştur.

Buraya genellikle perşembe akşamları gelinmektedir. Ziyarete gidenler bir gece yatıp pilav pişirerek çevredeki evlere dağıtılır, çocuklara yedirilir. Böylece Allah'tan hastalıklarına şifa isterler. Daha ziyade felçli olanlar ve akli dengesi bozuk olanlar için şifa amaçlı ziyaret ederler. Hasta üç perşembe akşamı üst üste getirilerek uyutulur. Rüyalarında Şeyh Ali Baba'yı görenler iyileşirler.

Yörede Güzel Oğlan ismiyle de bilinen **Battal Gazi**'nin türbesi, Enişdere köyü civarında Evren Tepe denilen Tut'un ve Adıyaman'ın en yüksek tepelerinden birinin zirvesinde bulunmaktadır¹⁹¹. Buraya Aleviler, Battal Gazi veya Evren Dede derken, Sünniler Battal Gazi veya Güzel Oğlan ziyareti demektedir. Halk arasında anlatıldığı

¹⁹⁰ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁹¹ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

üzere, zamanın kralının güzel bir kızı varmış¹⁹². Bu kızı gören Hüseyin Gazi, amcasının oğluna anlatmış. Ancak Hüseyin Gazi kral tarafından şehit edilmiş. Hüseyin Gazi'nin sülalesi intikam almak için kralın kızını kaçırmaya karar vermiş. Bu iş için de yakışıklı bir genç olan Güzel Oğlan'ı görevlendirmişler. Güzel Oğlan kaleye gitmiş, kızı kaçırmış. Kalenin 3 km. kuzeyinde ve bugünkü türbenin 500 m. doğusuna geldiğinde, kralın adamların tarafından bu iki genç öldürülmüş.

Evren Dede'ye her gidildiğinde Evren Dede mutlaka yağmur yağdırır. Oraya gidip de yağmura yakalanmadan inmek adeta imkansızdır. Orada edilen dileklerin mutlaka kabul olduğuna inanılır. Dilek için genellikle cuma günleri gidilmektedir. Ziyarete, yel vuranlar ve felçli olanlar gitmektedir. Gidip orada, türbenin yanında yatarsa, rahatsızlıklarından kurtulmaktadır.

Hüseyin Gazi, Battal Gazi'nin babasıdır¹⁹³. O, Battal Gazi kundaktayken Enişderelilerle savaşmış ve Kızıltepe denilen tepenin başında şehit düşmüştür. Battal Gazi ile babası Hüseyin Gazi her ikisi de karşılıklı iki tepede yatmaktadır.

Şah Abdurrahman ziyareti, Dağyalankoz köyünün tam karşısında bulunan küçük bir tepededir¹⁹⁴. Ziyarete mezar yerinin olup olmadığı belli belirsizdir. Büyük bir meşe ağacı ve mezarın üstünde çıkmış alıç ağacı vardır. Bu

¹⁹² <http://www.tut.gov.tr/>

¹⁹³ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

¹⁹⁴ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

alıç ağacının dallarında dilek için bağlanmış çok sayıda çaput bulunur.

Anlatıldığına göre, Zey Köyü'ndeki Şeyh Abdurrahman Erzincani'nin üç çocuğu varmış. Bu üç çocuk, düşmanlardan kaçıp buralara kadar gelmişler. Biri erkek üç çocuk, şimdiki ziyaret yerine geldiklerinde daha fazla kaçamayıp orada şehit olmuşlar.

Menekşe'nin Battal gazi'nin kızı olduğu kabul edilir ve Dağyalangoz köyü arkasındaki yüksek bir tepenin üzerindeki bu ziyaret ile Adıyaman'ın diğer yüksek tepelerinde bulunan Ulu Baba, İmam Hasari, Abuzer Gaffari, Evren Dede ziyaretlerinin birbirlerini gördüklerine ve sürekli birbirleriyle haberleştiklerine inanılır¹⁹⁵. Buraya haftanın her günü gelinmekle birlikte cuma günleri daha çok ziyaret edilir.

¹⁹⁵ YAŞAR İsmail Celalettin, a.g.t

Adıyaman’da Nakşibendilik

Nuran Çetin çalışmasında, **Hacı Efendi** türbesinin şehir merkezinde, Hacı Efendi Caddesi üzerinde, Stadyum yanında, etrafı yüksek bir duvarla çevrili, bakımlı bir bahçenin içinde bulunduğunu kaydeder¹⁹⁶. Toplam sahası 200–250 metrekare olup, Hacı Ziya Bilgiç’in mülkiyetindedir. Bahçenin kapısında ”Hacı Efendi” yazmaktadır. Bahçe kapısı yeşil renkte olup hemen girişte tek odalı bekçi odası, biraz ileride Hacı Efendi’nin torunu Hacı Habib Bilgiç’in mezarı (1341–1998) bulunmaktadır. Az ilerisinde de Hacı Habib’in eşinin mezarı vardır.

Bahçenin orta kısmında yeşil renkli demir parmaklıklarla çevrili aile mezarlığı bulunmaktadır. Bu aile mezarlığında dört Nakşî piri yatmaktadır. Bunlar, Küçük Muhammed Hoca Oğlu Sait Hoca, Küçük Muhammed Hoca torunu Hacı Hüseyin Efendi, Küçük Muhammed Hoca torunu Hacı Muhammed Sadi, Küçük Muhammed Hoca Oğlu Sait Hoca’nın yeğeni Hacı Efendi. Bunlardan sonuncusu pirdir.

Hacı Efendi’nin dedesi Küçük Muhammed Efendi ve dedeleri 1V. Murat’ın Bağdat’ı ele geçirmesi ile beraber

¹⁹⁶ ÇETİN Nuran, a.g.t

Irak'ın Kufe şehriden Adıyaman'a gelmiştir¹⁹⁷. Bu zatların ellerinde beratları vardır ve bu beratlara göre kendileri Hz. Ali'nin kardeşi Akil'in oğlu Müslim'in soyundan gelmişlerdir. Haşimi ailesinden olup, Türkiye'ye geldiklerinde büyük dedeleri “Bulduk Bey” Diyarbakır'a yerleşmiştir. Bulduk Bey'in çocukları Palu üzerinden Adıyaman'ın ilçesi Gerger'e gelmişler, orada bir süre kaldıktan sonra, Kâhta ilçesinin Mirdas yöresinin Akçalı köyüne gelip, buraya yerleşmişlerdir. Torunları hala bu köyde yaşamaktadır.

Bir fıkıh âlimi olan **Küçük Muhammed Efendi** (1790-1870), Adıyaman'a yerleştikten sonra bir süre fahrî müftülük yapmıştır. Küçük Muhammed Efendi, müftülüğü

¹⁹⁷ Ailenin soy araştırmasında, Abbasi hilafeti sırasında Anadolu topraklarına girilmiş olduğu ileri sürülür. Elazığ'ın Palu ilçesinde Palu beyliği kurulur. Beyliğin kuruluşunda adı geçen Bulduk Bey'in ismi Ahmet'tir. Beyliğin kuruluşundan sonra bir kısım aile Nemrut Dağı'nın eteklerine, bir kısmı Urfa'ya dağılmış, bir kısmı da Elazığ'da kalmıştır. Harput'ta Bulduk Baba isimli türbede yatan zatın aileden olduğu ileri sürülür. Aile tahminlere göre Mirdes aşiretindendir. Palu' dan Nemrut dağının eteklerine (Haştur ve/veya Akçalı Köyü'ne) geliş, 1700'lü yıllara dayanır. Ailenin Adıyaman macerası muhtemelen Hafız Mustafa'dan sonra başlar. Oğulları, torunları, Kâhta'nın Akçalı köyünden Adıyaman'a gelirler. Çok tanınmış zatlar olurlar, hatta bir tanesi Mevlana Halid-i Bağdadi'nin halifelerinden birisi de olur. Hafız Mustafa'nın mezarı Samsat ile Urfa arasında Atatürk Barajı'nın kurulmasıyla sular altında kalmış tarihi bir yer olan Lidar köyündedir. Hafız Mustafa'nın 4 çocuğu vardır. Hacı Hafız dedenin çocuklarından Molla Mustafa'nın torunlarının torunları Akçalı köyünde yaşamaktadır.

sırasında hiçbir ücret almamış, anlatılanlara göre: “*Din hizmeti parayla olmaz.*”, demiştir. Küçük Muhammed Efendi, Nakşî Tarikatını Adıyaman’a getiren kişidir. Nakşîliği, Şam’da zamanın âlimlerinden, aynı zamanda Nakşîliğin Halidiye kolunun kurucusu Şeyh Halit’den almıştır. “Küçük” lakabını ona, ünlü mutasavvıf Mevlana Halid-i Bağdadi takmıştır. Çünkü ders halkasında Muhammed isimli bir de Konyalı talebe vardır. Halid-i Bağdadi 1813-1823 yılları arasında Bağdat’ta bulunmuştur. Kürtçe de bildiğinden Güneydoğu ve Doğu Anadolu’daki âlimlerin de dikkatini çekmiştir. İşte bu tarihlerde Küçük Muhammed ondan büyük ihtimalle Bağdat’ta tahsil görmüştür. Daha sonra Halid-i Bağdadi’nin Urfa’daki halifesi, meşhur Urfalı şeyh Hartavizadenin yanına gelir. Bağdat’ta uzun seneler kalmıştır. Hartavizade-Küçük Muhammed ile başlayan dostluk halen bu zatların torunlarının Adıyaman’da ve Urfa’da ziyaretleşmeleri ile devam eder. Nakibe Hatun isimli kızını Mısır’ın Kahire şehrine ilim tahsil etmeye gönderir. Bir oğlu **Süleyman Efendi**, medrese müderrisidir. Ömrünün büyük kısmını medreselerde geçirmiştir. Hartavizade ailesinden bir bayanla Şanlıurfa’dan evlenmiştir ve 1905’te vefat eder. Küçük Muhammed dedenin diğer oğlu **Sait Efendi**’dir. Anlatıldığına göre üç mezhepte icazet almış bir âlimdir. Hacı Habib Efendi’nin ise diğer bir oğlu olarak (1858- 1916) Hapishane Camii diye de anılan Musalla caminde imamlık yaptığı anlatılır. Zamanın müftüsünün kızı ile evlendiği söylenir. Bu arada Selçuklular zamanında cami olarak inşa

edilen Musalla Camii, İnönü döneminde hapishane olarak kullanılır. Ailenin çabalarıyla tekrar camiye dönüştürülür¹⁹⁸.

Küçük Muhammed Efendi vefat edince oğlu **Sait Hoca** Elazığ'a gider ve orada Halidiye koluna mensup meşhur Elazığlı Beyzade Ali Hoca'ya intisap eder. Kendisini yetiştirmiş ve babasından sonra Nakşibendiliği devam ettirmiştir. 1953 yılında vefat edince de yerine Hacı Efendi'nin amcasının oğlu **Selim Efendi** geçmiş, 1976'da o da vefat edince Nakşibendiliğin bu kolunu kimse devam ettirmemiştir. Bu türbe de onların aile mezarlığıdır.

Bir rivayete göre, Hacı Efendi'nin şeyhliğinden şüphe eden üç kişi Hacı Efendi'ye gelir. Bu üç kişiden birinin canı bal, birinin karpuz, birinin de et ister. Bu üç kişi kendi aralarında şöyle konuşurlar: “-Eğer Hacı Efendi gerçek şeyhse, bizim ne istediğimizi biz söylemeden bilir.” Daha sonra Hacı Efendi'nin yanına gelirler, biraz sohbet ettikten sonra Hacı Efendi birinciye bal, ikinciye karpuz, üçüncüye de et ikram eder. Bunun üzerine bu üç kişi şüphe duyduklarından dolayı pişmanlık duyarlar.

Yine bir diğer rivayete göre, belediye türbenin bulunduğu alanı yıkma kararı alır. Greyderle türbeyi yıkmak için gelindiğinde ne kadar uğraşılsa da greyder ilerlemez ve kepçesi kırılır. Bunun üzerine yıkım işlemini yapan kişiler, bunun bir işaret olduğunu düşünerek korkarlar. Bir daha karışılmamak üzere yıkım işine son verilir.

¹⁹⁸ Bu caminin minaresi H.1308 (M.1890) yılında bir depremde yıkılmış Musalla Camii daha sonra cezaevi olarak kullanılmıştır. Şu anda Vakıflar İdaresi tarafından restore edilerek ibadete açılmıştır.

Türbe genellikle cuma geceleri ve cuma günleri özellikle kadınlar tarafından ziyaret edilir. Çeşitli sıkıntı, hastalık, istekler için buraya gelinir ve burada dua edilir, adaklar adanır. Dilek taşları denilen küçük taşlar alınıp, mezarlara yapıştırılmaya çalışılır. Taşlar yapışırsa dileklerin kabul edileceğine inanılır. Yine hastalıklara şifa olması için buradan toprak alınıp suya koyulur ve içilir. Kimisi ise toprağı vücuduna sürer.

Ayşe Özcamus çalışmasında, adak konusunda farklılığa dikkat çeker¹⁹⁹. Ancak türbeye adak adamanın günah olduğuna inanıldığı için, dilekleri kabul olanların türbe içerisinde adak adamasına izin verilmez. Dolayısıyla, bu türbede dilekte bulunanlar, dileği gerçekleşince adakta bulunmazlar.

¹⁹⁹ Ayşe Özcamus (Yavuz), a.g.t

Dizin

Abcano, 49, 50
Abdul Musa, 51
Abdülhâkim Hüseyini,
115
Abdurrahman Efendi,
81
Abdurrahman
Erzincani, 2, 32, 33,
34, 35, 36, 131, 132,
134
Abdülğani Baba, 3, 5
Abidin Baba, 74
Abzen Baba, 51
Ağcazade Hüseyin
Rıza Efendi, 80
Ahali Baba, 65, 76
Akçabel, 95
Akçakaya, 95
Ali Baba, 30, 64, 66,
95, 131, 132
Apişkan Dede, 93
Arap Hasan Baba, 29,
30, 31
Arslan Paşa, 130
Aşağı Nasırlı, 93
Ata Efendi, 19
Ayzer Ebû Sâdık, 100
Aziz Dede, 38

Aziz Güzel, 37
Baba Kasım, 85
Bağpınar, 36
Battal Gazi, 83, 132,
133
Böcük Böcük, 95
Bulam, 38, 58, 85
Bulduk Baba, 41, 42,
136
Büyük Yusuf, 58, 124
Büyükbey, 114
Ceho, 21, 22
Cüneyid Dede, 79
Çakırçeşme, 100
Çanakçı Dede, 3
Çarşı Zeyvası, 64, 66
Çatalağaç, 92
Çıplak Baba, 42
Çıralık, 124
Çingil Baba, 106, 107
Çoban Baba, 15, 16
Çörmük Ahmet, 67,
75
Davut Ziyareti, 93
Deli Hasan, 93
Durukaynak, 51, 57
Ebu Sadık, 100

Ebu Zer el-Gıfari, 2,
25
Ebu-Zer Gıfari, 22,
24, 27, 34, 41
Gedikli, 93
Gölgeli, 107
Gurgan Dede, 3
Gümüşkaş, 116, 120
Güzel Dede, 38, 84
Haceli Baba, 65, 76
Hacı Abdullah, 95
Hacı Abuzer Baba, 12,
14, 16, 29, 30, 31
Hacı Ali, 55, 59, 60,
65, 66
Hacı Efendi, 135, 138
Hacı Mustafa Efendi,
16
Hacı Yusuf, 101, 102,
103, 114
Hacı Zeyrek, 60, 61,
63, 65, 66, 68, 69, 76
Hallo Baba, 70, 71, 72
Harmanlı, 94
Hasan Mekki, 17, 26
Hasan-ı Mekki, 17, 26
Haydarlı, 94
Hicabi Baba, 76, 77
Hocazade, 80
Hüseyin Gazi, 83, 133
Hz. Süraka, 112

İbrahim Halil, 12, 114
İlmi Efendi, 76, 81
İndere, 32, 36
İşhak Baba, 22, 51, 52
İzollu Hacı Mehmet
Efendi, 11
Kadıhan Türbesi, 36
Kafreş Baba, 22, 52
Kamber Dede, 52, 54
Kamereddin Baba, 57
Karabağ, 93
Karabahşılı, 95
Karaburun, 93
Karadut, 104, 105
Kındıralı, 52, 54
Kömür, 48, 49, 55
Körkün, 95
Köseler, 114
Kurugöl, 78
Kuyucak, 36
Küçük Hasan, 130
Küçük Muhammed
Efendi, 16, 135, 136,
138
Küçük Yusuf Dede, 58
Mahmud Ensari, 3
Mahmut el-Ensari, 24,
27, 41
Mahmut El-Ensarî, 27
Mahmut Gazi, 46

- Mahmut Hilmi**
Efendi, 18
Mansur b. Cavena, 1
Mehmet Soylu, 80
Melik-ül Efdal, 130
Mendede, 93
Menekşe, 134
Molla Muhyiddin, 56
Muhammed Raşid
Erol, 120, 122, 123,
146, 147
Muhammed Zahiri, 46
Musa Baba, 2
Musa Efendi, 80
Mustafa Baba, 21, 22,
73, 74, 104
Nakipzade, 19
Narsırtı, 36, 114
Nureddin Dede, 2
Ortanca, 51, 58, 124
Öksüz İbrahim Baba,
39
Ömer Mazhar Efendi,
17
Poturzade Mustafa
Ağa, 18
Recepköy, 85
Rıfat Baba, 12, 13, 14
Safvan bin Muattal,
127, 128, 129, 146
Sait Efendi, 137
Sakalaş Baba, 75, 76
Sarı Şeyh, 16, 26
Savran, 93
Selim Efendi, 19, 52,
138
Sırakaya, 107
Siyanis, 115, 120
Sofraz, 59, 61, 64, 65
Soğan Baba, 54
Sufi Muhammed
Baba, 104
Sugözü, 79
Sutepe, 88, 90
Süleyman Efendi, 137
Şah Abdurrahman,
133
Şah Hüseyin, 44
Şahbor, 92
Şakalı Aş, 75
Şeyh Hamza, 130
Şeyh Hasan, 91, 130
Şeyh Kadir Baba, 107
Şeyh Mustafa Hoca,
60, 67
Şeyh Ömer Baba, 77
Şeyh Ömer Nurani,
107
Şeyh Şükrü, 108, 109,
110, 111, 112
Şeyh Vakkas Baba, 78
Şeyhalla, 55

Tılamaz Baba, 80
Tırtıl Baba, 92
Türmüz, 44
Ubade bin Bişr, 21
Ulu Baba, 83, 134
Urfalı Osman Dede,
16
Uzuntepe, 130
Üçgöz, 64, 65
Üçkaya, 91
Üryan Baba, 57
Üzeyir Peygamber, 88
Yağmur Dede, 93
Yalangoz, 90
Yarbaşı, 92

Yedi Kardeşler, 57
Yel Baba, 40, 41, 79,
94
Yeşilova, 95
Yinoğlu, 114
Yusuf Baba, 46, 47
Yüce Kışla, 94
Zerban, 84
Zey, 32, 33, 35, 36,
131, 132, 134
Zeynel Abidin, 28, 44,
95, 119
Ziyaret, 2, 22, 23, 47,
51, 103, 105
Ziyarete Yusuf, 94

Kaynakça

Kitaplar

1. AZİMLİ Mehmet, Hz. Safvan b. Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslamlaşması, Baskı Cilt: Step Matbaacılık Nisan 2008
2. BAYHAN Ahmet Ali. Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2000. 10. Araştırma Sonuçları Toplantısı. Ankara. 2001
3. BİLGİN Şemsettin, Adıyaman Şairleri
4. TANYU Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üniversitesi Basımevi. 1967
5. TAŞDEMİR Mehmet, XVI. Yüzyılda Adıyaman, TTK Yayınları, 1999
6. Yusuf el Kardavi, Hayatü's-Sahabe, Akçağ Yayınları
7. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB yayınları
8. Salname-i Nezaret-i Maarif, 1317

Tezler

1. AKYÜZLÜER Güler tan, Eski Besni Yerleşim Bölgesi ve Kültür Varlıklarının Restitüsyonu üzerine bir Araştırma, Doktora Tezi, Çukurova Ün., Adana, 2007

2. ARAS Numan, Ondokuzuncu Yüzyılda Malatya Sancağı Besni Kazası'nın Tarihi Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni., Kahramanmaraş, 2006
3. ARSLAN Ramazan, XIX. Yüzyılda Hısn-ı Mansur, Behisni, Gerger ve Kahta'nın Sosyal ve İktisadi Durumu, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üni., Sivas, 2009
4. ÇETİN Nuran, Adıyaman İli ve Çevresindeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üni., Konya, 2007
5. DEMİREL Feray, Besni Mezar Taşları, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üni., Konya, 2008
6. GÖKDENİZ Ömer Faruk. 262 Numaralı Adıyaman Kadı Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş. 2006
7. GÖKSU Cebail, Adıyaman İli Gölbaşı İlçesinin Tarihi, Sosyo Ekonomik ve Kültürel Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi. Niğde. 2008
8. KARDEŞ Hülya. Kahta bölgesinin arkeolojik öneme sahip alan ve eserlerini cbs yardımıyla veritabanının oluşturulması ve mevcut kullanımın belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana. 2010
9. KENGER Selahattin. 190 Numaralı Besni Kazası Osmanlı Şeriiye Mahkemesi Kayıtlarının 118-236 Sahifelerinin Transkripsiyonun ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş. 2006

10. ÖZCAMUS Ayşe (Yavuz), Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları, Yüksek Lisans tezi, Gazi Üni., Ankara, 2007
11. TAŞKESEN Metin. Seyid Abdülhakim el-Hüseyni'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni. 2007. Ankara
12. TEKEREK Feyzullah. 260 Numaralı Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 123-204. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş. 2005
13. YAŞAR İsmail Celalettin, Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları, Yüksek Lisans tezi, Gaziantep Üni., Gaziantep, 2010
14. YEŞİLKAYA Mehmet. Yüksek Lisans Tezi. Gerger merkez ve köyleri ağızları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Van. 2007
15. YILDIRIM Sunay, Menzil Nakşiliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik bir Araştırma: Adıyaman Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üni., Elazığ, 2009
16. YÖRÜR Canan. 295 Numaralı Adıyaman Kadı Sicili (H.1312) (1895) (1-90 Sayfalar). Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş. 2006

Makaleler

1. ARSLAN Muhammet. Adıyaman Ulu Camii'nin tarihçe ve Mimarisi.
2. DALYAN Murat Gökhan. Amerikan Misyonerlerinin Osmanlı Ermenilerinde Meydana getirdiği Bölünme ve Çatışmalar. George B. Nutting-George H. White ve Adıyaman Ermenileri Örneği
3. DEMİR Ekrem, Kahta'nın Kuruluşu, Gelişmesi, ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri. GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı1 (2004) 227-247
4. KINACI Selahaddin. Muhammed Raşid Erol
5. KORU Fehmi. Bir Manevi Önderin Kaybı

Ansiklopedi

1. Ebu Zer el Gıfari, Abdullah Aydınli, TDV İslam Ansiklopedisi
2. Safvan bin Muattal, M. Yaşar Kandemir, TDV İslam Ansiklopedisi
3. Nablus, Şit Tufan Buzpınar, TDV İslam Ansiklopedisi

4. Adıyaman, Yusuf Halaçoğlu, TDV İslam Ansiklopedisi
5. Besni, Mehmet Taşdemir, TDV İslam Ansiklopedisi
6. Abdülhakîm Hüseyinî, Evliyalar Ansiklopedisi
7. Muhammed Raşid Erol, DİA. TDV İslam Ansiklopedisi

WEB

1. <http://tut.bel.tr/>
2. www.kenthaber.com
3. <http://tez2.yok.gov.tr>
4. www.biyografi.net
5. <http://www.safvanbinmuattal.org/>
6. <http://www.uzeyirpeygamber.com/>
7. <http://www.zerbanatesi.com/>
8. <http://www.nisanyanmap.com/>
9. <http://www.halisiyye.com/>
10. <http://www.idealduşunce.com/>
11. <http://www.golbasimuftulugu.gov.tr/>
12. <http://www.tut.gov.tr/>
13. <http://www.uryanhizir.com/>
14. <http://www.celikhan.gov.tr/>

